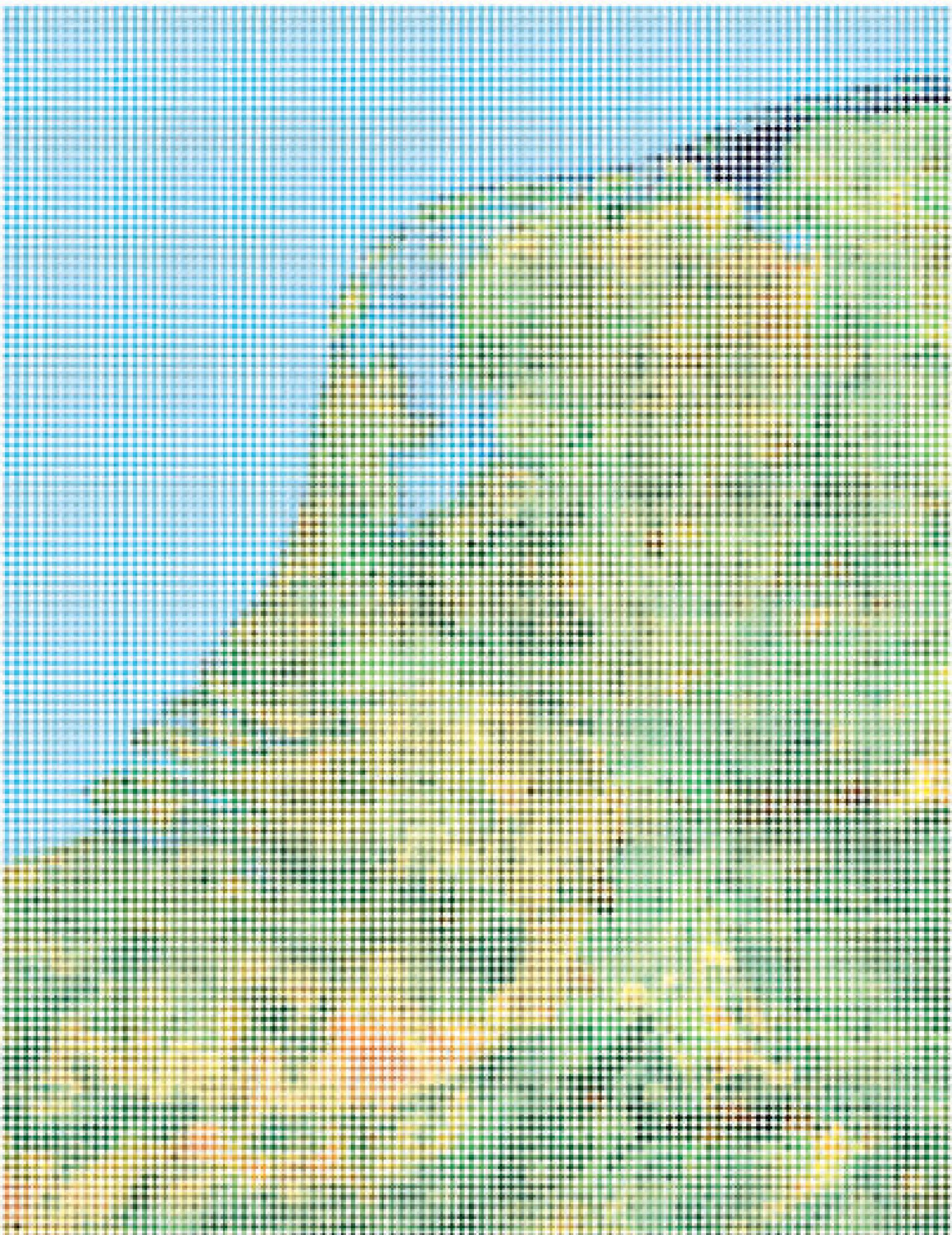

ENERGIE IN NEDERLAND 2009

ENERGY IN THE NETHERLANDS 2009

© Niets van deze uitgave mag worden
verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt
door middel van druk, fotokopie, microfilm,
elektronisch of op welke andere wijze dan
ook. Dit boek is met zorg samengesteld.
EnergieNed en Netbeheer Nederland
aanvaarden echter geen aansprakelijkheid
voor de gevolgen van eventueel in deze
publicatie voorkomende onjuistheden.

© No part of this publication may be
reproduced and/or published in any form or
by any means, including, but not restricted to,
printing, photocopying, microfilming or
electronic storage. This publication has been
compiled with great care. Nevertheless,
EnergieNed and Netbeheer Nederland accept
no liability for the consequences of any
inaccuracies in this publication.

ENERGIE IN NEDERLAND 2009

ENERGY IN THE NETHERLANDS 2009

INLEIDING	INTRODUCTION	4
1 ENERGIE ALGEMEEN	ENERGY – GENERAL	6
2 ORGANISATIE	ORGANIZATION	14
3 PRODUCTIE/BRANDSTOFFEN	PRODUCTION/FUELS	22
4 INFRASTRUCTUUR	INFRASTRUCTURE	32
5 LEVERING	SUPPLY	44
6 ENERGieverbruik huishoudens	HOUSEHOLD ENERGY CONSUMPTION	54
7 ENERGIEKOSTEN	ENERGY RATES	60
8 MILIEU	THE ENVIRONMENT	66
BIJLAGEN	APPENDICES	78

De energiebranche is door de liberalisering de afgelopen jaren ingrijpend veranderd. Productie, handel en verkoop van energie zijn commerciële activiteiten geworden, terwijl het beheer van de netten meer in dienst van de marktwerking is komen staan. *Energie in Nederland* voorziet in de behoefte van een totaaloverzicht van de Nederlandse energieketen van herkomst, productie en transport tot eindverbruik. *Energie in Nederland* bevat een groot aantal gegevens over 2008 en de daaraan voorafgaande jaren. De gegevens zijn afkomstig van de Nederlandse energiebranche zelf, zusterorganisaties en andere nationale en internationale bronnen.

De voorliggende uitgave is volledig geactualiseerd. Internationale cijfers zijn waar mogelijk opgenomen voor de volledige EU-27. Voor de overzichtelijkheid zijn de landen in internationale grafieken naar regio gerangschikt.

Energie in Nederland is een gemeenschappelijke uitgave van de brancheorganisaties EnergieNed, Vereniging van Energieproducenten, -handelaren en -retailbedrijven in Nederland en Netbeheer Nederland, Vereniging van Energienetbeheerders in Nederland.

As a result of liberalization, the energy sector in the Netherlands has undergone far-reaching change. Production, trading and retailing of energy have become commercial activities, while the operation of energy networks has increasingly become a factor in establishing and maintaining free markets. *Energy in the Netherlands* provides a comprehensive overview of the Dutch energy chain, including energy sources, production, transport and consumption. *Energy in the Netherlands* contains a considerable amount of data for 2008 and the preceding years provided by the Dutch energy sector itself, related organizations and a number of other national and international sources.

Energy in the Netherlands contains the most up to date information available for the Dutch energy sector. Where possible, international data for the entire EU 27 has been included. To simplify the presentation of information, graphs and data are grouped by region.

Energy in the Netherlands is a joint publication of EnergieNed (Association of Energy Producers, Traders and Retailers in the Netherlands) and Netbeheer Nederland (Association of Network Operators in the Netherlands).

Arnhem, augustus 2009

Arnhem, August 2009

	2007	2008	wijziging 2008/2007 change 2008/2007	
ALGEMEEN				
aantal vergunninghouders *	38	35		
aantal netbeheerders	14	14		
aantal productiebedrijven	7	7		
aantal werknemers	29.200	30.400	4,1%	
omzet in miljoenen EUR	32.665	34.061	4,3%	
PRODUCTIE				
opgesteld elektrisch vermogen in MW	23.804	24.515	3,0%	
hoogste belasting hoogspanningsnet in MW **	14.825	13.957	-5,9%	
elektriciteit in miljoenen kWh	106.524	112.780	5,9%	
maximale dagafgifte in miljoenen m³	477	440	-7,8%	
gas in miljoenen m³	72.431	80.388	11,0%	
warmte in PJ	33	35	4,6%	
LENGTE NETTEN IN KM				
elektriciteit	263.160	262.519	-0,2%	
gas	135.685	136.396	0,5%	
warmte	4.534	4.621	1,9%	
AANTAL AFNEMERS (x 1.000)				
elektriciteit	7.696	7.810	1,5%	
gas	6.778	6.880	1,5%	
warmte	265	280	5,7%	
VERBRUIK				
elektriciteit in miljoenen kWh	114.027	113.829	-0,2%	
<i>kleinverbruik</i>	37.856	36.646	-3,2%	
<i>grootverbruik</i>	76.171	77.183	1,3%	
gas in miljoenen m³	44.049	45.902	4,2%	
<i>kleinverbruik</i>	12.664	13.447	6,2%	
<i>grootverbruik</i>	31.385	32.455	3,4%	
warmte in TJ	heat (TJ)	28.200	29.400	4,3%
GEMIDDELDE ENERGIETARIEVEN				
VOOR KLEINVERBRUIKERS IN EUR (INCL. REB EN BTW)***				
GAS (EUR/m³)				
<i>kleinverbruik</i>	0,60	0,63	3,8%	
<i>w.o. huishoudens</i>	0,72	0,74	3,7%	
ELEKTRICITEIT (EUR/kWh)				
<i>kleinverbruik</i>	0,21	0,21	-0,8%	
<i>w.o. huishoudens</i>	0,25	0,25	-0,8%	
WARMTE (EUR/GJ)				
<i>gemiddeld</i>	32,40	34,18	5,5%	

* per 1 januari van het daaropvolgende jaar

* per 1 January of the following year

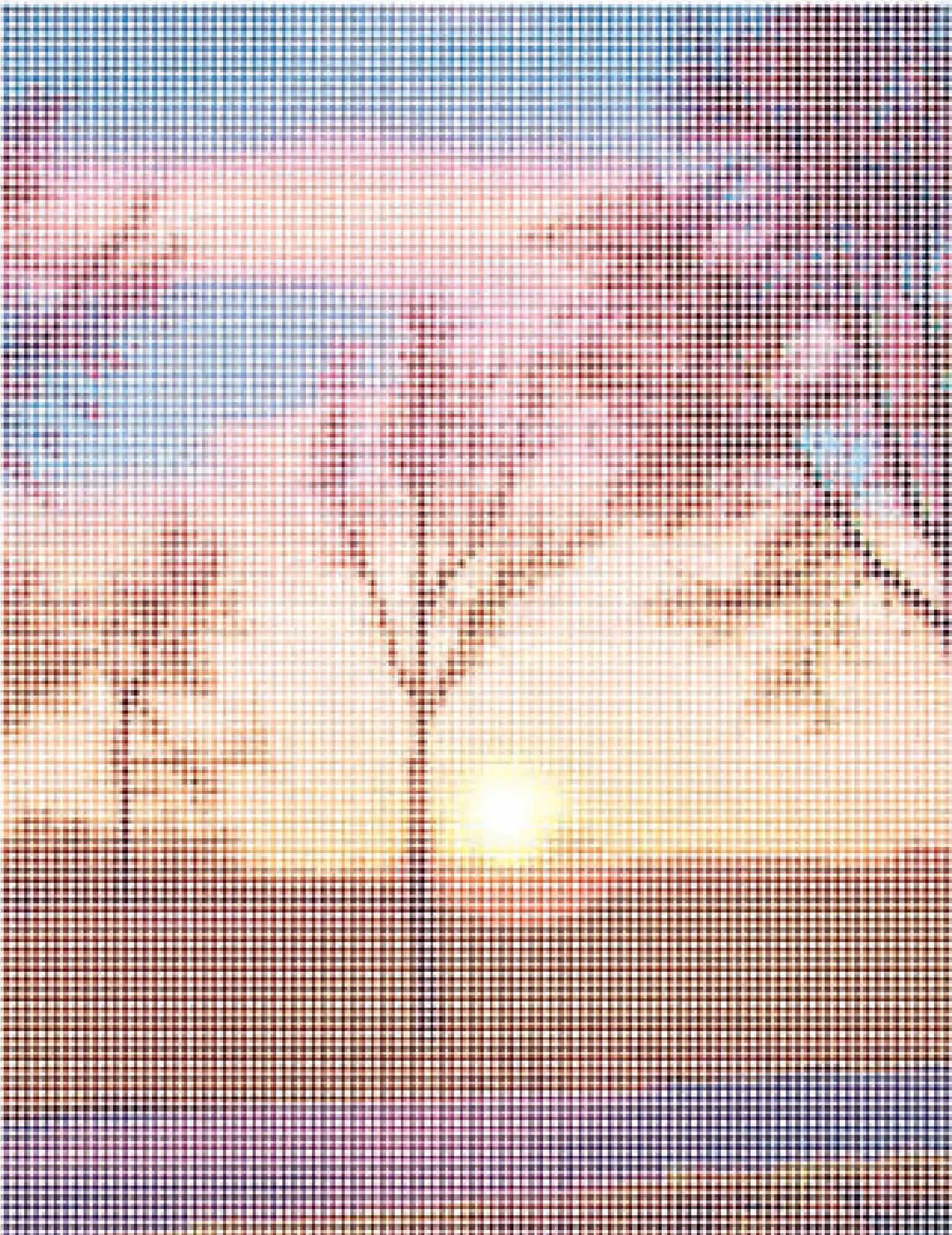
** De hoogste belasting van het door TenneT waar genomen productievermogen plus de import.
** The highest output of generation capacity (as observed by TenneT) plus imports

*** Tarieven per 1 januari 2009

*** Tariffs as on 1 January 2009

1 ENERGIE ALGEMEEN

ENERGY - GENERAL

Het totale Europese energieverbruik bedraagt jaarlijks circa 1.700 MTOE. Nederland heeft daarin een aandeel van 4,5%. Energie wordt niet alleen gebruikt in de vorm van elektriciteit en gas maar ook in de vorm van brandstof voor vervoer. Vrijwel alle energie is afkomstig van de energiebronnen gas, kolen, olie en uranium. Dankzij de Nederlandse aardgasvelden kan Nederland voor een aanzienlijk deel in de eigen energiebehoefte voldoen.

BALANSEN

Elektriciteit

In Nederland ging in 2008 128,2 miljard kWh om. Daarvan is – na aftrek van de netverliezen en de export – 113,8 miljard kWh ook daadwerkelijk in Nederland verbruikt, 0,2% minder dan in 2007. Hiervan wordt 96 miljard kWh geleverd door de energiebedrijven, het overige deel produceren met name grote industriële bedrijven voor eigen gebruik met warmtekrachcentrales. Het importsaldo (import minus export) bedroeg in 2008 13,5% van het verbruik. In 2007 was dit 15,4%.

Gas

Het totaal geproduceerde gasvolume bedroeg in 2008 80,3 miljard m³. Na aftrek van het uitvoersaldo (export minus import) bedroeg het verbruik 45,9 miljard m³, 4,2% meer dan in 2007. Kleinverbruikers verbruikten in 2008 6,2% meer, grootverbruikers verbruikten 5,8% meer en elektriciteitscentrales 3,5% minder dan in 2007.

Warmte

Op tientallen plaatsen wordt in Nederland warmte geleverd, in 2008 in totaal 29,4 PJ, een toename van 4,3% ten opzichte van 2007. De warmte wordt gebruikt voor verwarming van huizen, gebouwen en kassen. De groot-schalig geproduceerde warmte wordt voornamelijk bij de elektriciteitsproductiebedrijven ingekocht. Afvalverwerkers en de industrie zijn andere warmte-aanbieders.

Total annual European energy consumption is approximately 1,700 MTOE. The Netherlands' share in this amounts to 4.5%. Energy is consumed not only in the form of electricity and gas, but also as motor fuel for transportation. Almost all this energy originates from either gas, coal, oil or uranium. Thanks to its own extensive natural gas reserves, the Netherlands can provide for a large proportion of its domestic demand for energy.

ENERGY BALANCE

Electricity

In 2008, 128.2 billion kWh of electricity were produced in the Netherlands. Of that amount – after subtracting grid losses and exports – 113.8 billion kWh were actually consumed in the Netherlands, 0.2% less than in 2007. Energy companies delivered 96 billion kWh of that amount; the remainder was generated by large industrial firms with their own combined heat and power generators. In 2008 the excess of imports over exports was 13.5% of consumption. In 2007 the excess was 15.4%.

Natural gas

The total volume of natural gas produced in the Netherlands in 2008 amounted to 80.3 billion m³. Subtraction of the excess of exports minus imports gives a total gas consumption of 45.9 billion m³, 4.2% more than in 2007. In 2008 small-scale users consumed 6.2% more, large-scale users 5.8% more, and power stations 3.5% less gas than in 2007.

Heat

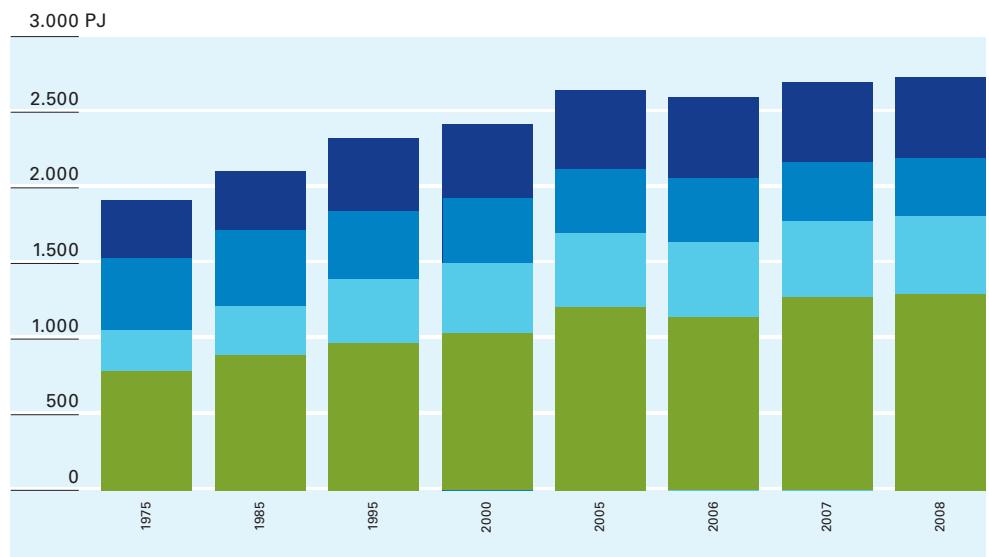
Heat is supplied to scores of locations throughout the Netherlands. In 2008, heat supplied totalled 29.4 PJ, representing an increase of 4.3% as compared to 2007. This heat was used in homes, buildings and greenhouses. The heat, which is produced on a large-scale, was primarily purchased from electricity generation companies. Waste processing companies and other industries also sell heat on the energy market.

FINAAL ENERGIEVERBRUIK PER SECTOR

BREAKDOWN OF FINAL CONSUMPTION OF ENERGY
BY SECTOR

- █ overig
- █ huishoudens
- █ transport
- █ industrie

- other
- households
- transport
- industry

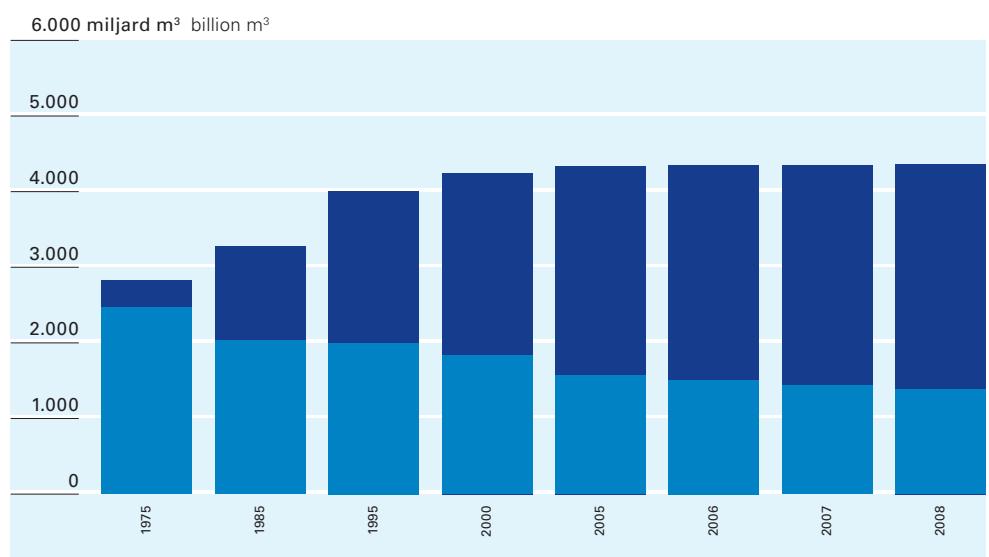

NEDERLAND AARDGASLAND

NATURAL GAS IN THE NETHERLANDS

- █ gecumuleerde afzet
- █ voorspelde voorraad (Nederlands grondgebied)

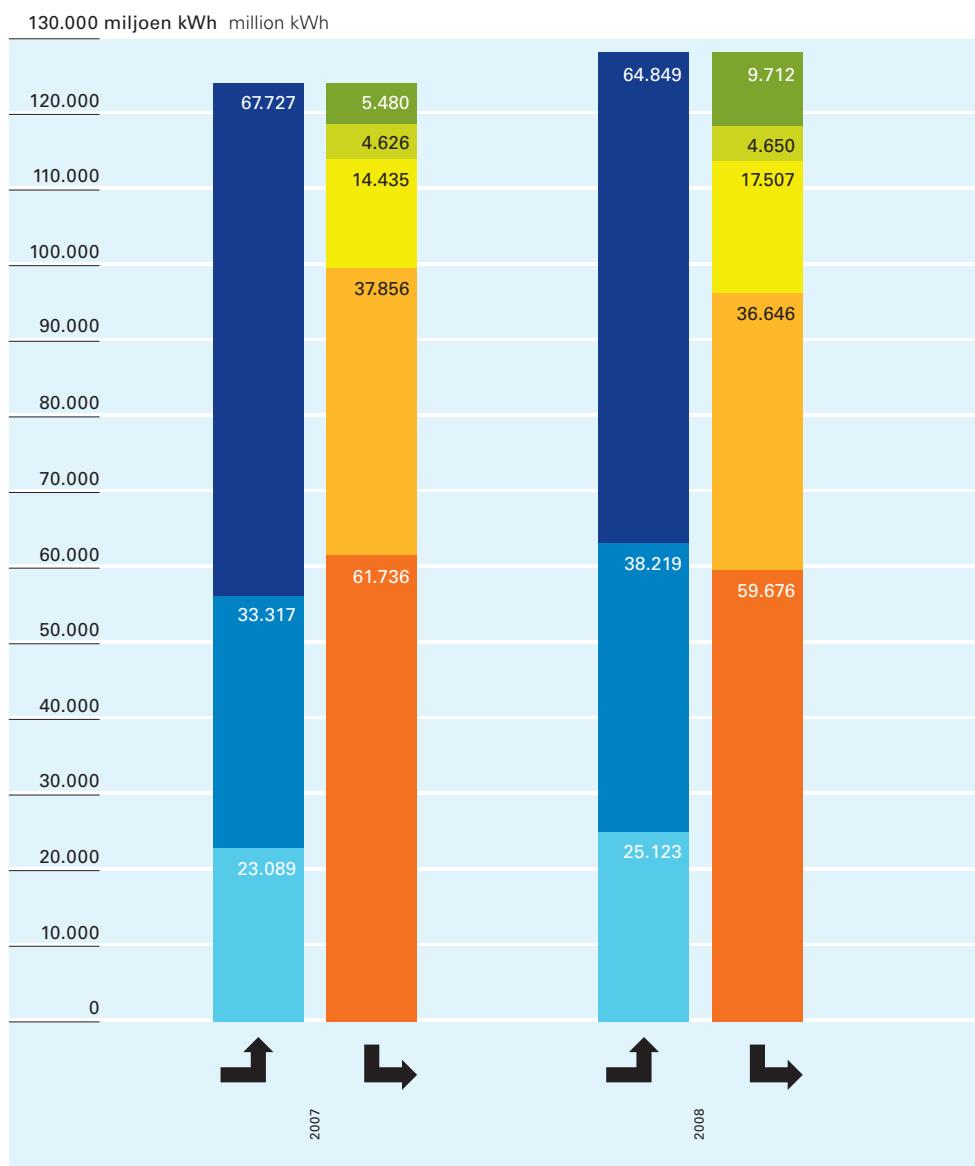
- cumulative sales
- estimated reserves (Dutch territory)

ELEKTRICITEITSBALANS

SUPPLY AND DEMAND OF ELECTRICITY

■	productie elektriciteitscentrales	production power stations
■	WKK	cogeneration
■	import	imports
■	export	exports
■	netverlies	network losses
■	eigen verbruik producenten	autoconsumption producers
■	kleinverbruik	small consumers
■	grootverbruik	large consumers

GASBALANS

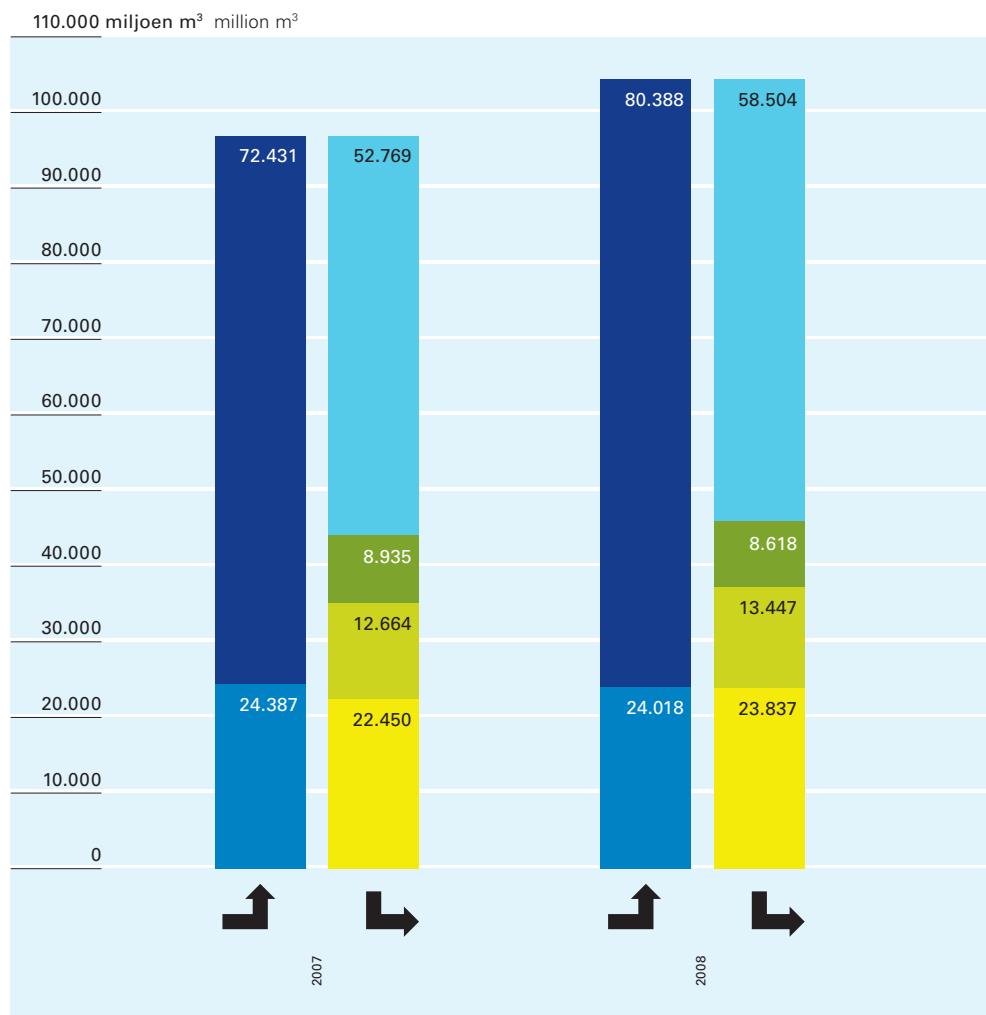
SUPPLY AND DEMAND OF GAS

■ productie
■ import

production
imports

■ export
■ elektriciteitscentrales
■ kleinverbruik
■ grootverbruik

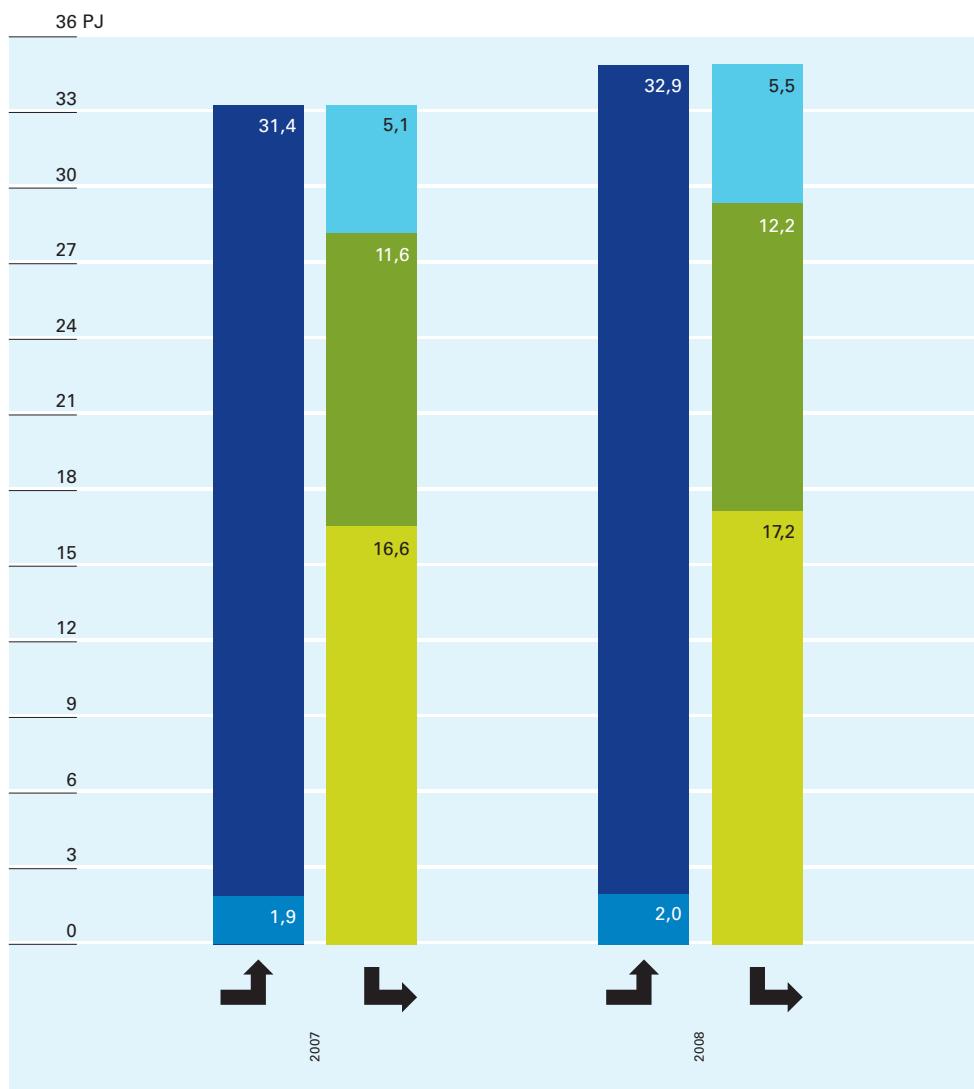
exports
power stations
small consumers
large consumers

WARMTEBALANS

SUPPLY AND DEMAND OF HEAT

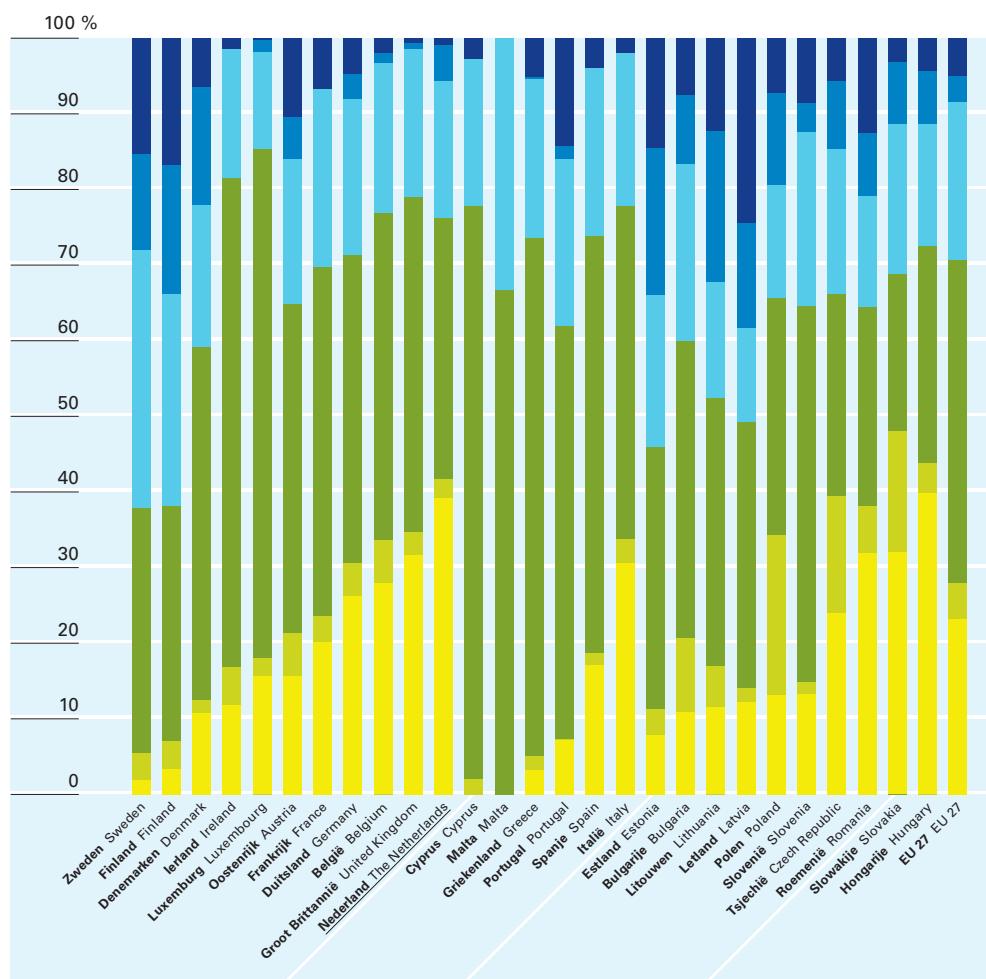
- █ productie elektriciteitsproducenten production by electricity generating companies
- █ overige productie other production
- █ netverlies / meetverschillen network losses / measurement discrepancies
- █ kleinverbruik small consumers
- █ grootverbruik large consumers

**FINAAL ENERGIEVERBRUIK
IN EUROPA (2006)**

**BREAKDOWN OF FINAL ENERGY CONSUMPTION
IN EUROPE (2006)**

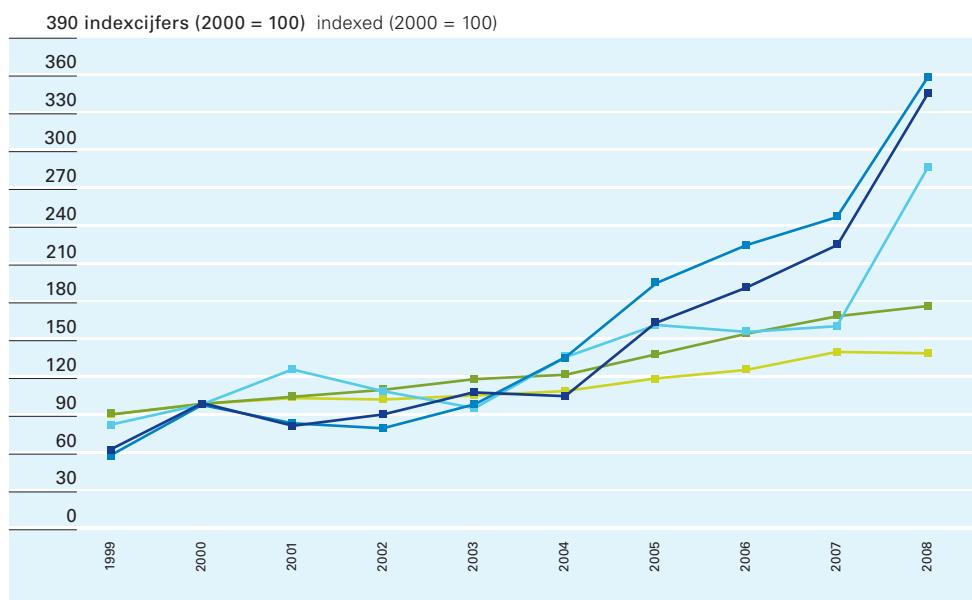
■	overig	other
■	warmte	heat
■	elektriciteit	electricity
■	olie	oil
■	kolen	coal
■	gas	gas

ENERGIEPRIJSONTWIKKELING

ENERGY PRICE DEVELOPMENT

■ stookolienotering	fuel oil quotation
■ gasolienotering	gasoil quotation
■ kolennotering	coal quotation
■ gasprijs kleinverbruik (excl. belastingen)	gas price small consumers (excluding all taxes)
■ elektriciteitsprijs kleinverbruik (excl. belastingen)	electricity price small consumers (excluding all taxes)

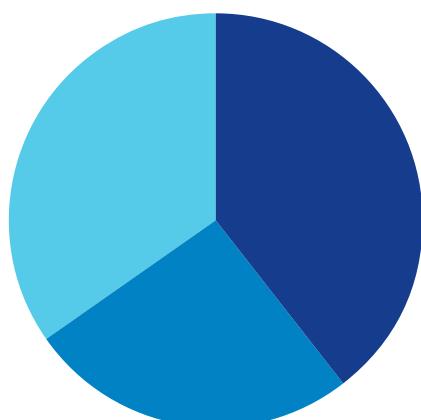

GEMIDDELDE CO₂-EMISSION VAN EEN HUISHOUDEN

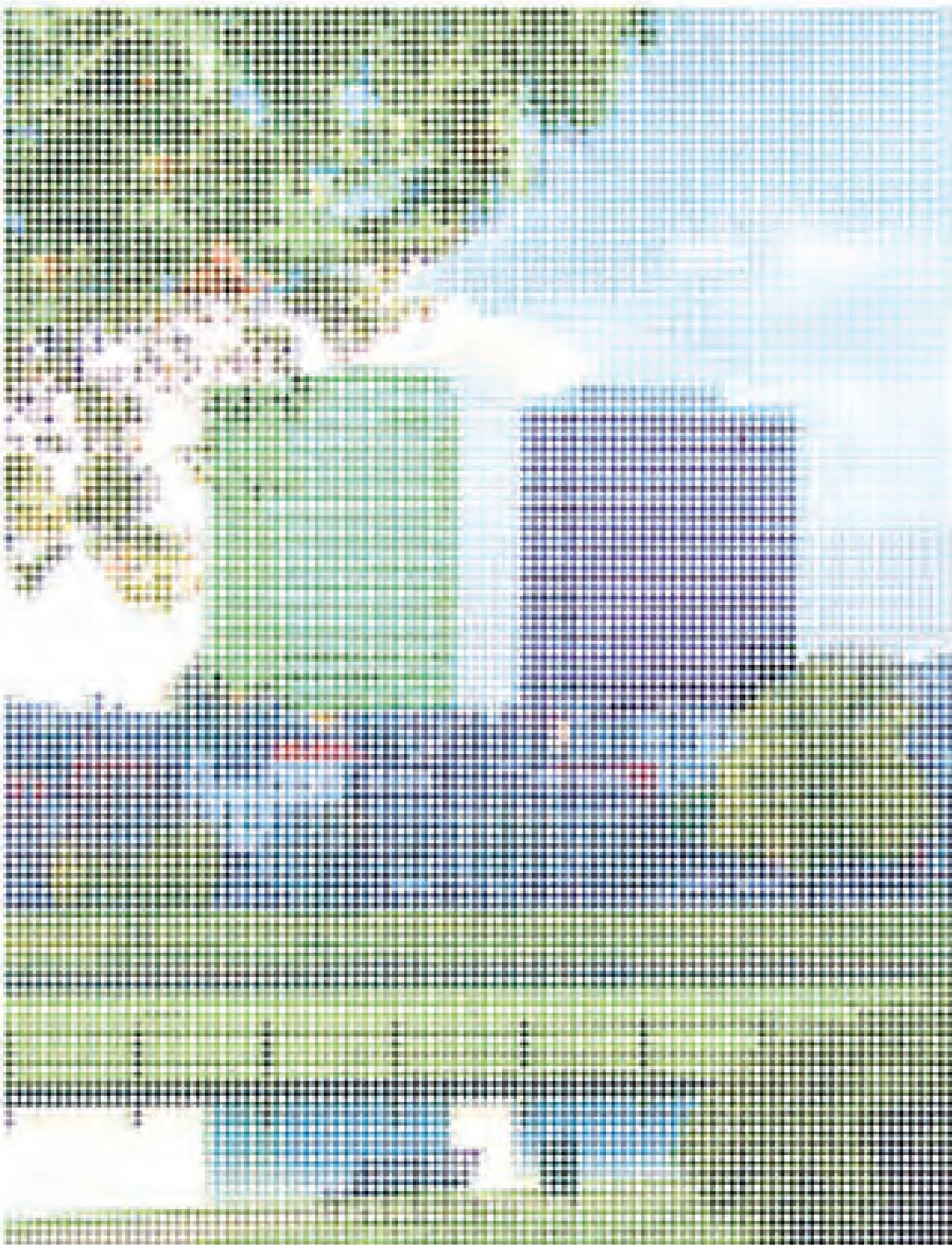
AVERAGE CO₂-EMISSION OF A HOUSEHOLD

■ gasverbruik	gas consumption
■ elektriciteitsverbruik	electricity consumption
■ vervoer	traffic and transport

2008 (8.493 kg per huishouden per household)

2 ORGANISATIE ORGANIZATION

De Nederlandse energiemarkt is per 1 juli 2004 geheel geliberaliseerd. De liberalisering is het directe gevolg van Europese regelgeving. Daarin is vastgelegd dat per 1 juli 2007 de energiemarkten in alle EU-landen volledig vrij moeten zijn, de energiemarkt voor bedrijven moet reeds vanaf 1 juli 2004 vrij zijn.

Om keuzevrijheid mogelijk te maken zijn levering en het beheer van de netten van elkaar gescheiden. Klanten kunnen zodoende kiezen tussen verschillende leveranciers. Het schema op pagina 16 geeft de diverse relaties weer. De liberalisering van de Nederlandse energiemarkt is vastgelegd in de Elektriciteitswet 1998 en de Gaswet. De energiesector biedt vandaag de dag werk aan ruim 30 duizend mensen.

Het eigendom van de Nederlandse energiebedrijven was tot 1999 volledig – direct of indirect – in handen van de Nederlandse gemeenten en provincies. Sindsdien is een aantal productie- en leveringsbedrijven overgegaan in buitenlandse handen. Ook heeft een aantal nieuwe leveringsbedrijven zich sinds de liberalisering op de energiemarkt begeven.

De netbeheerder en de netten die worden beheerd, tot dusver veelal in handen van een energieconcern, mogen volgens de Nederlands wetgeving vanaf 2011 niet meer tot een energieconcern behoren, dat ook energie levert of produceert. Het eigendom moet worden overgedragen aan de publieke aandeelhouders van het energieconcern. De netbeheerders krijgen daarmee in Nederland een geheel zelfstandige positie op de energiemarkt.

The entire energy market in the Netherlands was liberalized on 1 July 2004. Liberalization is a direct consequence of EU electricity and gas directives, which require that the energy markets of all EU member states be completely open by 1 July 2007. The directives decreed that energy markets serving business sectors had to be liberalized by 1 July 2004.

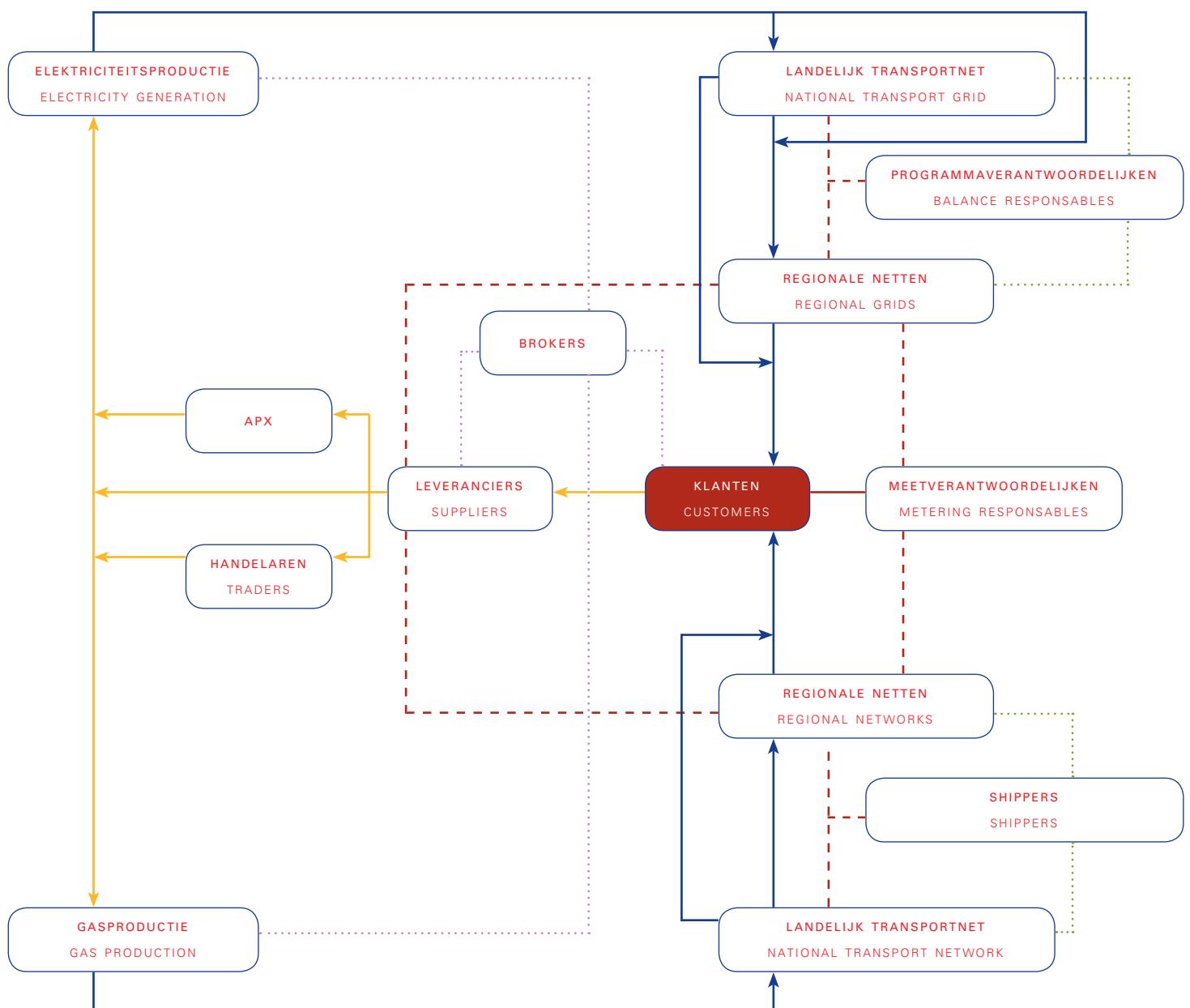
To ensure freedom of choice, actual supply and operation of the supply networks have been legally separated. This makes it possible for customers to choose their own supplier. The diagram on Page 16 indicates the relationships between various players in the energy sector in the Netherlands. Liberalization of the energy market in the Netherlands is laid down in the Electricity Act 1998 and the Gas Act. Currently the energy sector in the Netherlands provides employment for more than 30,000 people.

Dutch energy companies were until 1999 owned – directly or indirectly – by municipalities and provincial governments. Since then several production and supply companies have passed into the hands of foreign owners. In addition, since liberalization, a number of new supply companies have become joined the market.

Under Dutch laws, from 2011 onwards network operators and the networks under their supervision – up until now mostly owned by an energy company – may no longer belong to a company that also supplies or produces energy. Ownership must be transferred to the public shareholders of the company. In this manner, network operators will acquire a completely independent role in the Dutch energy market.

ORGANISATIE VAN DE ENERGIEMARKT
IN NEDERLAND

ORGANIZATION OF THE DUTCH ENERGY MARKET

- Vraagrichting van de handelsstroom. Afhankelijk van de vraag wordt elektriciteit geproduceerd, geïmporteerd of verhandeld dan wel gas gewonnen, geïmporteerd of geëxporteerd.
- Fysieke transport van elektriciteit en gas
- ... Bemiddelingsfunctie broker
- - - Uitwisseling meetgegevens
- ... ... Uitwisseling van gegevens tussen programma-verantwoordelijken/shippers en netbeheerders voor balansering van het net.

- Direction of demand for traded energy. Depending on demand, electricity is generated and imported, and gas is produced, imported or exported.
- Physical transport of electricity and gas
- Intermediary role of broker
- Exchange of meter readings
- Exchange of data between balance responsables/shippers and network operators to maintain the balance of the network.

LEGENDA

Elektriciteitsproductie

- Grootchalige elektriciteitsopwekking door enkele marktpartijen.
- Elektriciteitsopwekking via warmtekrachtkoppeling, duurzame energie uit wind, water, zon en biomassa door vele marktpartijen.
- Import.

Gasproductie

- Gaswinning uit het Groningenveld bij Slochteren. Gas afkomstig van de diverse kleine velden op de Noordzee, de Maasvlakte etcetera heeft voorrang om zo de gasvoorraad van Nederland te sparen (kleineveldenbeleid). Winning vindt plaats door de Nederlandse Aardolie Maatschappij (NAM) en kleinere producenten. Het gas wordt op de markt gebracht door Gasterra.
- Import. Nederland is echter ook belangrijk exportland.

APX

De APX is de Nederlandse energiebeurs, waar kan worden gehandeld in elektriciteit en gas.

Handelaren

Zij laveren tussen vraag en aanbod van elektriciteit en gas, proberen zo scherp mogelijk in te kopen en te verkopen. Een aantal leveranciers en producenten heeft inmiddels een eigen handelsvloer, anderen besteden dit uit aan externe partijen.

Leveranciers

Zij zijn het administratieve en commerciële aanspreekpunt voor de klant: degene die het product energie levert en afrekt. De meeste bedrijven leveren zowel gas als elektriciteit. Er zijn 13 'traditionele' leveranciers in Nederland (doorgaans in handen van provincies en gemeenten) en een groeiend aantal nieuwkomers, waaronder 'dotcombedrijven' en buitenlandse partijen. Een producent kan ook een leverancier zijn.

Brokers

Deze treden namens marktpartijen op als bemiddelaar (makelaar) tussen vraag en aanbod; zij hebben in tegenstelling tot een handelaar geen positie in de markt.

Klanten

- grootverbruikers voor elektriciteit zijn vrij sinds januari 1999 en voor gas sinds augustus 2000
- klanten voor groene elektriciteit zijn vrij sinds 1-7-2001
- middelgrote (zakelijke) klanten zijn vrij sinds 1-1-2002
- huishoudelijke en kleinzakelijke klanten zijn vrij sinds 1-7-2004.

Landelijk transportnet (TenneT)

De onafhankelijke beheerder van het hoogspanningsnet is sinds oktober 2001 voor 100 procent in handen van de rijksoverheid. TenneT bewaakt ook de balans van het elektriciteitsnet, verzorgt de interconnectie met buitenlandse netten en veilt de beschikbare importcapaciteit.

Landelijk transportnet (GTS)

Gastransport Services (GTS) verzorgt het transport van aardgas over het 11.000 kilometer lange hogedruknet voor gas in Nederland, beheert het leidingsysteem en de installaties en bewaakt de balans van haar landelijk transportnet.

Regionale netten

De regionale netbeheerders maken aansluitingen voor klanten en verzorgen het transport van elektriciteit en/of gas. De netbeheerders zijn in Nederland wel onderdeel van hetzelfde concern als waartoe de traditionele leveranciers behoren, maar zijn juridisch en qua bedrijfsvoering (unbundling) afgescheiden. Zij zijn onafhankelijk om eerlijke toegang voor derden te garanderen.

Programmaverantwoordelijken

Zij stemmen de vraag en aanbod van elektriciteit voor de volgende dag op elkaar af om onder/overbelasting van het transportnet te voorkomen en bij te dragen in de balans van het voorzieningssysteem. Dit vloeit voort uit een wettelijke verplichting voor de aangesloten op het elektriciteitsnet. Deze rol kan door iedere partij op zich worden genomen, maar wordt in de meeste gevallen vervuld door handelaren en/of leveranciers. Hierdoor kunnen de netbeheerders het transport faciliteren en kan TenneT de onbalans corrigeren en de kosten daarvan in rekening brengen.

Shippers

Net als bij programmaverantwoordelijken is shipper een rol die door de leverancier, handelaar of klant op zich kan worden genomen. De shipper is veelal een leverancier. Hij contracteert transportcapaciteit en heeft een verantwoordelijkheid in de balans van het voorzieningssysteem van gas. Ook Gasterra is een shipper.

Meetverantwoordelijken

Zij plaatsen meters, verrichten meteronderhoud en zorgen voor het doorgeven van meterstanden aan de netbeheerders. Soms treedt de netbeheerder zelf op als meetverantwoordelijke. De netbeheerders geven de meetgegevens door aan de leveranciers en – bij elektriciteit – aan de programmaverantwoordelijken, bij gas aan shippers.

For translation see page 84.

NETBEHEERDERS
NETWORK OPERATORS

	AANSLUITINGEN gas	CONNECTIONS	
		elektriciteit	nummer op kaart
		electricity	pagina 19 number on map page 19
RENDÖ Netbeheer BV	101.000	32.000	1
Cogas Intra en Beheer B.V.	135.000	53.000	2
Liander N.V. *	2.127.000	2.832.000	3
B.V. Netbeheer Haarlemmermeer (NetH)	59.000	-	4
Stedin B.V.*	1.848.000	1.946.000	5
Westland Infra Netbeheer BV	52.000	52.000	6
Delta Netwerkbedrijf B.V.	183.000	203.000	7
Intergas Energie B.V.	147.000	-	8
Obragas Net N.V.	199.000	-	9
NRE Netwerk B.V.	187.000	105.000	10
Enexis B.V. *	1.892.000	2.596.000	11
TenneT TSO B.V.			**
Gas Transport Services B.V.	1.100		***

* De nieuwe naam voor Eneco Netbeheer BV is Stedin B.V.

* The new name of Eneco Netbeheer B.V. is Stedin B.V.

* De nieuwe naam voor Continuon N.V. is Liander N.V.

* The new name of Continuon is Liander N.V.

* De nieuwe naam voor Essent Netwerk BV is Enexis B.V.

* The new name of Essent Netwerk BV is Enexis B.V.

** Landelijk netbeheerder elektriciteit (zie kaart op pagina 34)

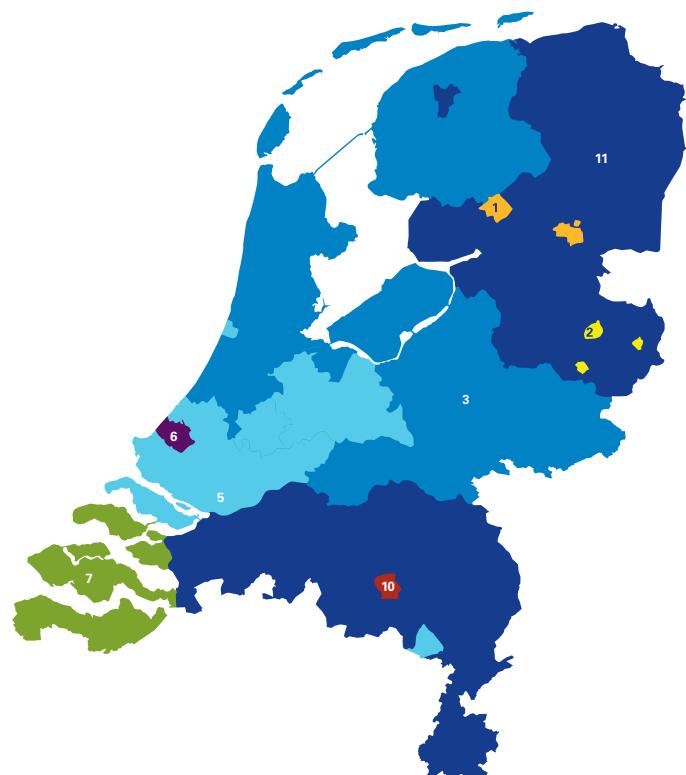
** National network operator electricity (see map on page 34)

*** Landelijk netbeheerder gas (zie kaart op pagina 35)

*** National gas network operator (see map on page 35)

ELEKTRICITEITSNETWERKEN
(MID-2009)

ELECTRICITY NETWORKS
(MID-2009)

GASNETWERKEN
(MID-2009)

GAS NETWORKS
(MID-2009)

GROOTSCHALIGE PRODUCTIE-EENHEDEN IN 2009

LARGE-SCALE GENERATION UNITS, 2009

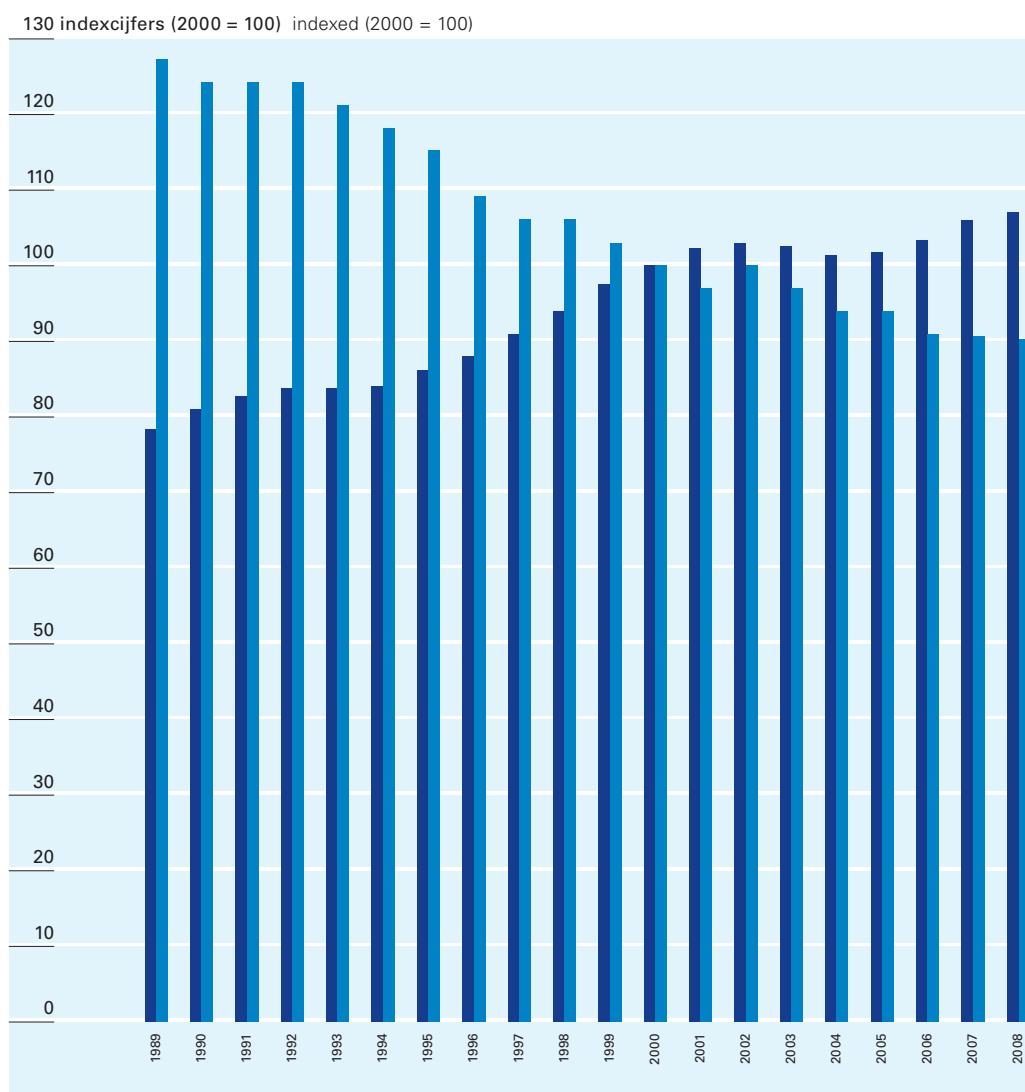

WERKGELEGENHEID

EMPLOYMENT

■ werknemers Nederland
 ■ werknemers energiesector

employees in the Netherlands
 employees in the energy sector

3 PRODUCTIE / BRANDSTOFFEN PRODUCTION / FUELS

Elektriciteit

De elektriciteit in Nederland wordt voor het merendeel grootschalig geproduceerd door de elektriciteitsproductiebedrijven: Electrabel Nederland, E.On-Benelux, Essent, Nuon, en EPZ. Daarnaast wordt elektriciteit decentraal opgewekt. In vergelijking met het buitenland is het aandeel opgesteld decentraal vermoeden in Nederland bijzonder hoog. Dit decentrale productievermogen staat opgesteld als warmtekracht bij de industrie waarbij veelal wordt samengewerkt met de energiebedrijven. Daarnaast produceren ook afvalverwerkers elektriciteit. Duurzaam elektriciteitsvermogen – in Nederland energie uit zon, wind, waterkracht en biomassa – produceerde 7,5% van het elektriciteitsverbruik in 2008. De afgelopen jaren werd tussen de 15 en 20% van het totale Nederlands verbruik per saldo geïmporteerd. De handel van elektriciteit vindt voor een steeds groter deel plaats op de APX, de Nederlandse energiebeurs. In 2008 bedroeg de totale handel 22% van het Nederlandse elektriciteitsverbruik.

Gas

Nederlands aardgas is niet alleen afkomstig van de Nederlandse gasvelden maar wordt ook geëxporteerd, in 2008 24,1 miljard m³ aardgas. Er wordt jaarlijks echter meer gas geëxporteerd: in 2008 56,3 miljard m³ aardgas. De maximale dagafgifte vindt meestal plaats op de koudste dag van het jaar. Het record dateert van 2 januari 1997. Op die dag werd 558 miljoen m³ aardgas geleverd.

Warmte

De ingekochte warmte is afkomstig van de elektriciteitsproductiesector en voor een klein deel van afvalverwerkers en de industrie. De warmteleveranciers produceren ook zelf warmte in kleinere warmtekrachtcentrales. Hulpwarmteketels voorzien in de piekvraag tijdens koude dagen.

Electricity

Most electricity produced in the Netherlands comes from large-scale generation companies: Electrabel Nederland, E.On-Benelux, Essent, Nuon and EPZ. The remaining electricity produced is generated decentrally. In comparison with other countries, the proportion of installed decentralized capacity in the Netherlands is very high. Much of this capacity is attributable to cogeneration plants in industry, in many cases as part of a joint venture between energy companies and the industrial user. Waste processing plants also produce electricity. Sustainable generation capacity – in the Netherlands energy from sources such as sun, wind, water (hydropower) and biomass – produced 7,5% of electricity consumed in 2008. Furthermore, in recent years between 15 and 20% of total consumption in the Netherlands has been imported. Increasingly, trading in electricity takes place on the APX, the Dutch energy exchange. The total amount of electricity traded on the exchange in 2008 was equivalent to approximately 22% of electricity consumption in the Netherlands.

Gas

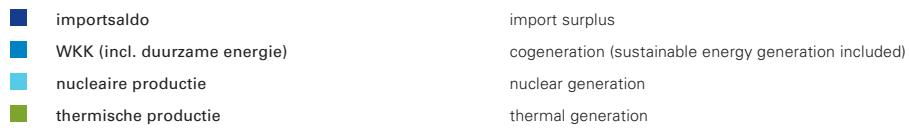
In the Netherlands, natural gas is not only extracted from Dutch fields but is also imported: in 2008 some 24.1 billion m³. However, annually more gas is exported than imported: in 2008 that amounted to 56.3 billion m³. The highest daily consumption usually occurs on the coldest day of the year. The record for consumption is 558 million m³, set on 2 January 1997.

Heat

Heat is purchased primarily from the electricity generation branch, and to a small extent from the waste processing industry. Heat suppliers also produce some heat themselves, in smaller cogeneration units. Auxiliary heat boilers provide a backup during peak demand for heat, for example during extremely cold weather.

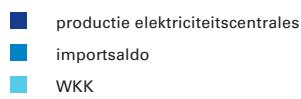
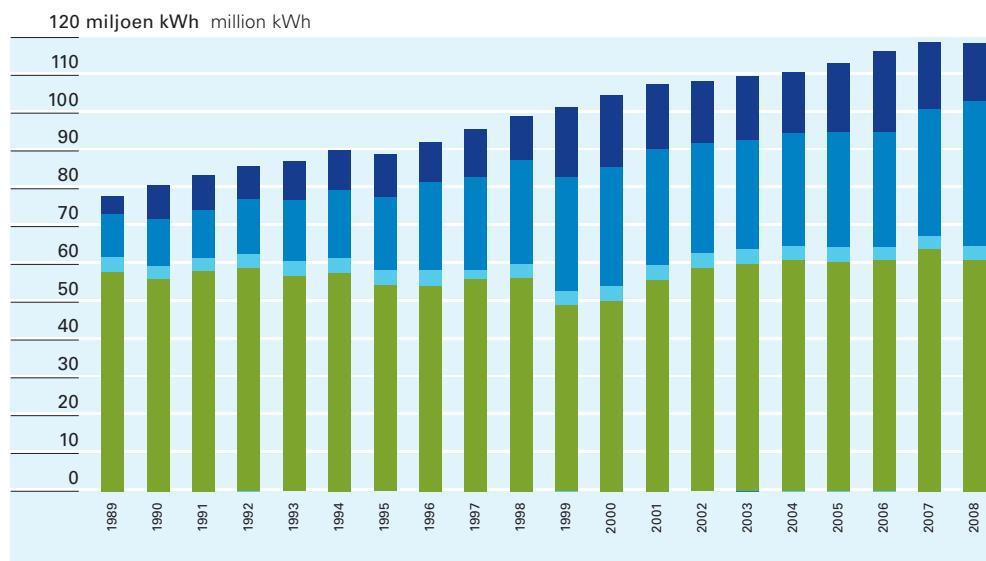
HERKOMST ELEKTRICITEIT

ORIGIN OF ELECTRICITY CONSUMED

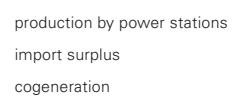
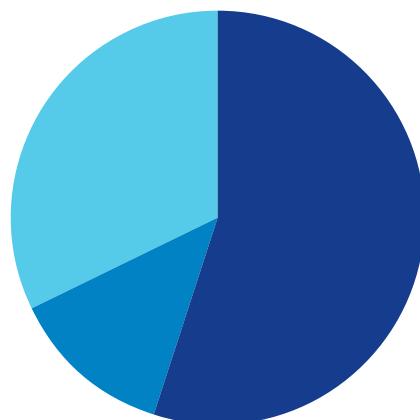

Voor opwekking duurzame
energie zie pag. 68.

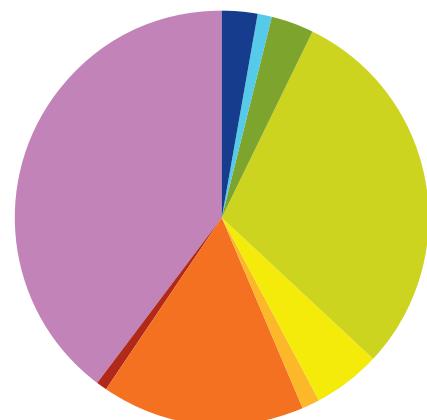
For sustainable energy
generation see page 68.

2008 (119 miljard kWh billion kWh)

1999 (102 miljard kWh billion kWh)

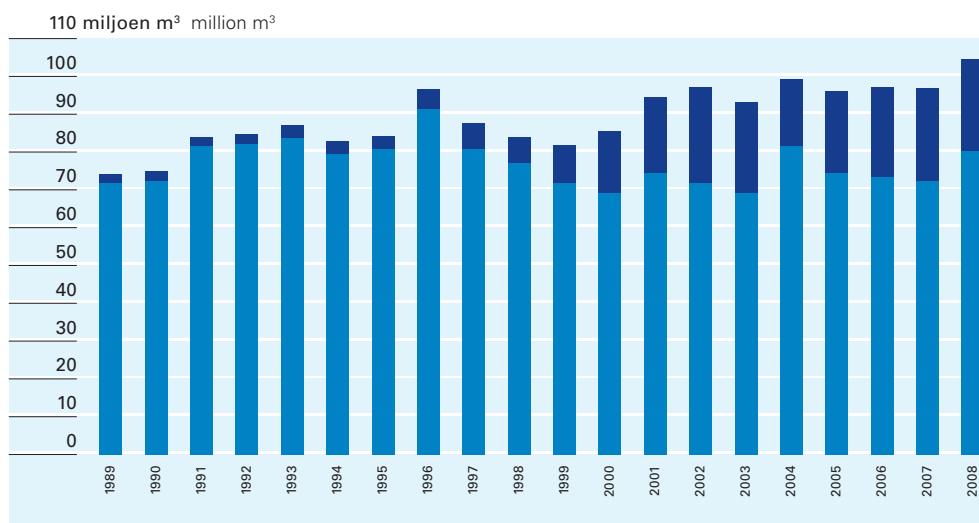

HERKOMST GAS

ORIGIN OF GAS CONSUMED

- █ import
- █ winning

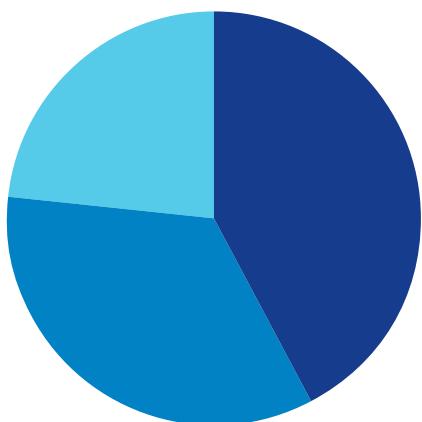
- imports
- extraction

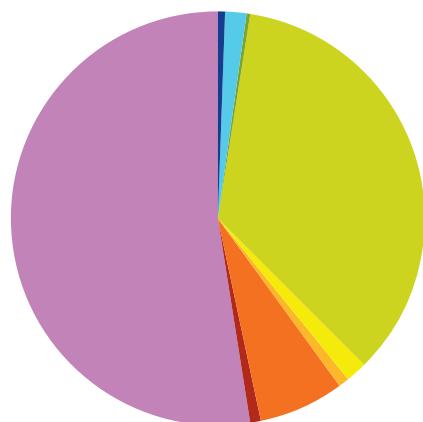
- █ gasveld in Groningen
- █ velden op zee / overige velden
- █ import

- Groningen gas field
- offshore fields
- imports

2008 (104 miljard m³ billion m³)

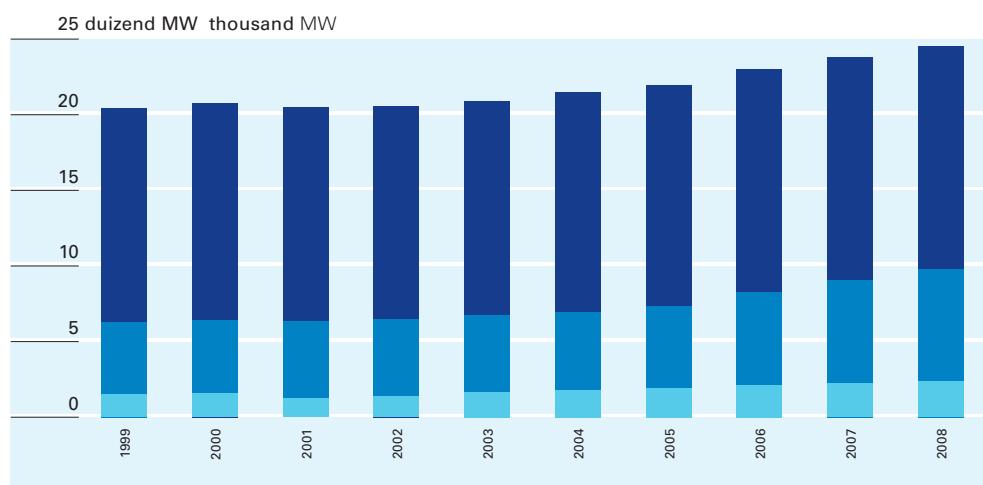
1999 (82 miljard m³ billion m³)

OPGESTELD ELEKTRISCH PRODUCTIEVERMOGEN
NAAR CATEGORIE

CATAGORIES OF INSTALLED GENERATING CAPACITY

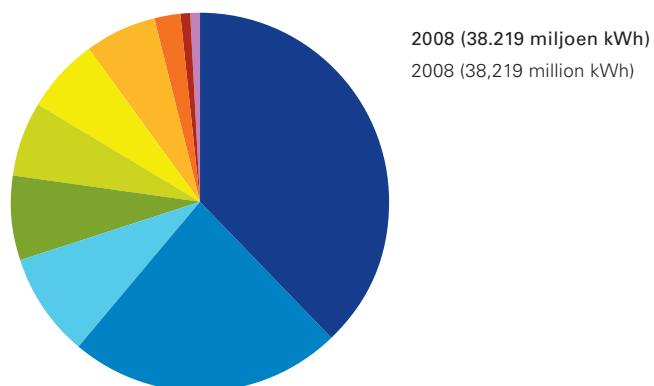
█	elektriciteitscentrales	power stations
█	WKK	cogeneration
█	duurzaam	sustainable

WKK NAAR CATEGORIE

SECTOR CONTRIBUTIONS TO COGENERATION

█	chemische industrie	chemical industry
█	glastuinbouw	horticulture
█	aardolieraffinaderijen	oil refineries
█	afvalverbrandingsinrichtingen	waste incineration
█	papier en karton industrie	food and tobacco industry
█	voedings- en genotmiddelen industrie	paper and board industry
█	overige	other
█	gezondheidszorg	public health
█	overige industrie	other industries
█	rioolwaterzuivering	sewage purification

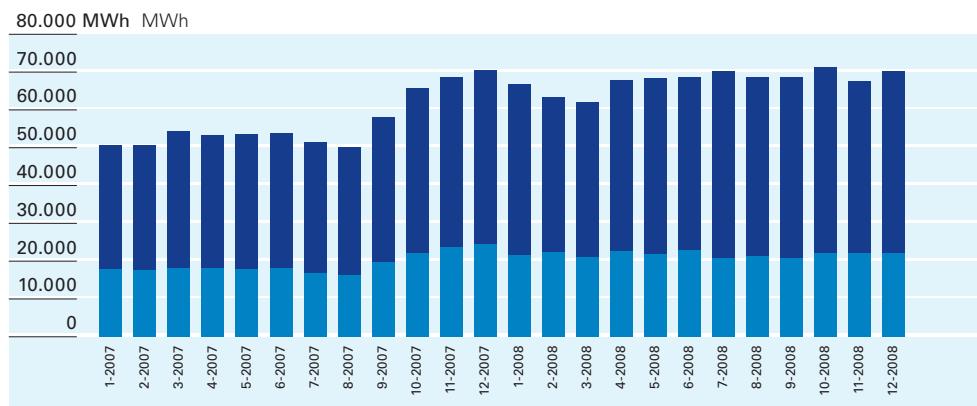

GEMIDDELDE MAANDELIJKSE DAGVOLUME OP
DE APX

AVERAGE MONTHLY DAY-VOLUME OF ELECTRICITY
TRADED ON THE APX

■ piekuren
■ daluren

peak hours
off-peak hours

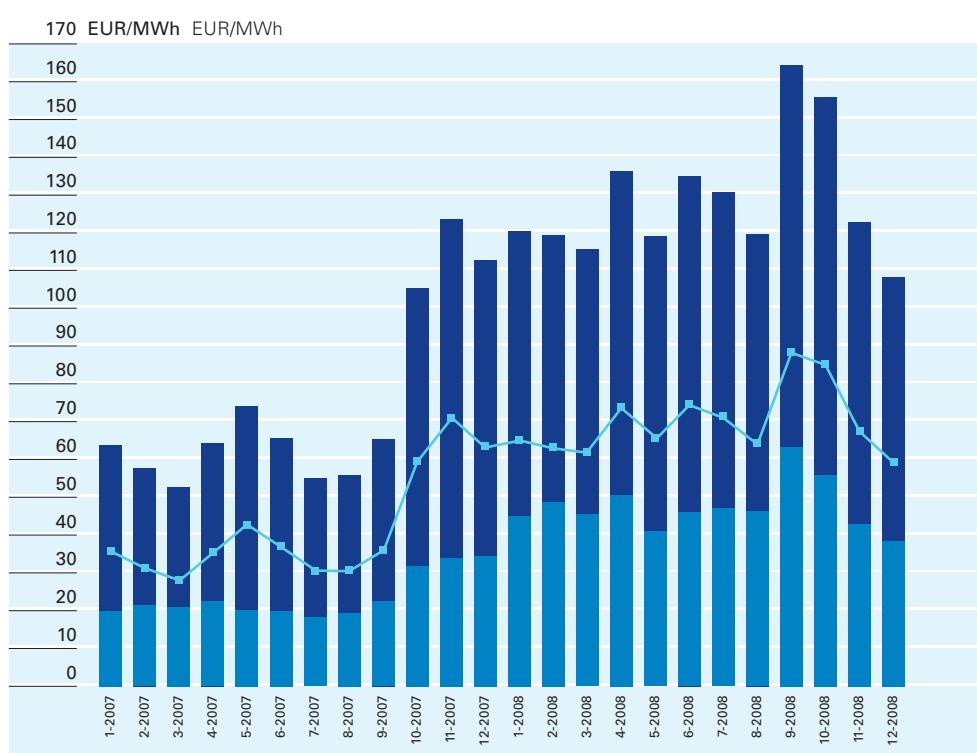

GEMIDDELDE MAANDELIJKSE PRIJZEN OP
DE APX

AVERAGE MONTHLY PRICES OF ELECTRICITY TRADED
ON THE APX

■ piekuren
■ daluren
■ alle uren

peak hours
off-peak hours
all hours

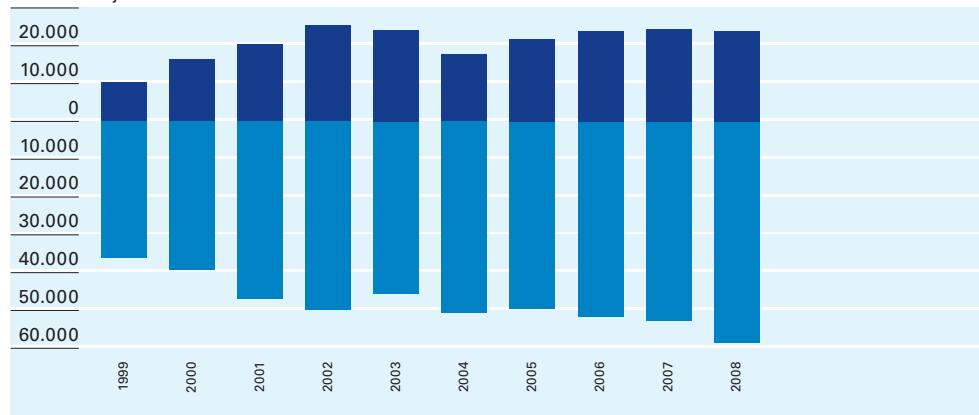
IMPORT EN EXPORT VAN GAS

IMPORT AND EXPORT OF GAS

■ import
■ export

imports
exports

30.000 miljoen m³ million m³

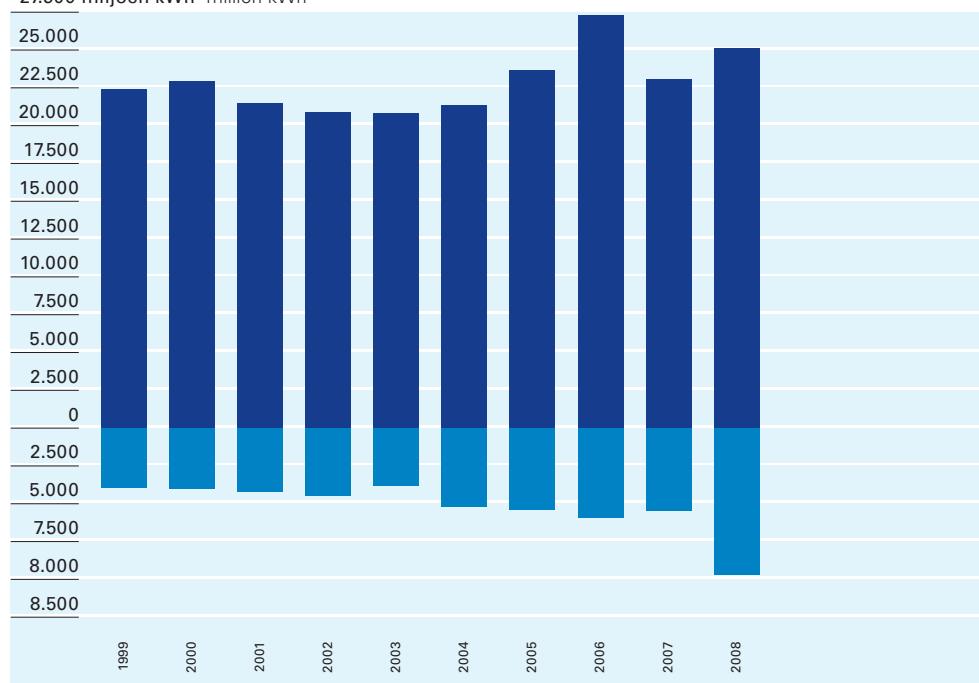
IMPORT EN EXPORT VAN ELEKTRICITEIT

IMPORT AND EXPORT OF ELECTRICITY

■ import
■ export

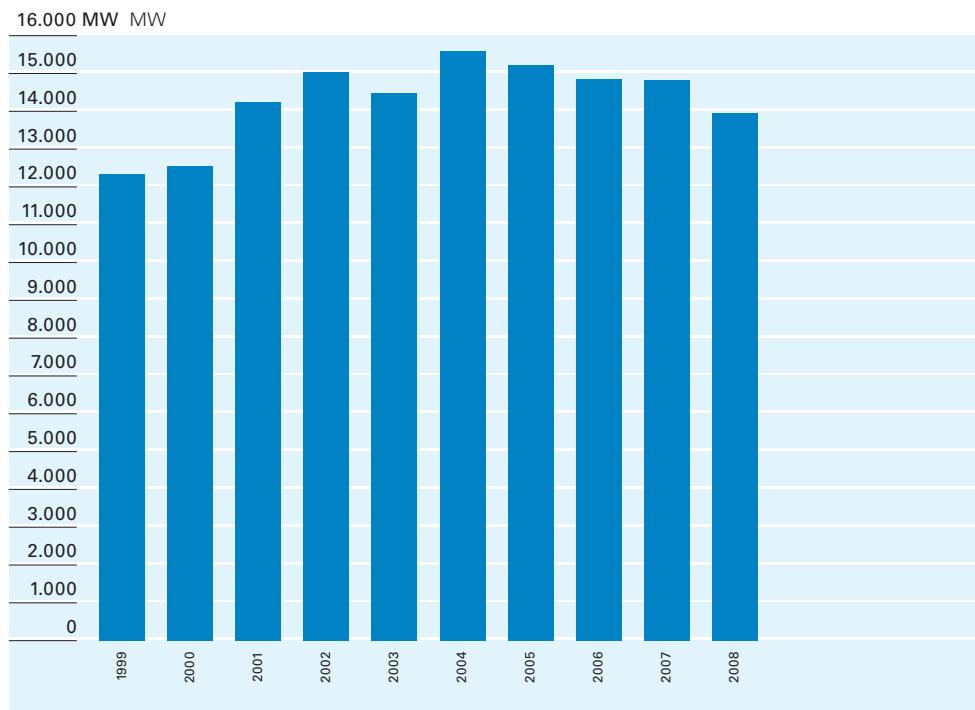
imports
exports

27.500 miljoen kWh million kWh

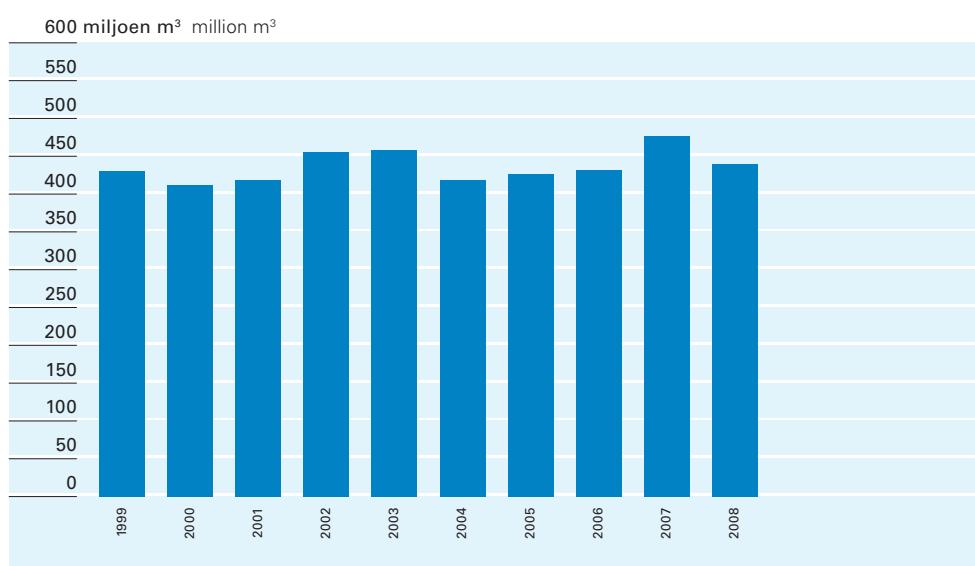
HOOGSTE BELASTING HOOGSPANNINGSNET

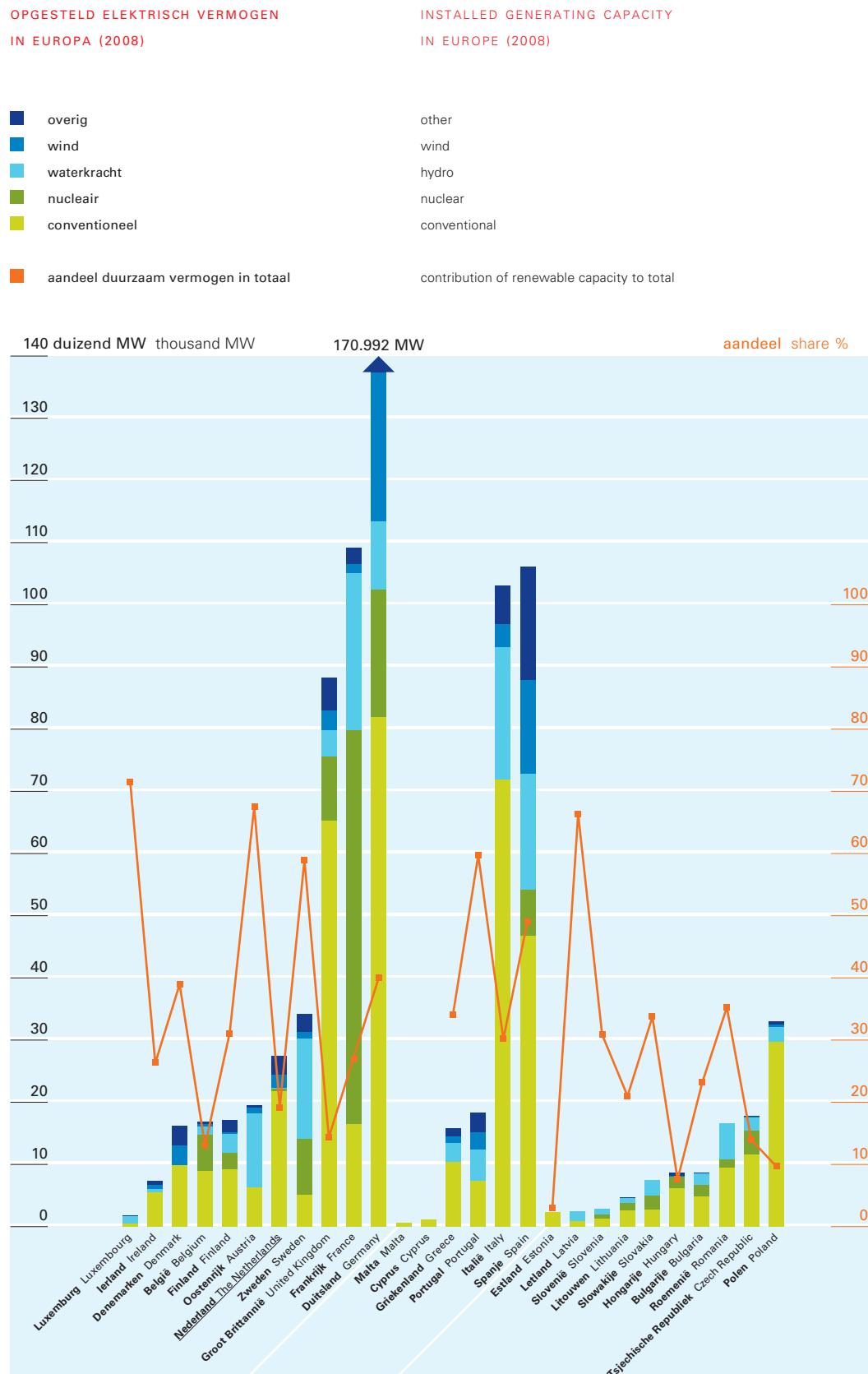
MAXIMUM LOAD HIGH-VOLTAGE NETWORK

MAXIMALE DAGAFGIFTE GAS

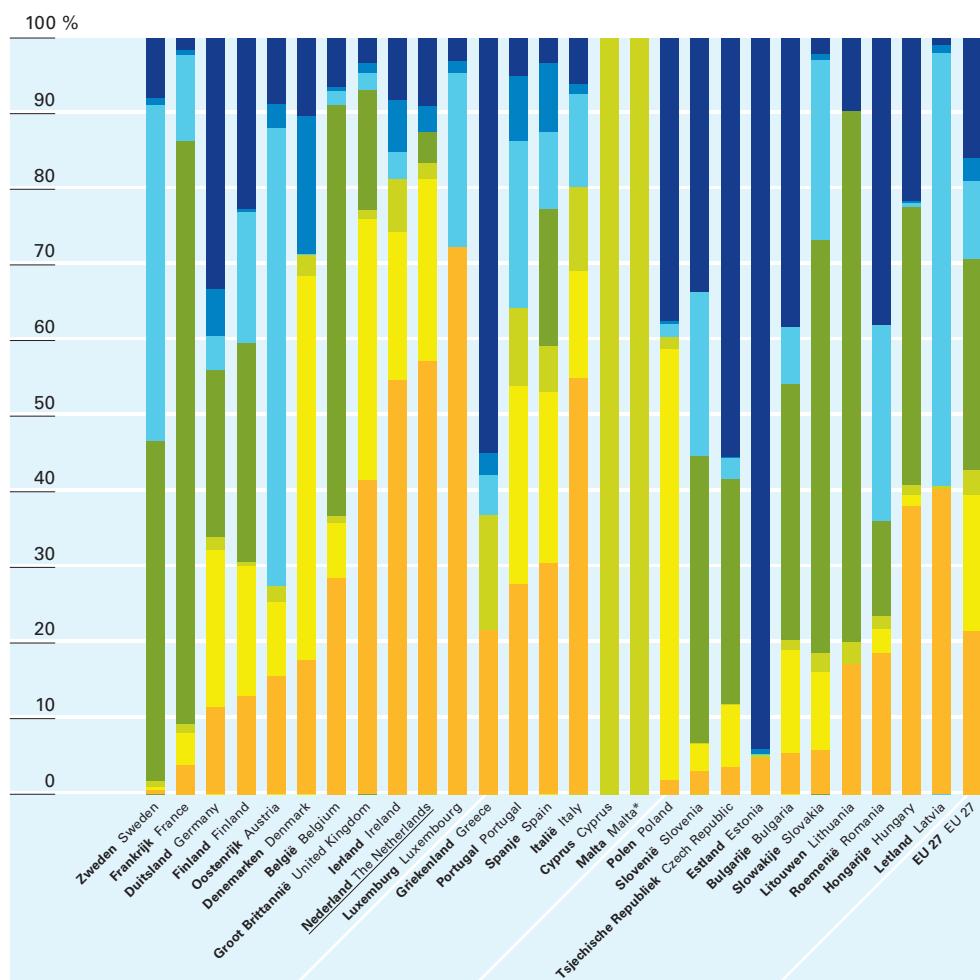
PEAK DAY-VOLUME OF GAS SUPPLIED

PROCENTUELE VERDELING BRANDSTOFFENPAKKET
VOOR DE TOTALE ELEKTRICITEITSPRODUCTIE IN
EUROPA (2007)

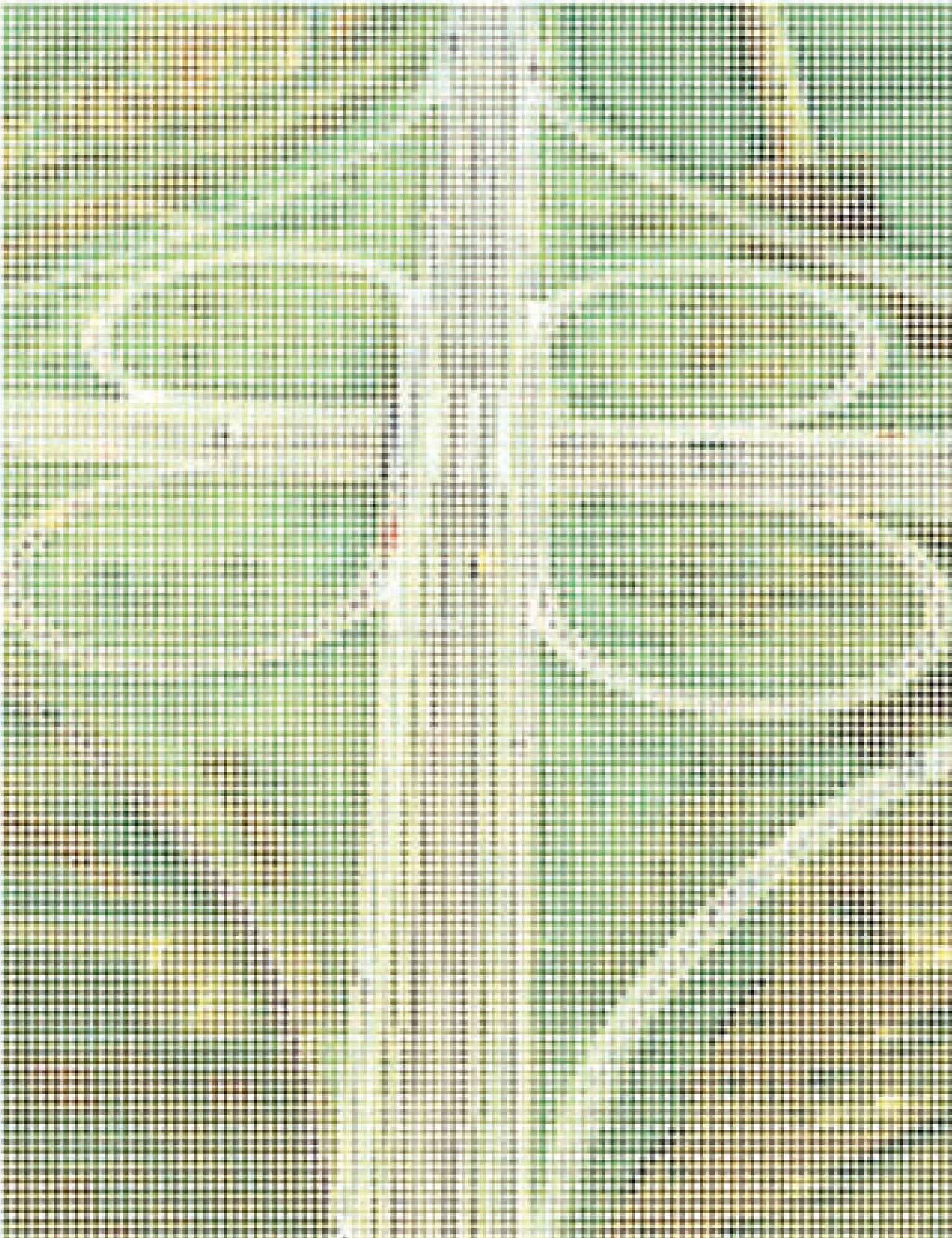
BREAKDOWN OF FUEL SOURCES FOR
TOTAL ELECTRICITY GENERATED IN
EUROPE (2007)

* niet beschikbaar

* not available

4 INFRASTRUCTUUR INFRASTRUCTURE

De kilowatturen, kubieke meters gas en gigajoules lijken als vanzelf de stopcontacten, gaskranen en radiatoren te bereiken. In Nederland wordt die gedachte nog eens versterkt omdat de netten ook grotendeels onzichtbaar zijn: de in totaal 400.000 km leidingen en kabels liggen voor het overgrote deel onder de grond. Daardoor zijn de netten minder gevoelig voor weersinvloeden. Bovendien is door een fijne vermaazing van de netten en een uitgekiend stelsel van beveiligingen de bedrijfszekerheid van de netten bijzonder hoog. Het Nederlandse gasnet behoort tot de meest fijn vermaasde ter wereld.

Het elektriciteitsnet

Het Nederlandse elektriciteitsnet bestaat uit een landelijk net, beheerd door TenneT, dat de regionale netten en de meeste elektriciteitscentrales met elkaar verbindt. Het landelijk net heeft spanningsniveau's van 380 en 220 kilovolt. Op iets lagere hoogspanningsniveau's – 150, 110 en 50 kilovolt – wordt de elektriciteit naar de regio's getransporteerd. Op middenspanningsniveau – 3 t/m 25 kilovolt – wordt elektriciteit aan grootverbruikers geleverd en verder gedistribueerd naar de laagspanningsnetten (230/400 volt) waarop met name huishoudens maar ook kleinere grootverbruikers aangesloten kunnen zijn.

Het gasnet

Na de vondst van aardgas in 1963 zijn de bestaande netten voor transport van aardgas geschikt gemaakt. Toen is ook gestart met de aanleg van het landelijk net waarop de regionale netten zijn aangesloten. Het hoofdtransportnet, beheerd door Gas Transport Services (GTS), wordt bedreven onder een druk van 67 bar, de regionale netten staan onder een druk van 16 tot 40 bar. Bij de overdracht aan de regionale netten wordt het van nature reukloze aardgas uit veiligheidsoverweging van de typische gaslucht voorzien. Verder transport vindt plaats onder een druk van 4 of 8 bar. In overslagstations wordt de druk gereduceerd naar 0,1 bar, waarna het gas door hoofd- en dienstleidingen in de straten naar de afnemers stroomt. In de woningen wordt de druk teruggebracht naar 30 millibar (0,03 bar).

Het warmtenet

In de warmtenetten wordt water als transportmedium gebruikt. Het water wordt onder een druk van 10 bar en een temperatuur van 100 graden celsius getransporteerd. In onderstations wordt de warmte van het transportnet aan de distributienetten overgedragen.

Kilowatt hours of electricity, cubic metres of natural gas and gigajoules of heat appear to reach wall sockets, gas taps and radiators of their own accord. In the Netherlands, this idea is reinforced by the fact that the distribution networks are usually not visible: most of the pipelines and cables (a total of 400,000 km) are installed underground. As a result, these networks are less sensitive to adverse weather. What is more, because of the networks' high density and advanced systems of safety facilities, their operational reliability is extremely high. The natural gas network in the Netherlands is one of the most dense in the world.

Electricity grid

The electricity network in the Netherlands comprises a national grid, operated and administrated by TenneT, that connects the regional grids and the electricity power stations with each other. The national grid uses voltages of 380 and 220 kilovolts. The electricity is transmitted within the regions at lower levels of high voltage – 150, 110 or 50 kilovolts – from which it is supplied to bulk users at medium voltages – 3 to 25 kilovolts. Distribution to households and smaller large-scale users is done at low voltages through the low tension (230/400 volts) network.

Natural gas network

After natural gas was discovered in 1963, adjustments were made to the existing networks to make them suitable for transporting natural gas. A start was also made with the construction of the national gas network, to which the regional networks were connected. Gas is transported in the national gas network, which is managed and operated by Gas Transport Services (GTS), at a pressure of 67 bar, and in the regional networks at 16 to 40 bar. (For practical safety, the typical odour associated with natural gas, which has no odour itself, is added as the gas passes into the regional network.) Gas is transported further at 4 or 8 bar. The pressure is reduced to 0.1 bar at regulation stations, after which the gas is transported through gas mains and service pipelines in the streets to consumers. In homes the pressure is further reduced to 0.03 bar.

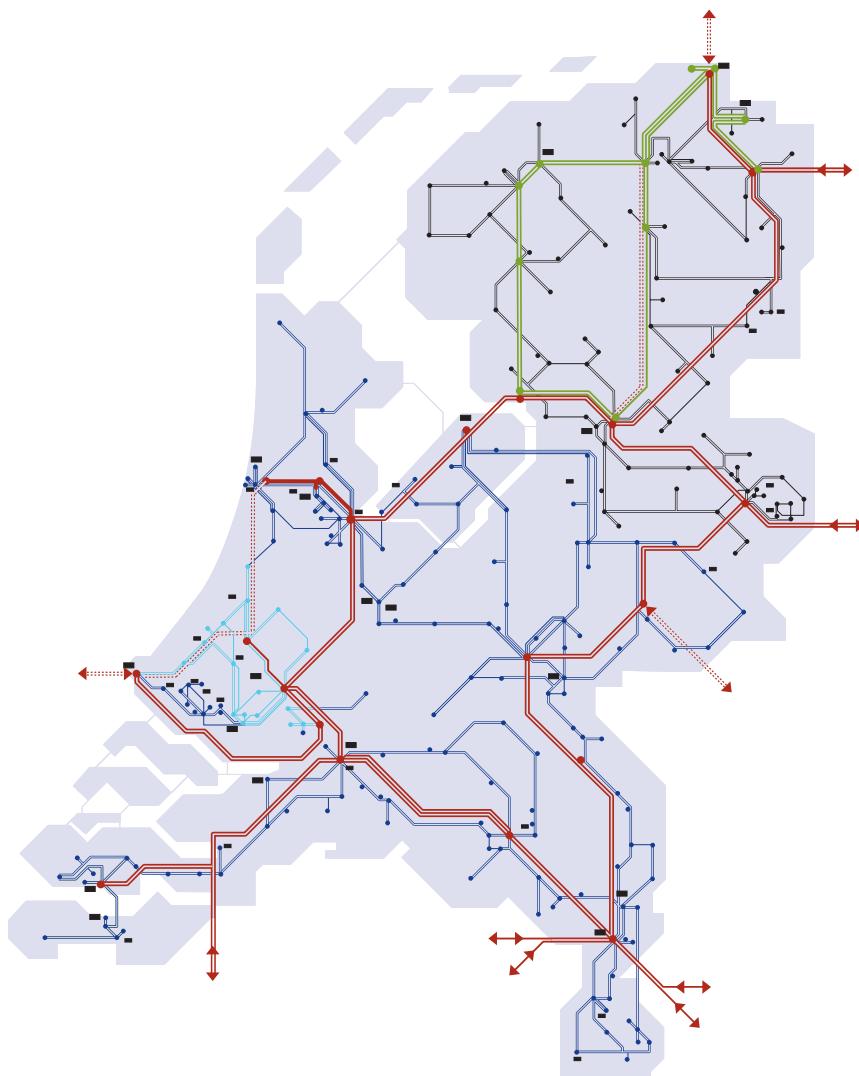
Heat network

Water is used as the medium of transportation in heat networks. It is transported at a pressure of 10 bar and a temperature of 100 °C. The heat is transferred from the transport network to distribution networks in substations.

TRANSPORT EN DISTRIBUTIE ELEKTRICITEIT

TRANSMISSION AND DISTRIBUTION OF ELECTRICITY

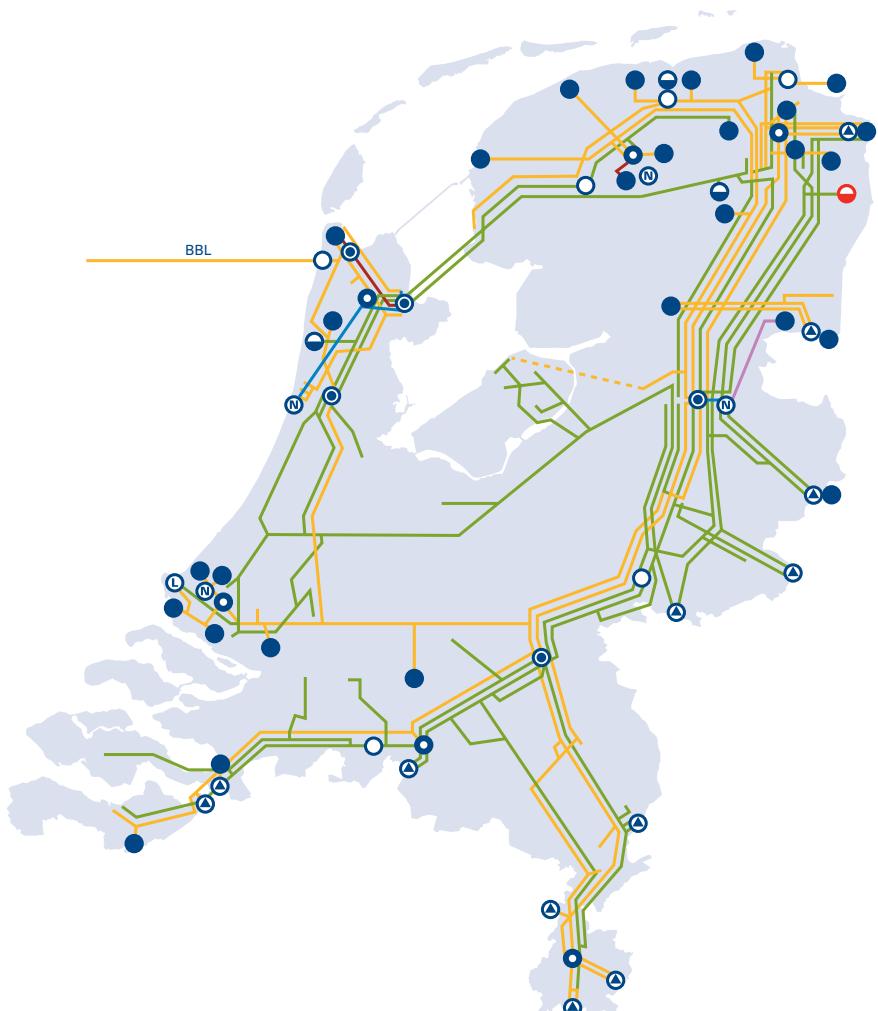
— 380 kV TenneT	380 kV TenneT
— 220 kV TenneT	220 kV TenneT
— 150 kV TenneT	150 kV TenneT
— 150 kV regionale netbeheerder	150 kV regional network operator
— 110 kV regionale netbeheerder	110 kV regional network operator
···· geplande verbinding	planned connection
↔ verbinding met het buitenland	connection with foreign countries
↔ geplande verbinding met het buitenland	planned connection with foreign countries
●● schakel- en/of transformatorstation	substation
■ productie-eenheid 60-250 MW	generation unit 60-250 MW
■ productie-eenheid ≥ 250 MW	generation unit ≥ 250 MW

HOOFDTRANSPORTNET GAS

MAIN GAS TRANSMISSION SYSTEM

leiding – Groningen-gas	pipeline – Groningen gas
leiding – hoogcalorisch gas	pipeline – high-caloric gas
leiding – laagcalorisch gas	pipeline – low-caloric gas
leiding – ontzwavelde gas	pipeline – desulphurized gas
leiding – stikstof	pipeline – nitrogen
voedingsstation(s)	feeder station(s)
compressor- en mengstation	compressor and blending station
compressorstation	compressor station
mengstation	blending station
installatie voor ondergrondse opslag	underground gas storage
exportstation	export station
installatie voor vloeibaar aardgas	LNG facility
stikstofinjectie	nitrogen injection
Geplande uitbreidingen	
leiding – hoogcalorisch gas	pipeline – high-caloric gas
installatie voor ondergrondse opslag	underground gas storage

De lengtes elektriciteitsnetten in km betreft de circuitlengtes. De circuitlengte in km is de som van de lengtes van de afzonderlijke verbindingen die op een traject voorkomen. (tracélengthe is de geografische lengte in km afstand)

The length of electricity networks are circuit lengths (km). The circuit length is the sum of the lengths of each individual cable in each section of the network (section length = the physical distance between the two ends of the section).

LENGTE TRANSPORT- EN DISTRIBUTIENETTEN (IN KM)

LENGTH OF TRANSPORT AND DISTRIBUTION NETWORKS (KM)

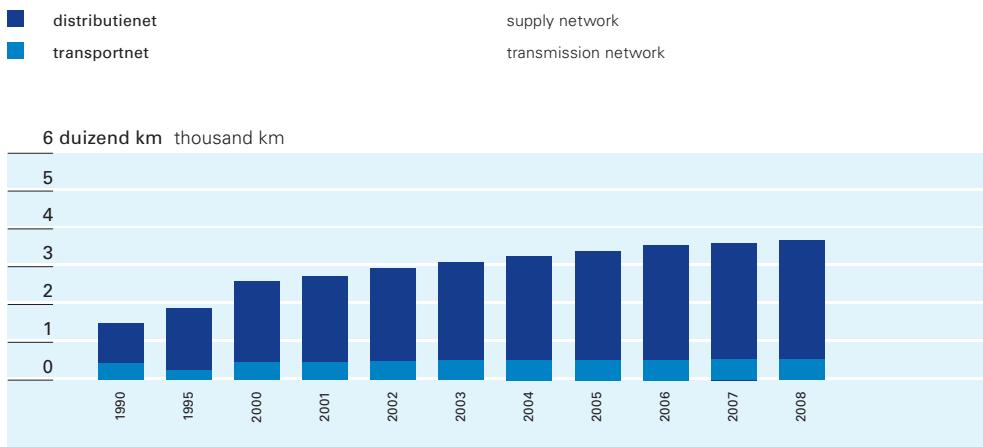
		2007	2008	wijziging 2008/2007 change 2008/2007
ELEKTRICITEIT	ELECTRICITY			
koppelnet (220/380 kV)(TenneT)	national grid (220/380 kV)(TenneT)	2.684	2.690	0,2%
<i>bovengronds</i>	<i>overhead</i>	2.680	2.686	0,2%
<i>ondergronds</i>	<i>underground</i>	4	4	0,0%
transportnet (50/110/150 kV)	transmission (50/110/150 kV)	9.328	8.869	-4,9%
<i>bovengronds</i>	<i>overhead</i>	5.680	5.264	-7,3%
<i>ondergronds</i>	<i>underground</i>	3.648	3.605	-1,2%
middenspanning distributienet (3 t/m 25 kV)	medium-voltage network (3-25 kV)	105.970	105.312	-0,6%
<i>ondergronds</i>	<i>underground</i>	105.970	105.312	-0,6%
laagspanning distributienet (0,4 kV)	low-voltage network (0,4 kV)	145.178	145.648	0,3%
<i>bovengronds</i>	<i>overhead</i>	174	174	0,0%
<i>ondergronds</i>	<i>underground</i>	145.004	145.474	0,3%
totaal elektriciteitsnet	entire electricity grid	263.160	262.519	-0,2%
GAS	GAS			
transportnet (Gasunie)	transmission network (Gasunie)	12.050	12.050	0,0%
distributienet	supply network	123.635	124.346	0,6%
<i>lagedruknet (t/m 0,1 bar)</i>	<i>low-pressure (< 0,1 bar)</i>	99.404	99.404	0,0%
<i>midden- en hogedruknet</i>	<i>medium- and high-pressure</i>	24.231	24.942	2,9%
totaal gasnet	entire gas network	135.685	136.396	0,5%
WARMTE	HEAT			
transportnet *	transmission network *	670	676	0,9%
distributienet *	supply network *	3.864	3.945	2,1%
totaal warmtenet	entire heat network	4.534	4.621	1,9%

* 2007 Andere registratiemethode

* 2007 Another method of registration used

LENDE WARMNET

LENGTH OF HEAT NETWORK

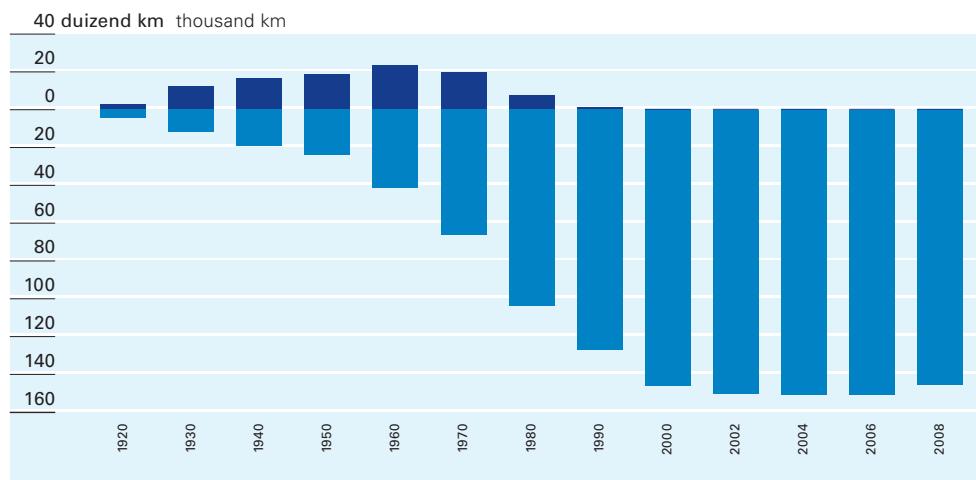

LENGTE ELEKTRICITEITS LAAGSPANNINGSNET

LENGTH OF LOW-VOLTAGE ELECTRICITY NETWORK

bovengronds
ondergronds

overhead
underground

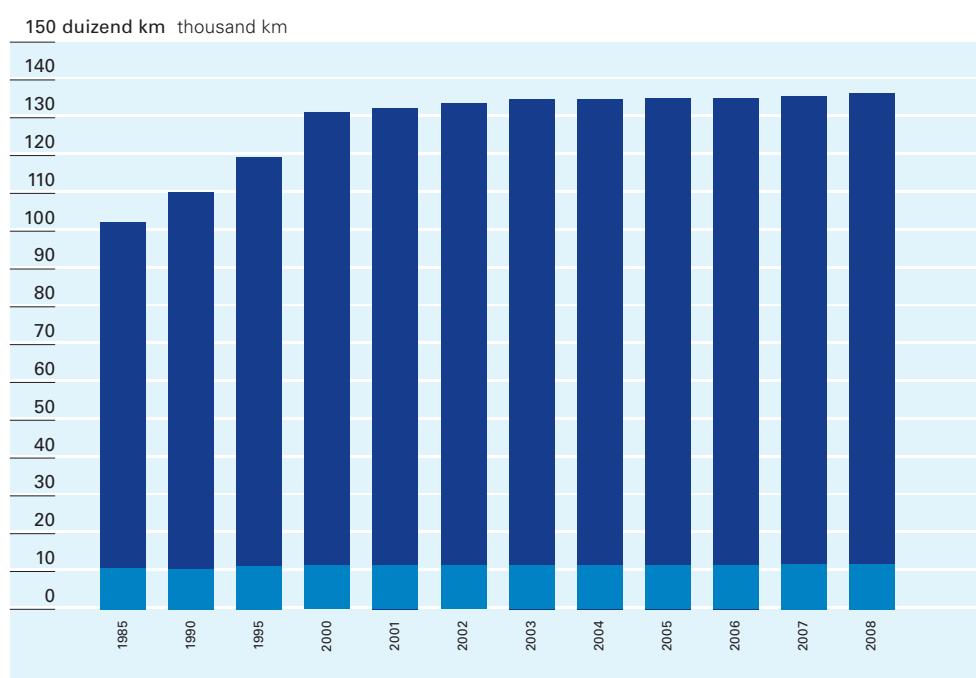

LENGTE GASNET

LENGTH OF GAS NETWORK

distributienet
transportnet (Gastransport Services)

supply network
transmission network (Gastransport Services)

**GEMIDDELDE TIJDSDUUR PER ONDERBREKING
ELEKTRICITEITSNETWERK**

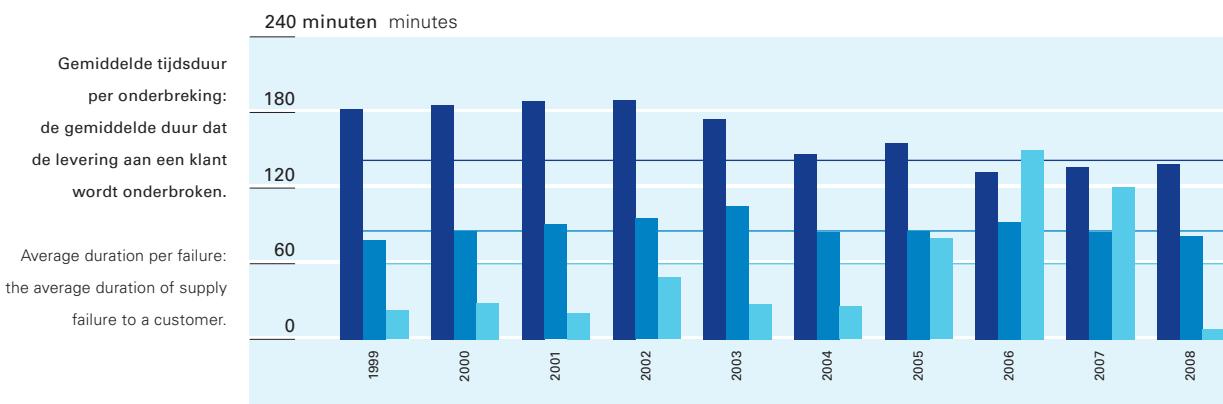
**AVERAGE DURATION PER FAILURE OF
ELECTRICITY NETWORK**

- laagspanning
- middenspanning
- hoogspanning

- low-voltage network
- medium-voltage network
- high-voltage network

- gemiddelde laagspanning 2004-2008
- gemiddelde middenspanning 2004-2008
- gemiddelde hoogspanning 2004-2008

- average, low-voltage network 2004-2008
- average, medium-voltage network 2004-2008
- average, high-voltage network 2004-2008

**JAARLIJKSE UITVALDUUR ELEKTRICITEIT
PER KLANT**

**TOTAL DURATION OF POWER FAILURES,
PER CUSTOMER PER YEAR**

- laagspanning
- middenspanning
- hoogspanning

- low-voltage
- medium-voltage
- high-voltage

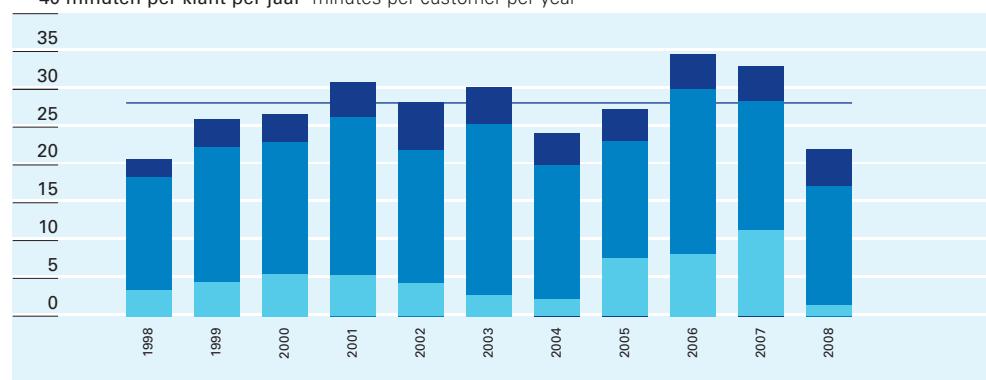
- gemiddelde 2004-2008

- average 2004-2008

Jaarlijkse uitvalduur elektriciteit: het aantal minuten per jaar dat een klant met een aansluiting op het laagspanningsnet geen stroom heeft.

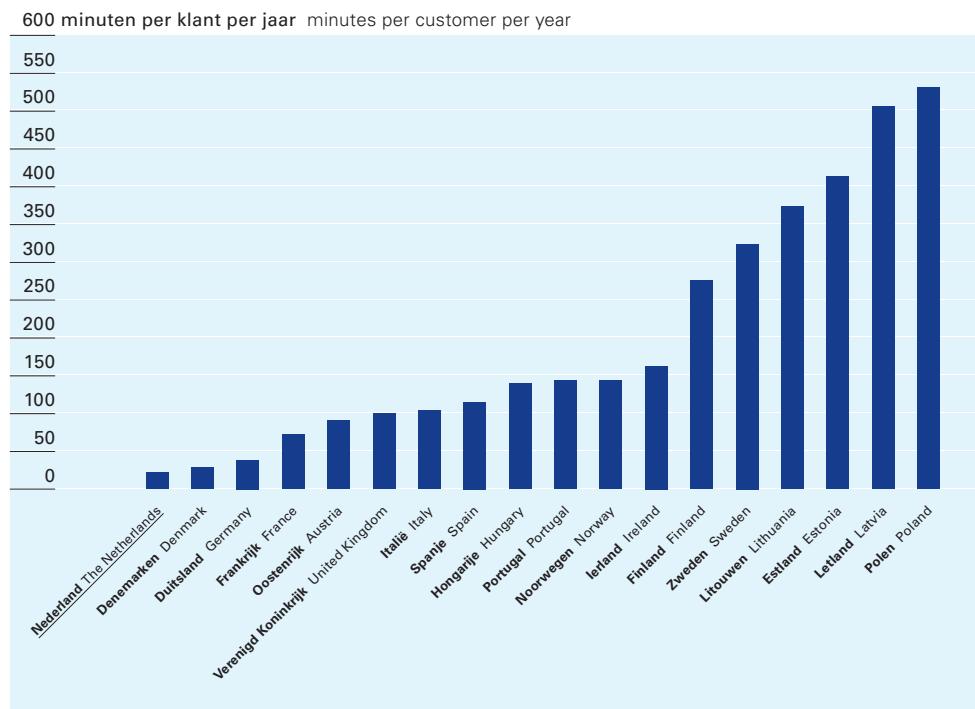
Total duration of power failure per customer = the number of minutes per year that customer connected to the low-voltage grid has no power.

40 minuten per klant per jaar minutes per customer per year

JAARLIJKSE UITVALDUUR ELEKTRICITEIT
IN EU-LANDEN (2007)

TOTAL DURATION OF POWER FAILURES, PER
CUSTOMER PER YEAR IN EU COUNTRIES (2007)

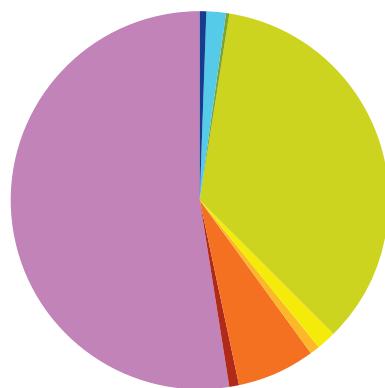
VERDELING VAN STORINGSOORZAKEN

DISTRIBUTION OF CAUSES OF POWER FAILURES

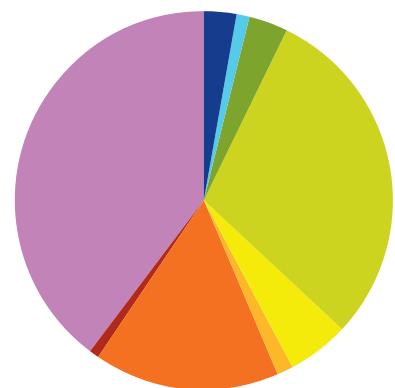
- █ fabrikant
- █ netontwerp
- █ montage
- █ bediening
- █ graafwerk
- █ werking bodem
- █ vocht
- █ veroudering / slijtage
- █ weersinvloed
- █ andere

- manufacturer
- grid design
- installation
- operation
- excavation
- subsidence
- moisture
- obsolescence / wear and tear
- weather
- other

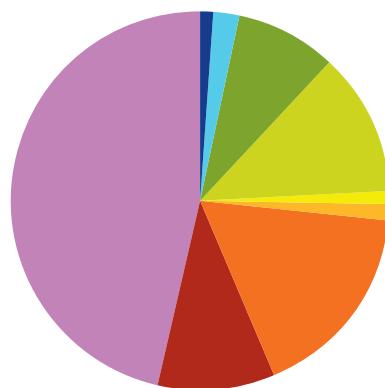
laagspanningsnetten low-voltage networks

middenspanningsnetten medium-voltage networks

hoogspanningsnetten high-voltage networks

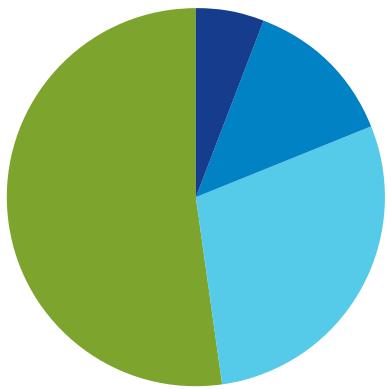

VERDELING VAN ONDERBREKINGEN GASNETWERK

DISTRIBUTION OF GAS FAILURES RELATED
TO NETWORK

- █ gasstation
- █ hoofdleiding
- █ aansluiteleitung
- █ gasmeter

totaal 37,965 onderbrekingen

- gasstation
- main pipelines
- domestic connection lines
- gasmeter

total 37,965 failures

De jaarlijkse uitvalduur, de gemiddelde tijd dat een klant jaarlijks geen gas heeft, bedraagt slechts 23 seconden. Een klant wordt eens in de ruim 300 jaar met een gasonderbreking geconfronteerd. De gemiddelde duur van een gasonderbreking bedroeg in 2008 1 uur en 15 minuten.

De meeste storingen komen voor in de gasmeteropstelling (52%). De huisdruk-regelaar is verantwoordelijk voor de meeste van deze storingen. Bij storingen aan aansluiteidingen en hoofdleidingen is graafwerk meestal de oorzaak.

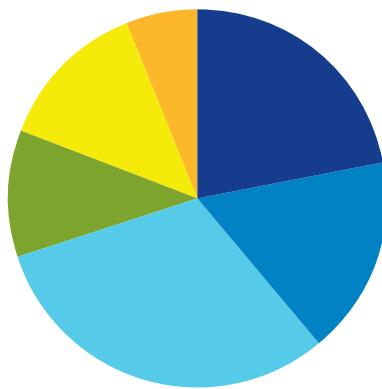
The annual duration of gas failure, i.e. the time per customer per year that gas cannot be supplied, is 23 seconds. Any one customer can expect to experience a failure in gas supply once in 300 years. In 2008 the average duration of failure in gas supply was 1 hour and 15 minutes.

Most problems with gas supply occur in the gas meter (52%). The gas pressure regulator is the cause of most problems. Supply failures occurring in domestic connection pipes or main pipelines are mostly the result of accidental damage excavation.

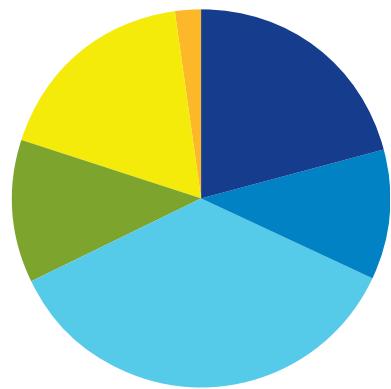
VERDELING VAN STORINGSOORZAKEN GASNETWERK   DISTRIBUTION OF CAUSES OF GAS FAILURES

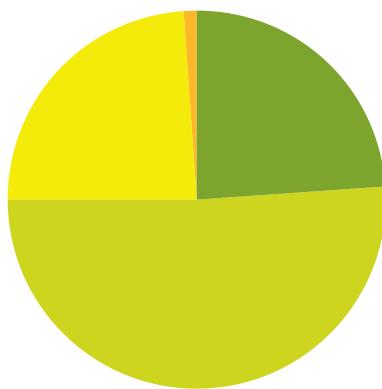
Hoofdleidingen
Main pipelines

Aansluiteleidingen
Domestic connection lines

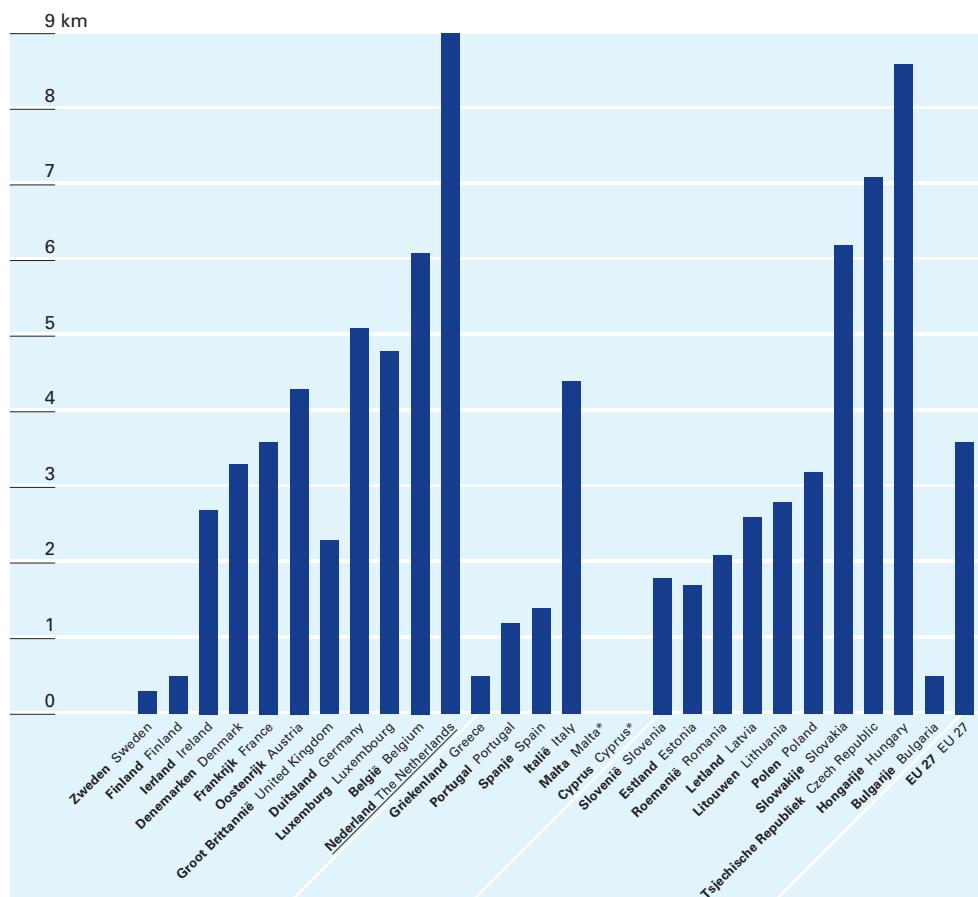

Gasmeters
Gas meters

GASNET PER DUIZEND INWONERS VAN
DE 27 EU-LANDEN (2007)

GAS NETWORK PER THOUSAND INHABITANTS IN
THE 27 EU COUNTRIES (2007)

5 LEVERING SUPPLY

In 2008 werd in Nederland 113,8 miljard kilowattuur, 45,9 miljard m³ gas en 29,4 PJ warmte verbruikt. Van het elektriciteitsverbruik komt 24% voor rekening van de huishoudens en 35% voor rekening van de industrie. Van het Nederlandse gasverbruik komt 75% voor rekening van de grootverbruikers, waarvan 19% wordt ingezet voor elektriciteitsproductie. Van de grootverbruikers vormen de tuinders een andere belangrijke deelmarkt. 21% van het gas gaat naar huishoudens.

Huishoudens

Vrijwel alle huishoudens hebben een aansluiting op het elektriciteitsnet. Voor de warmtevoorziening is 96% van de huishoudens rechtstreeks aangesloten op het gasnet, 4% is aangesloten op warmtenetten. Het marktaandeel van gas voor de warmtevoorziening is bijzonder hoog in vergelijking met het buitenland. Het normaal gasverbruik (het gasverbruik gecorrigeerd voor temperatuursinvloeden op basis van een dertigjarig gemiddelde) vertoont onder invloed van besparingsmaatregelen een dalende trend. Het werkelijk gasverbruik lag de afgelopen jaren vaak onder normaal als gevolg van de hoge temperaturen.

Industrie

Het elektriciteitsverbruik van bedrijven houdt gelijke tred met de economische activiteit. Het kennen van de relaties is van groot belang voor de dagelijkse bedrijfsvoering van de energiebedrijven en voor het maken van prognoses op de lange termijn.

Stroometiket

Met ingang 2005 zijn leveranciers verplicht in de vorm van een stroometiket klanten inzicht te geven in de herkomst van de geleverde stroom.

In 2008, 113.8 billion kWh of electricity, 45.9 billion m³ of natural gas and 29.4 PJ of heat were consumed in the Netherlands. Households used approximately 24% of the electricity, while industrial users consumed 35%. Large-volume users in the Netherlands account for 75% of the gas consumed, 19% of which was used to produce electricity. The horticultural sector is an important market segment among large-volume users. Households accounted for 21% of total gas consumption in the Netherlands.

Households

Virtually all homes in the Netherlands are connected to the electricity grid. For their heating, 96% of homes use direct connections to the natural gas network; 4% are connected to heat supply networks. The market share of natural gas for heating is extremely high in the Netherlands compared to other countries. Normal gas consumption (i.e. temperature-corrected gas consumption based on a thirty-year average) is decreasing as a result of improved building insulation. Real gas consumption in recent years has often been below average due to higher than normal temperatures.

Industry

The amount of electricity consumed by industry has kept pace with its economic activities. Having a good knowledge of the activities of their industrial partners is important for energy companies, for both their daily operations and for making long-term prognoses.

Electricity label

Since 2005 it has been compulsory for suppliers to indicate to their clients the source of electricity supplied by means of an "electricity label".

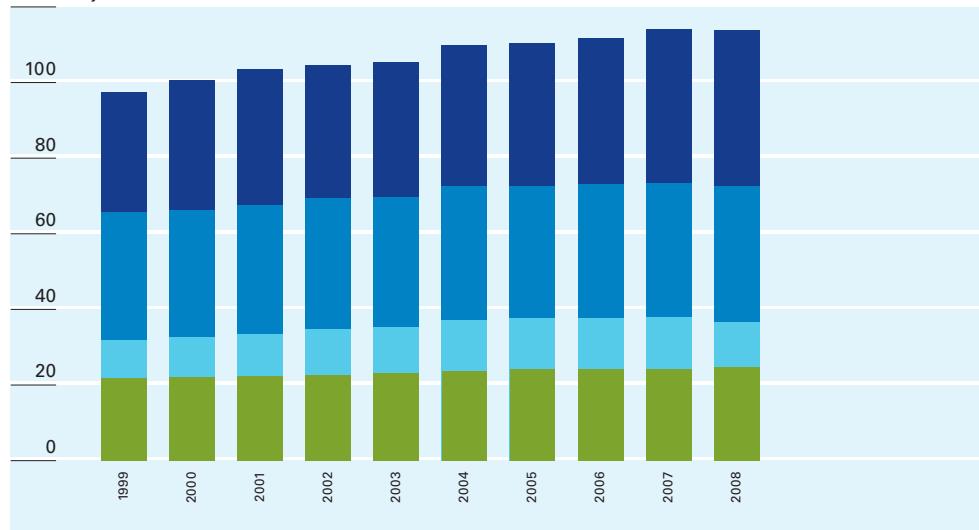
TOTAAL ELEKTRICITEITSVERBRIUK

TOTAL ELECTRICITY CONSUMPTION

█ overig grootverbruik
█ industrie
█ overig kleinverbruik
█ huishoudens

other large consumers
 industrial consumers
 other small consumers
 households

120 miljard kWh billion kWh

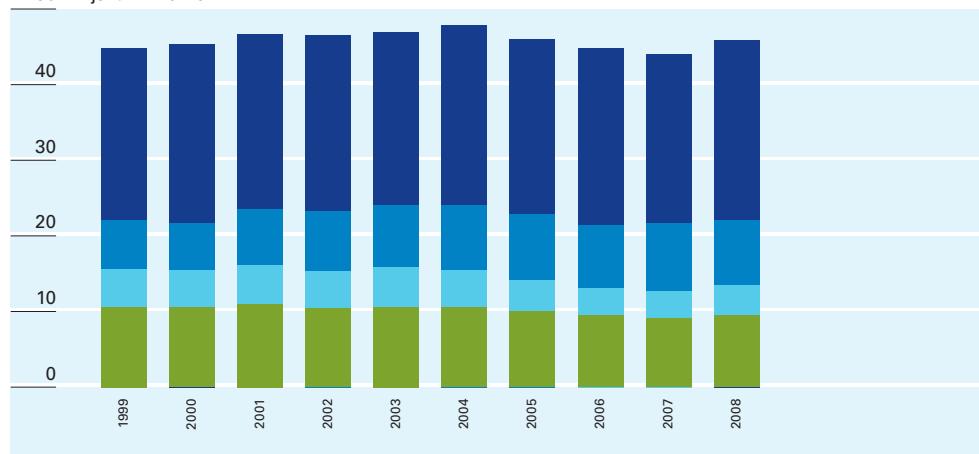
TOTAAL GASVERBRIUK

TOTAL GAS CONSUMPTION

█ overig grootverbruik
█ centrales
█ overig kleinverbruik
█ huishoudens

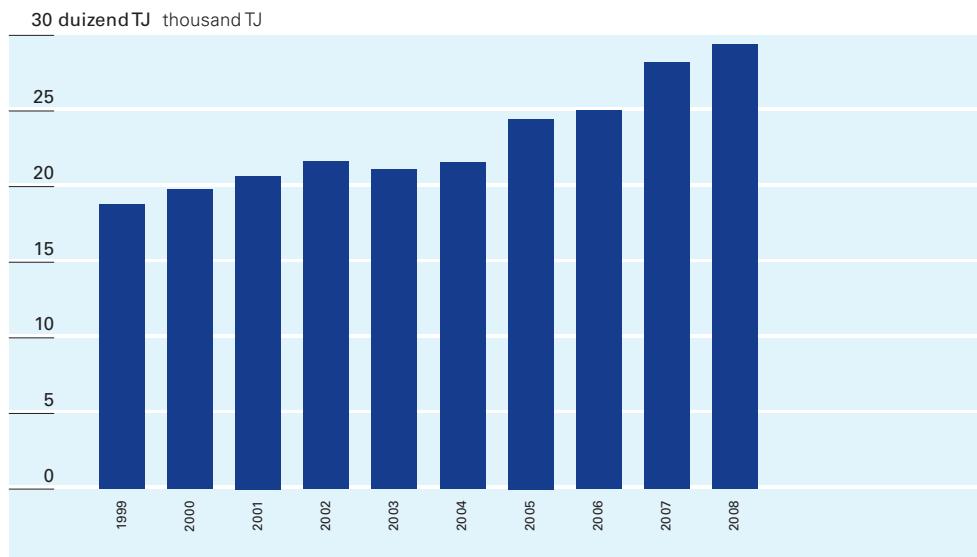
other large consumers
 power stations
 other small consumers
 households

50 miljard m³ billion m³

TOTAAL WARMTEVERBRUIK

TOTAL HEAT CONSUMPTION

VERBRUIK VAN ELEKTRICITEIT,
GAS EN WARMTECONSUMPTION OF
ELECTRICITY, GAS AND HEAT

		2007	2008	wijziging 2008/2007 change 2008/2007
GAS (IN MILJOENEN m³)				
kleinverbruik	small consumers	12.664	13.447	6,2%
w.v. huishoudens	of which households	9.081	9.525	4,9%
grootverbruik	large consumers	31.385	32.455	3,4%
w.v. centrales	of which power stations	8.935	8.618	-3,5%
totaal	total	44.049	45.902	4,2%
ELEKTRICITEIT (IN MILJOENEN kWh)				
kleinverbruik	small consumers	37.856	36.646	-3,2%
w.v. huishoudens	of which households	24.260	24.764	2,1%
grootverbruik*	large consumers*	76.171	77.183	1,3%
w.v. industrie	of which industrial consumers	35.535	36.010	1,3%
totaal	total	114.027	113.829	-0,2%
WARMTE (IN TJ)				
totaal	total	28.200	29.400	4,3%

* Inclusief eigen verbruik
producenten

* Including autoconsumption
by producers

AANTAL AFNEMERS

NUMBERS OF CUSTOMERS

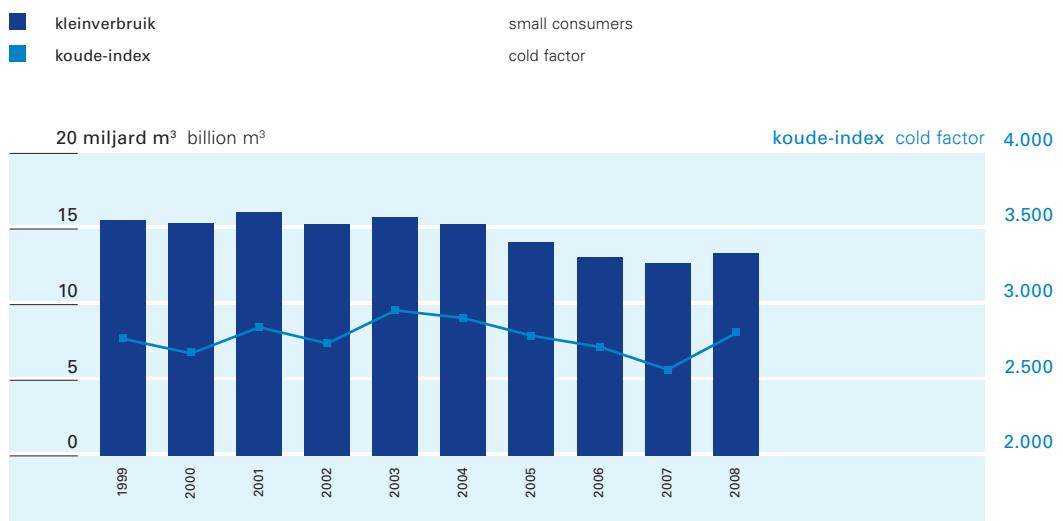
		2007	2008	wijziging 2008/2007 change 2008/2007
GAS (IN DUIZENDEN)	GAS (THOUSANDS)			
kleinverbruik*	small consumers*	6.760	6.862	1,5%
w.v. huishoudens	of which households	6.599	6.680	1,2%
tuinders	horticulture	12	12	0,0%
grootverbruik	large consumers	6	6	0,0%
totaal	total	6.778	6.880	1,5%
ELEKTRICITEIT (IN DUIZENDEN)	ELECTRICITY (THOUSANDS)			
kleinverbruik	small consumers	7.931	7.745	1,5%
w.v. huishoudens	of which households	6.906	6.960	0,8%
grootverbruik	large consumers	65	65	0,0%
totaal	total	7.996	7.810	1,5%
WARMTE (IN DUIZENDEN)	HEAT (THOUSANDS)			
totaal	total	265	280	5,7%

* incl. alle woningen aangesloten op blok/wijkverwarmingscomplexen

* incl. all dwellings connected to block/district heating

GASVERBRUIK EN KOODE-INDEX

GAS CONSUMPTION AND COLD FACTOR

PRESTATIEMONITOR ENERGIELEVERANCIER

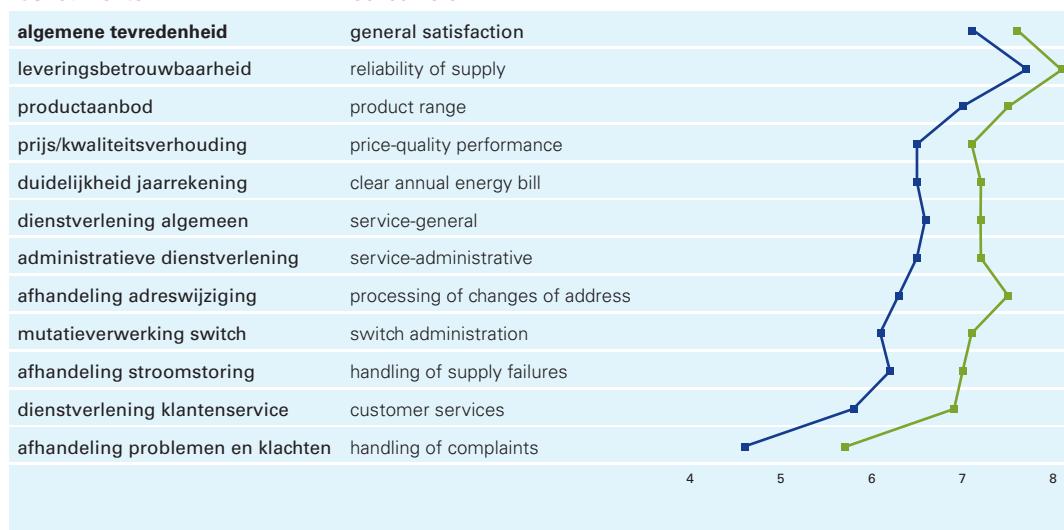
CUSTOMER PERFORMANCE RATINGS
OF ENERGY SUPPLIERS

maart 2004
maart 2008

march 2004
march 2008

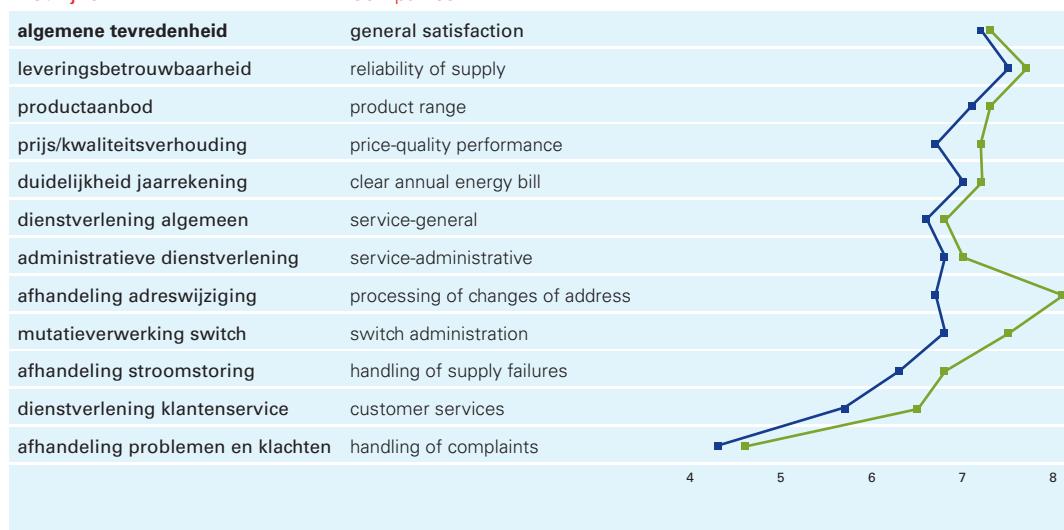
Consumenten

Consumers

Bedrijven

Companies

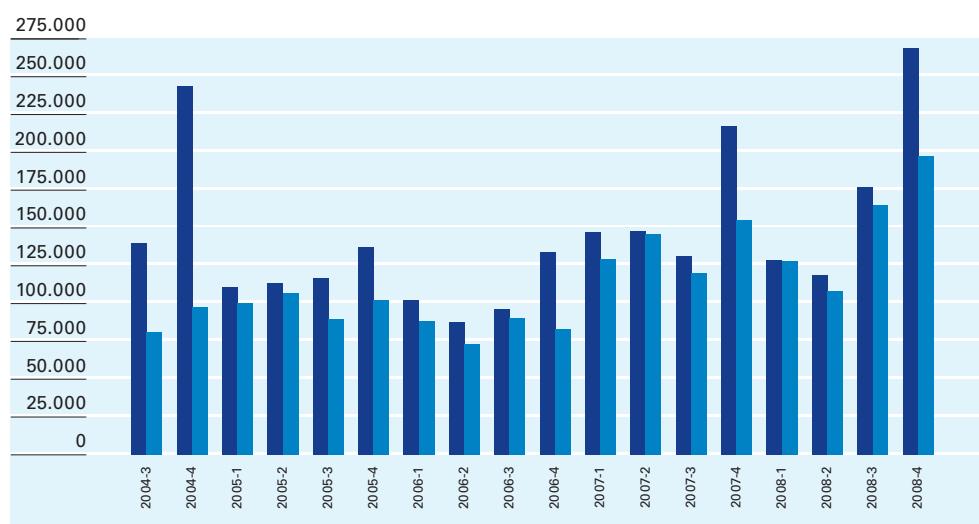

AANTAL SWITCHEN ELEKTRICITEITS-
EN GASKLANTEN

NUMBER OF SWITCHES ELECTRICITY AND
GAS CUSTOMERS BETWEEN SUPPLIERS

■ elektriciteit
■ gas

electricity
gas

STROOMETIKET

ELECTRICITY LABEL

Herkomst in Nederland
verbruikte elektriciteit.

Vanaf 2005 zijn de
leveranciers verplicht om in
de vorm van een 'stroom-
etiket' de herkomst van de
elektriciteit aan hun klanten
kenbaar te maken.

Source of electricity
consumed in the Netherlands.
As from 2005 it is compulsory
for suppliers to indicate to
their clients by means of an
'electricity label' the source of
the electricity supplied.

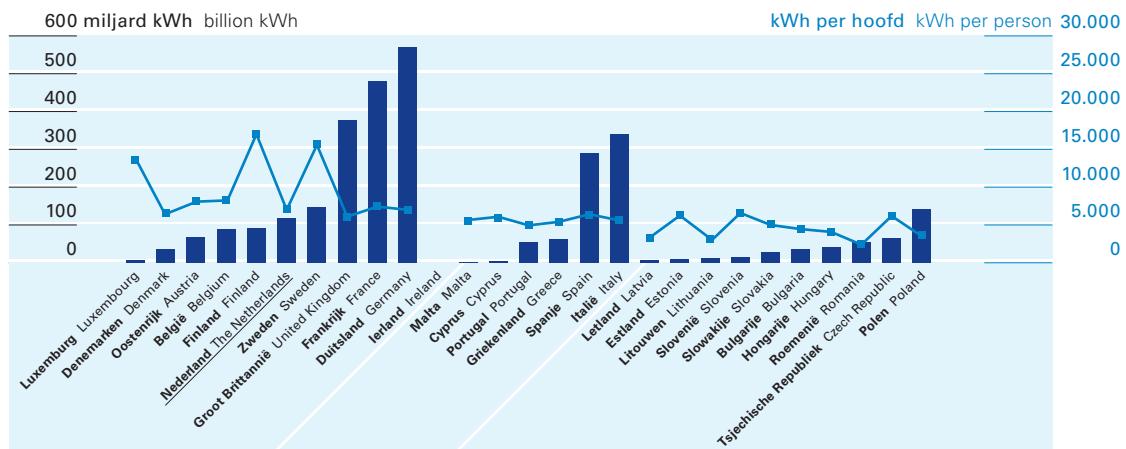
		2007	2008
		%	%
CONVENTIONEEL	CONVENTIONAL	81	84
aardgas	gas	47	52
w.v. WKK	of which CHP	29	32
kolen	coal	23	22
kernenergie	nuclear	8	7
overig	others	3	3
HERNIEUWBAAR	RENEWABLE	19	16
w.v. uit Nederland	of which from the Netherlands	7	7
wind	wind	3,3	3,3
biomassa	biomass	3,4	3,6
water	water	0,1	0,1
w.v. import	of which import	12	9
totaal	total	100	100
		gram/kWh	gram/kWh
CO ₂	CO ₂	398	413
radioactief afval	radio-active waste	0,0003	0,0002

ELEKTRICITEITSVERBRUIK IN EUROPA
(2007)

ELECTRICITY CONSUMPTION IN EUROPE
(2007)

█ totaal
█ per hoofd

total
per person

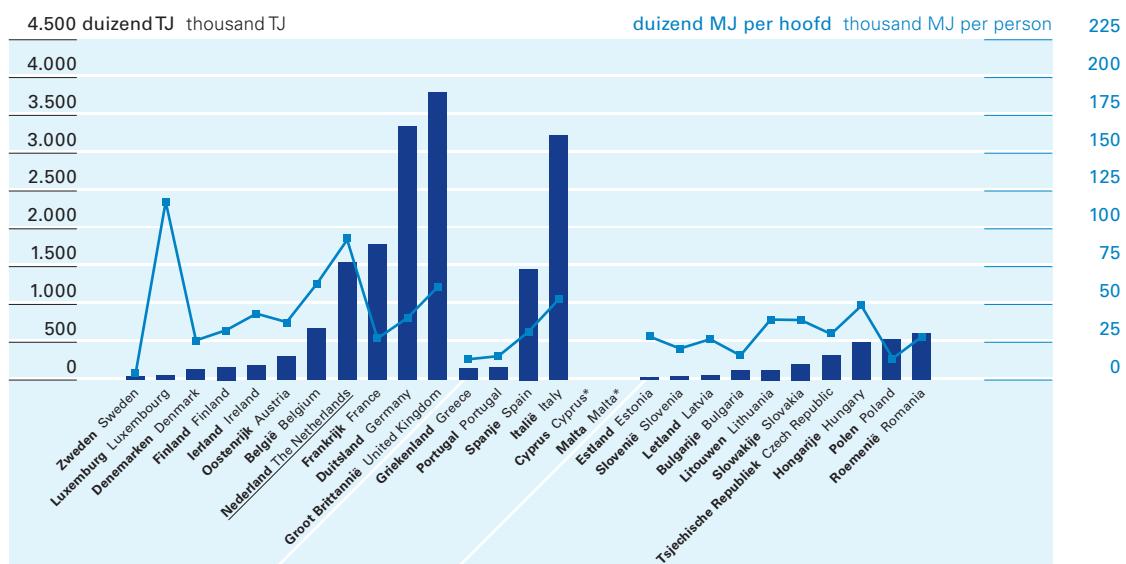

GASVERBRUIK IN EUROPA
(2007)

GAS CONSUMPTION IN EUROPE
(2007)

█ totaal
█ per hoofd

total
per person

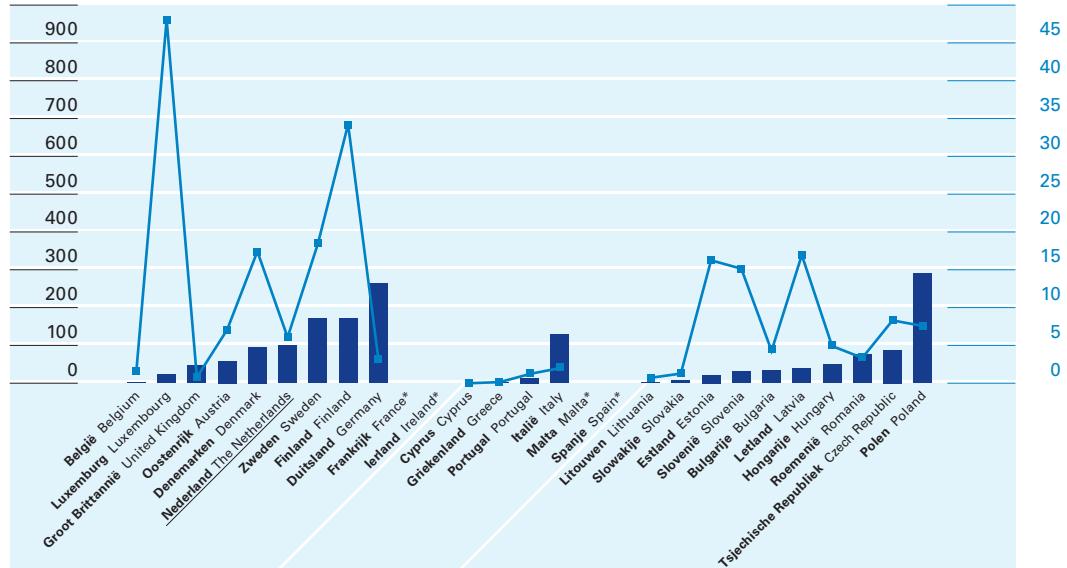
* niet beschikbaar

* not available

WARMTEVERBRIUK IN EUROPA
(2007)

█ totaal
█ per hoofd

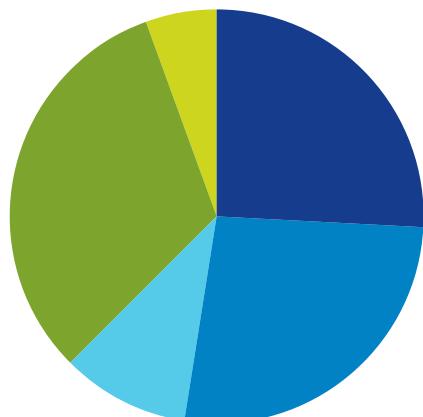
1.000 duizend TJ thousand TJ

GAS- EN ELEKTRICITEITSVERBRIUK
IN EUROPA

█ industrie
█ huishoudens
█ zakelijk
█ centrales
█ overige

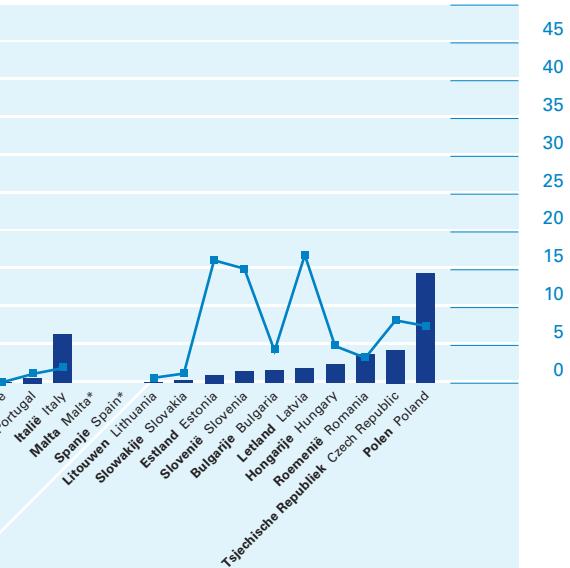
gas

HEAT CONSUMPTION IN EUROPE
(2007)

█ total
█ per person

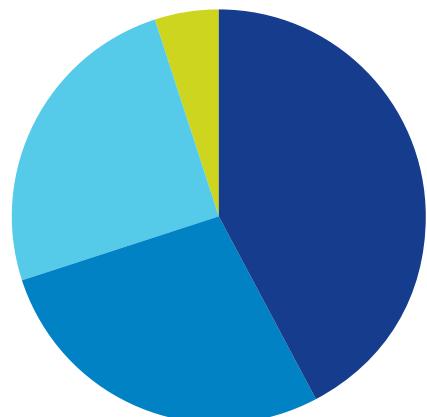
duizend MJ per hoofd thousand MJ per person

GAS AND ELECTRICITY CONSUMPTION
IN EUROPE

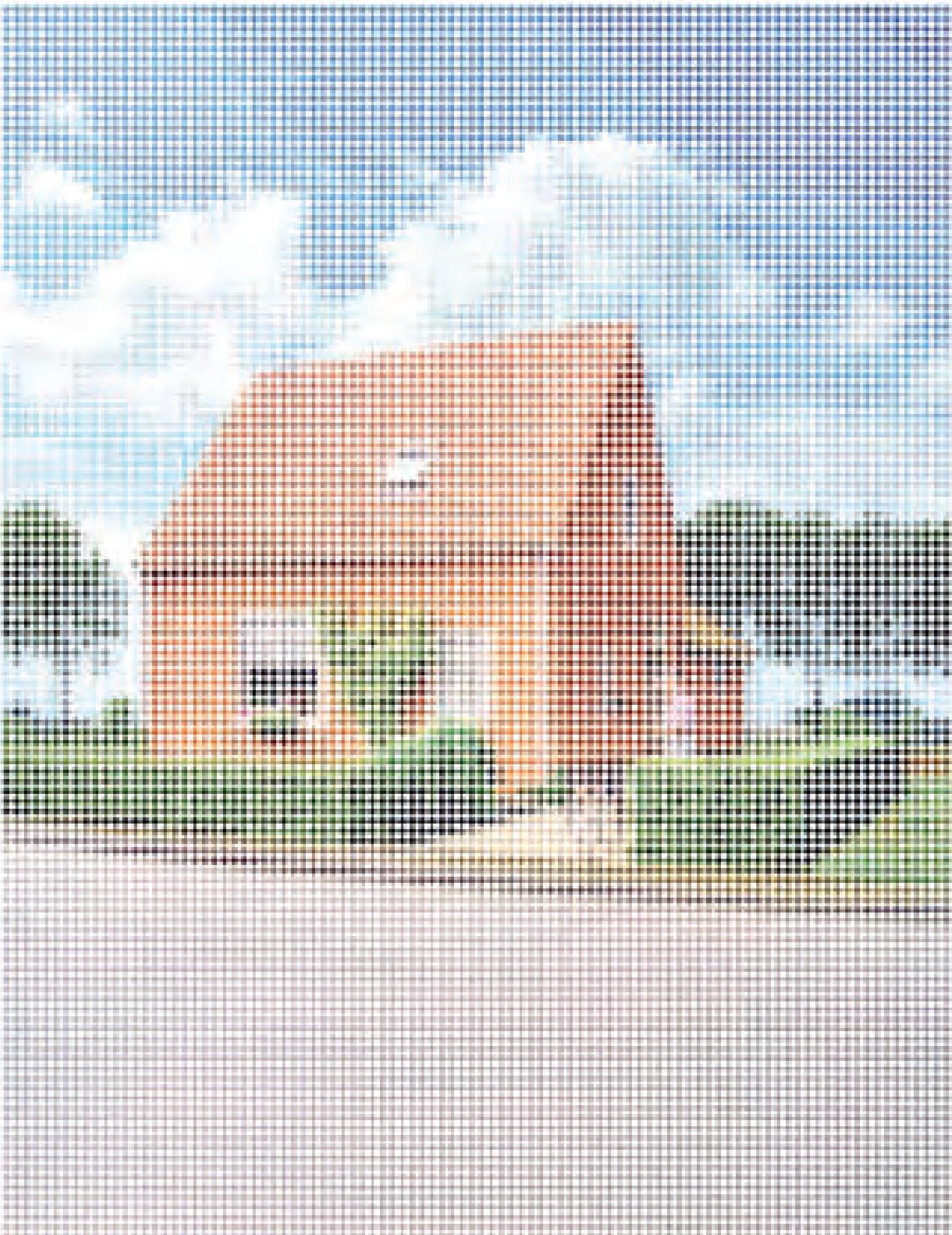
█ industry
█ households
█ commercial
█ power stations
█ other

elektriciteit

6

ENERGIEVERBRUIK HUISHOUDENS HOUSEHOLD ENERGY CONSUMPTION

De gehele huishoudelijke markt is goed voor 24% van het elektriciteitsverbruik en 21% van het gasverbruik. Nederland staat met gas als verwarmingsbron voor huishoudens op eenzame hoogte in Europa. Gezien het belang van de deelmarkt huishoudens volgen de energiebedrijvende ontwikkelingen op de voet. Ondermeer wordt jaarlijks een onderzoek onder drieduizend huishoudens uitgevoerd. Een belangrijke factor voor de ontwikkeling van het energieverbruik van huishoudens is de toenemende behoefte aan comfort. Zowel het gasverbruik als het elektriciteitsverbruik kan voor een belangrijk deel hierdoor worden verklaard.

Gas

Het gemiddeld huishoudelijk gasverbruik is de afgelopen dertig jaar gedaald van 3.000 m³ tot 1.625 m³ in 2008. Deze daling is vrijwel geheel te danken aan een dalend gasverbruik voor ruimteverwarming door de opkomst van de HR-ketel en de betere isolatie van woningen. Het gasverbruik voor warm water vertoont een stijgende lijn. Uit comfortoverwegingen worden de kleinere warmwatertoestellen vervangen door grotere toestellen. Het gasverbruik voor koken is de afgelopen 15 jaar min of meer constant gebleven.

Elektriciteit

Sinds 1988 neemt het gemiddeld elektriciteitsverbruik toe. De behoefte aan meer comfort komt hier tot uiting door de aanschaf van huishoudelijke apparaten als de diepvriezer, de wasdroger en de vaatwasser. In 2008 bedroeg het gemiddeld huishoudelijk elektriciteitsverbruik 3.558 kWh.

The entire household market is responsible for some 24% of electricity consumption and 21% of natural gas consumption. The Netherlands has by far the highest level of gas-heated homes in Europe. Considering the importance of the household market segment, energy companies keep a close watch on developments in that market. Activities include an annual survey of three thousand households. An important factor in the development of energy consumption in homes is the increasing demand for comfort. This is responsible for a large proportion of the consumption of both natural gas and electricity.

Gas

Over the past 30 years, average household gas consumption has decreased from 3,000 m³ to 1,625 m³ in 2008. This reduction is almost entirely the result of a decrease in the amount of gas required for space heating. Two developments have played a major role in this: the introduction of the high efficiency boiler and improvements in home insulation. Gas consumption for heating water is increasing. For increased comfort, smaller hot water appliances are being replaced by larger ones. Gas consumed for the preparation of food has remained virtually the same for the past 15 years.

Electricity

Average electricity consumption has been increasing since 1988. Demand for increased comfort is evident from the increase in purchases of household appliances such as deep-freezers, tumble-driers and dish-washers. In 2008, the average amount of electricity consumed per household was 3,558 kWh.

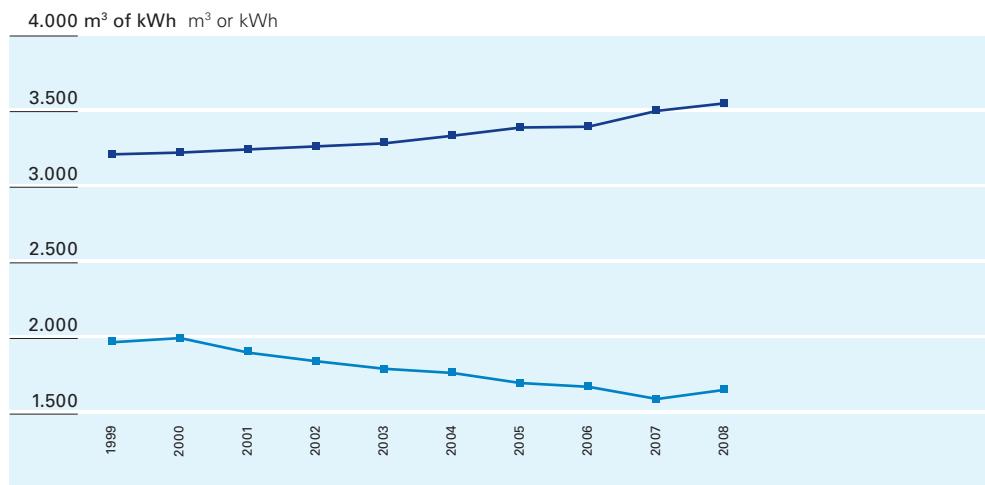
GEMIDDELD ELEKTRICITEITS- EN GASVERBRUIK

AVERAGE CONSUMPTION OF ELECTRICITY

AND GAS

█ elektriciteit
█ gas gecorrigeerd voor temperatuur

electricity
gas, temperature-corrected

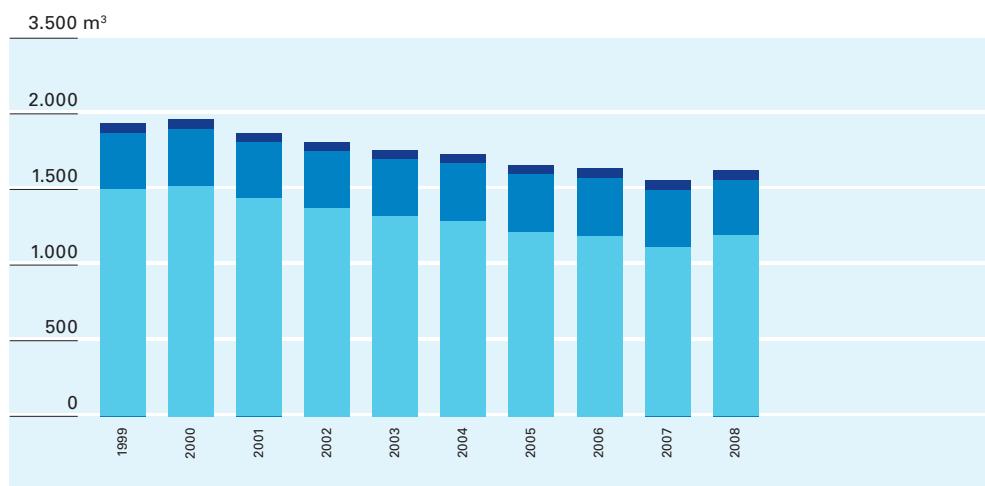

GEMIDDELD GASVERBRUIK NAAR TOEPASSING

AVERAGE GAS CONSUMPTION IN USE CATEGORY

█ koken
█ warm water
█ verwarming

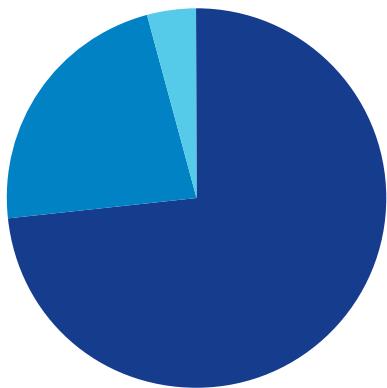
cooking
hot water
heating

GEMIDDELD GAS- EN WARMTEVERBRUIK
NAAR TOEPASSING

- █ verwarming
- █ warm water
- █ koken

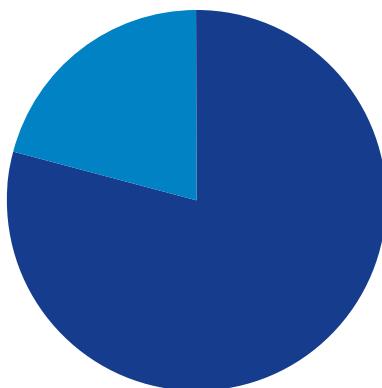
gemiddeld gasverbruik 1.625 m³
average gas consumption 1,625 m³

AVERAGE GAS AND HEAT CONSUMPTION
IN USE CATEGORY

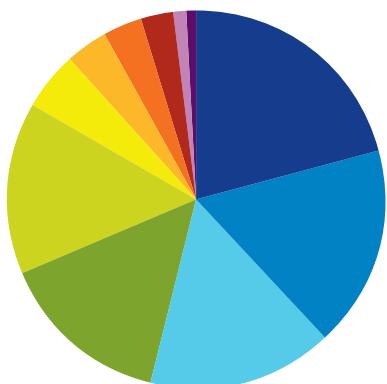
- heating
- hot water
- cooking

gemiddeld warmteverbruik 34,04 GJ
average heat consumption 34.04 GJ

GEMIDDELD ELEKTRICITEITSVERBRUIK
NAAR TOEPASSING (TOTAAL 3.558 kWh)

- █ reiniging
- █ koeling
- █ verlichting
- █ verwarming en warm water
- █ audio, video en communicatie
- █ koken
- █ binnenuisklimaat
- █ keukenapparatuur
- █ overige
- █ hobby
- █ persoonlijke verzorging

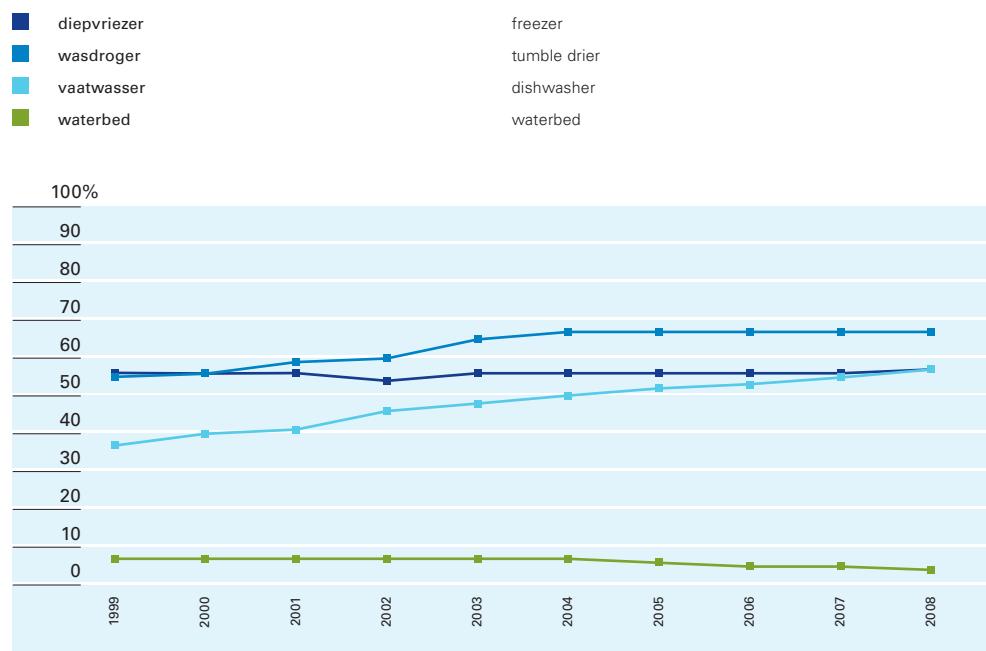

AVERAGE ELECTRICITY CONSUMPTION
IN USE CATEGORY (TOTAL: 3,558 kWh)

- cleaning
- refrigeration
- lighting
- heating and hot water
- audio, video and communication
- cooking
- indoor ventilation and air-conditioning
- kitchen appliances
- other
- recreation
- personal care

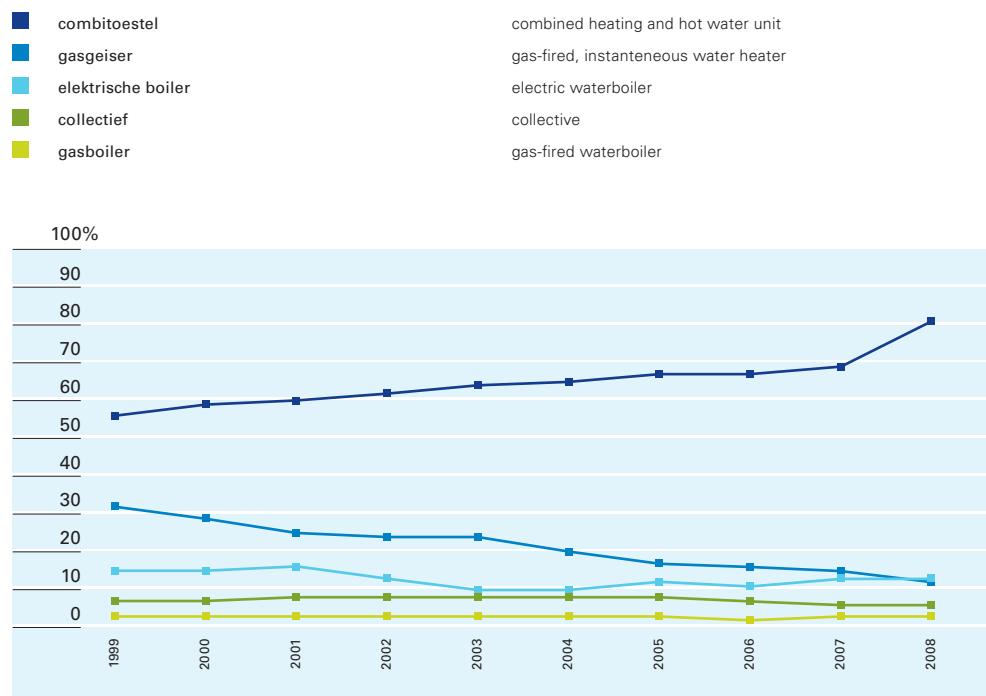
PENETRATIEGRAAD GROTE APPARATEN

DEGREE OF PENETRATION OF HIGH-ENERGY-
CONSUMPTION HOUSEHOLD APPLIANCES

PENETRATIEGRAAD WARMWATERTOESTELLEN

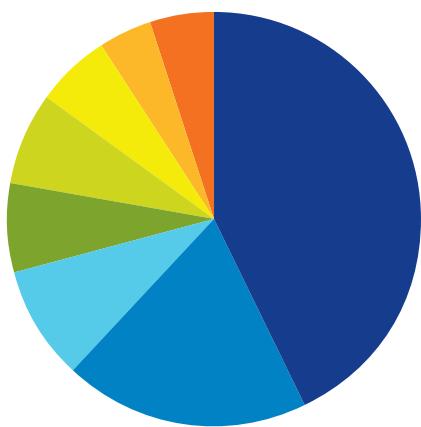
DEGREE OF PENETRATION OF WATER HEATERS

ENERGIEREKENING OPGESPLITST NAAR TOEPASSING

BREAKDOWN OF ENERGY BILL BY USE

- █ centrale verwarming
- █ warm water
- █ wassen, drogen
- █ koelen, vriezen
- █ verlichting
- █ tv, radio en pc
- █ koken
- █ overig

- central heating
- hot water
- cleaning
- refrigeration
- lighting
- audio, video and pc
- cooking
- other

De gemiddelde huishoudelijke verbruiker betaalt in 2008 € 1.853 voor energie (inclusief heffingen en BTW), bij een gemiddeld verbruik van 1.625 m³ gas en 3.558 kWh elektriciteit en gemiddelde tarieven.

In 2008 the average domestic consumer will, assuming average rates, pay EUR 1,853 (including taxes and VAT) for an average energy consumption of 1,625 m³ of gas and 3,558 kWh of electricity.

TOEPASSINGEN 1 kWh ELEKTRICITEIT (INDICATIEF)

- 1.200 keer elektrisch scheren
- 100 broden snijden
- 15 keer haar föhnenv
- 4 avonden tv kijken
- 1 avond tv kijken naar een tv met een plasma scherm
- 4 avonden licht van gloeilamp 60 watt
- 20 avonden licht van spaarlamp 11 watt
- 15 CD's luisteren
- 1 etmaal koeling (koelkast tafelmodel)
- 20 maaltijden opwarmen in magnetron
- 250 gaatjes boren
- 10 uur internetten

APPLICATIONS 1 kWh ELECTRICITY (INDICATIVE)

- 1,200 electric shaves
- 100 loaves of bread sliced
- 15 times drying hair
- 4 nights of watching TV
- 1 night of watching plasma screen tv
- 4 nights illumination by a 60 W light bulb
- 20 nights illumination by an 11 W economy light bulb
- 15 CDs played
- 24 hours of cooling (table model fridge)
- 20 meals heated in a microwave
- 250 holes drilled
- 10 hours connected to the internet

TOEPASSINGEN 1 m³ GAS (INDICATIEF)

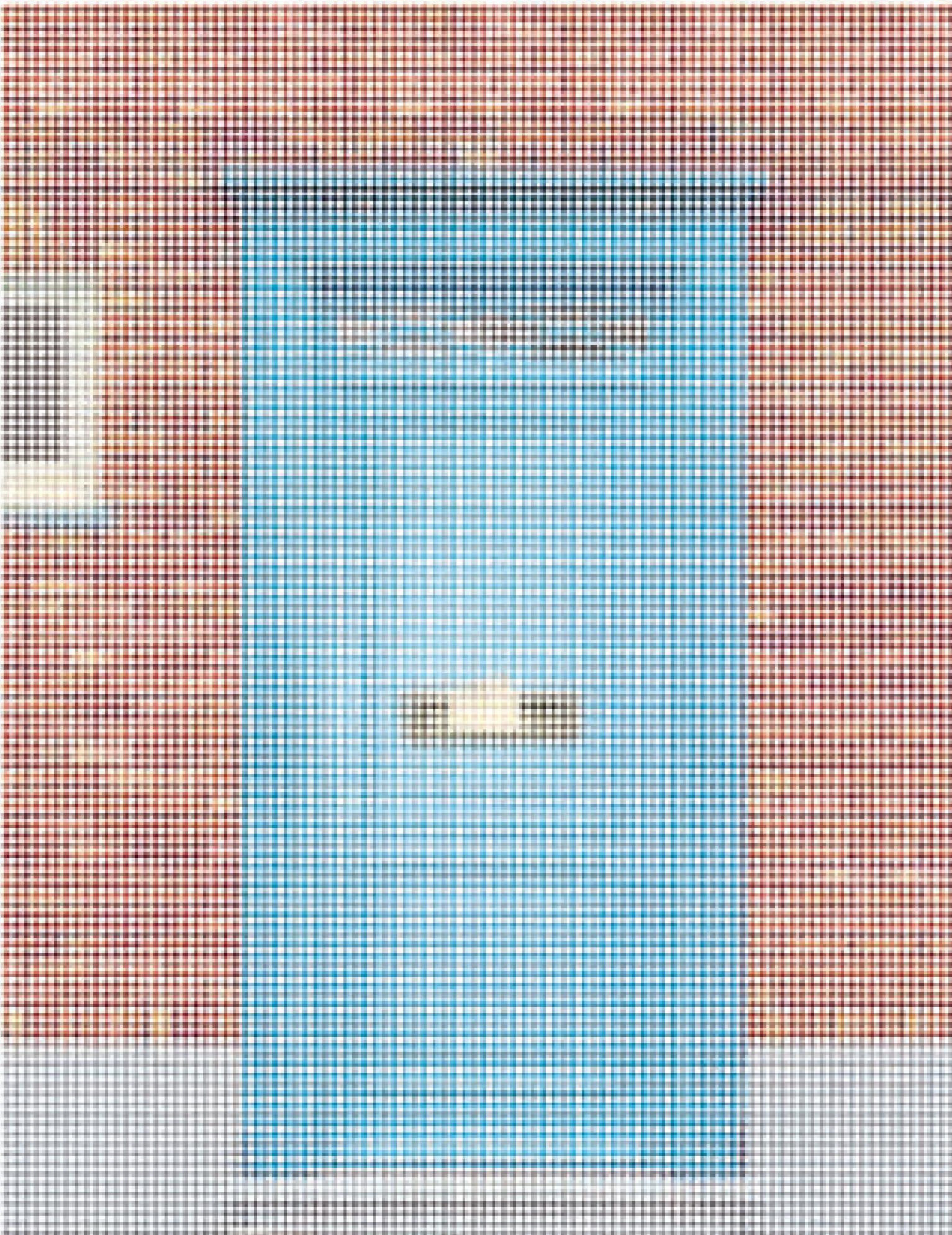
- 1 uur huis verwarmen op koude dag
- 50 keer handen wassen
- 6 keer afwassen
- 3 keer douchen
- 5 keer douchen met spaardouche
- 1 keer in bad
- 6 maaltijden koken

APPLICATIONS 1 m³ GAS (INDICATIVE)

- 1 hour heating of home on a cold day
- 50 times washing hands
- 6 times washing the dishes
- 3 showers
- 5 showers when fitted with an economy showerhead
- 1 bath
- 6 meals cooked

7

ENERGIEKOSTEN ENERGY RATES

De Nederlandse energietarieven – exclusief belastingen – behoren tot de lagere in Europa, inclusief belastingen is energie in Nederland relatief duur. De energiekosten zijn daarnaast de afgelopen jaren fors gestegen als gevolg van de olieprijsontwikkeling: de gasprijs is aan de olieprijs gekoppeld en de gasprijs werkt ook door in de elektriciteitsprijs vanwege de hoge inzet van gas voor elektriciteitsproductie. Daar staat tegenover dat de Nederlandse huishoudens hebben kunnen profiteren van een groot aantal zachte winters op rij met een gunstige invloed op de stookkosten.

De energierekening bestaat uit drie delen: kosten voor transport, kosten voor levering en belastingen. De tweedeling tussen transport en levering is gemaakt in verband met de liberalisering van de markt. De in rekening gebrachte transportkosten zijn onafhankelijk van de gekozen leverancier, de transporttarieven worden vastgesteld door de Energiekamer van de Nederlandse Mededingingsautoriteit. De leveringskosten zijn afhankelijk van het contract dat wordt afgesloten met de leverancier. De leveringskosten bestaan met name uit de inkoopkosten van de leverancier en omvatten dus ook de kosten voor brandstof.

De energierekening bestaat voor een aanzienlijk deel uit belastingen. Zowel de gas- als de elektriciteitsrekening voor een huishouden met gemiddeld verbruik bestaat voor bijna de helft uit belastingen. Behalve BTW wordt op energie ook regulerende energiebelasting en brandstoffenbelasting geheven. Bij gas gaat daarnaast ook een aanzienlijk deel van de leveringskosten in de vorm van aardgasbaten naar de Nederlandse staat.

Soms zijn er geschillen tussen een klant en een energiebedrijf, veelal over de hoogte van de rekening. Komt men er gezamenlijk niet uit, dan kan een klant dat voorleggen aan de Geschillencommissie Energie & Water. De commissie behandelt geschillen over de aansluiting of levering van gas, drinkwater, warmte en elektriciteit. Het aantal geschillen dat aan de commissie werd voorgelegd is, na een sterke toename, de afgelopen jaren weer aan het afnemen. Een aanzienlijk deel hiervan wordt door de geschillencommissie niet in behandeling genomen. Het aantal uitspraken ligt mede daarom ver onder het aantal klachten. Het aandeel gegronde en ten dele gegronde klachten bedroeg in 2008 51%.

Exclusive of taxes, rates for energy in the Netherlands are among the lowest in Europe. With taxes, however, energy in the Netherlands is comparatively expensive. Furthermore, the cost of energy has risen steeply over the past years as a result of increasing oil prices: rates for gas are linked to the price of oil, and since gas is also a major source of fuel for generating electricity, this has resulted in higher rates for electricity too. On the other hand, Dutch consumers have enjoyed the benefit of low heating costs due to a large number of mild winters in a row.

An energy bill consists of three parts: transport costs, delivery costs, and taxes. The distinction between transport and delivery was introduced with liberalization of the energy market. The transport costs charged, which are independent of the supplier chosen for delivery, are determined by the Office of Energy Regulation of the Dutch Competition Authority (NMa). Delivery rates depend on the contractual conditions agreed to with the supplier. Rates are determined to a large extent by the purchasing cost of energy by the supplier and therefore include fuel costs.

A considerable part of an energy bill consists of taxes. For a household with average consumption, taxes make up nearly 50% of both its gas and electricity bill. In addition to VAT, energy and fuel taxes are also charged. In the case of gas, a substantial part of the delivery costs charged is also paid to the Dutch government in the form of gas revenues.

Sometimes there is a difference of opinion between a customer and their energy company, usually about the amount being billed. If they cannot reach agreement on these costs, customers can have their complaint reviewed by the Arbitration Board of Public Utilities in the Netherlands. The committee deals with complaints about the connection and delivery of gas, water and electricity. The number of complaints submitted to the committee has, following an steep increase, in recent years decreased. A substantial number of these were not considered admissible by the committee, which is in part the reason for the number of judgements being far less than the number of complaints registered. In 2008, the proportion of complaints judged to be legitimate or in part legitimate was 51%.

GEMIDDELDE ENERGIE-TARIEVEN VOOR KLEIN-VERBRUIKERS (INCL. REGULERENDE ENERGIE-BELASTING EN BTW)

AVERAGE ENERGY RATES FOR SMALL CONSUMERS (INCL. REGULATORY ENERGY TAX AND VAT)

	2007	2008	wijziging 2008/2007 change 2008/2007
GAS (EUR/m³)			
kleinverbruik	0,60	0,63	3,8%
w.o. huishoudens	0,72	0,74	3,7%
ELEKTRICITEIT (EUR/kWh)			
kleinverbruik	0,21	0,21	-0,8%
w.o. huishoudens	0,25	0,25	-0,8%
WARMTE (EUR/GJ)			
gemiddeld	32,40	34,18	5,5%
ELECTRICITY (EUR/kWh)			
small consumers			
of which households			
HEAT (EUR/GJ)			
average			

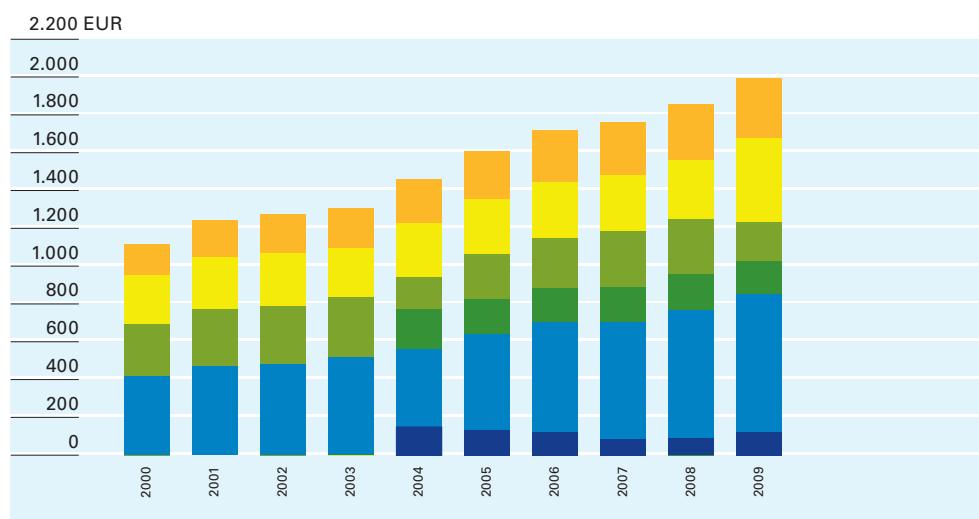
OPBOUW JAARLIJKSE ENERGIEREKENING VAN EEN GEMIDDELD HUISHOUDEN

COMPONENTS OF THE ANNUAL ENERGY BILL OF AN AVERAGE HOUSEHOLD

■	BTW	VAT
■	energiebelastingen	energy taxes
■	elektriciteit - leveringstarief	electricity - delivery rates
■	elektriciteit - netwerk tarief	electricity - network rates
■	gas - leveringstarief	gas - delivery rates
■	gas - netwerk tarief	gas - network rates

Energiebelasting inclusief restitutie. Bij deze opbouw is gerekend met gemiddelde tarieven van huishoudens (zie hierboven) bij gemiddelde huishoudelijke verbruiken in het voorafgaande jaar (zie pag 56).

Energy taxes including refund. This pricing structure uses average rates for households (see above) and average consumption in the preceding year (see Page 56).

**ONTWIKKELING KOSTEN LEVENSONDERHOUD
EN ENERGIEPRIJZEN HUISHOUDENS**

**ENERGY PRICES FOR SMALL CONSUMERS COMPARED
TO GENERAL COST OF LIVING**

■ gasprijs exclusief belastingen (REB en BTW)	gas price excluding taxes (Regulatory Energy Tax and VAT)
■ belastingen op gas (REB en BTW)	taxes on gas (Regulatory Energy Tax and VAT)
■ elektriciteitsprijs exclusief belastingen (REB en BTW)	electricity price excluding taxes (Regulatory Energy Tax and VAT)
■ belastingen op elektriciteit (REB en BTW)	taxes on electricity (Regulatory Energy Tax and VAT)
■ kosten levensonderhoud	cost of living

**ONTWIKKELING GRONDSTOFPRIJS EN
ELEKTRICITEITSPRIJS INDUSTRIE**

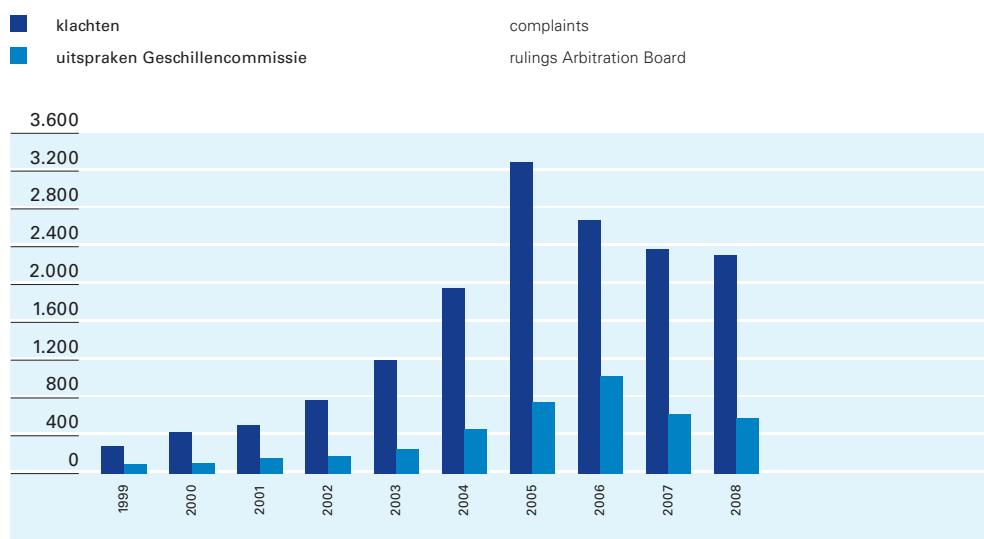
**ELECTRICITY PRICES FOR INDUSTRIAL CONSUMERS
COMPARED TO PRICE OF RAW MATERIALS**

■ elektriciteitsprijs	electricity price
■ grondstofprijs	raw materials price

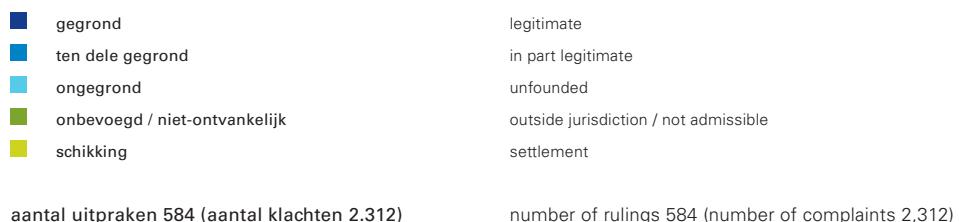
KLACHTEN HUISHOUDELIJKE KLANTEN

COMPLAINTS FROM DOMESTIC CUSTOMERS

BESLISSINGEN GESCHILLENCOMMISSIE 2008

RULINGS ARBITRATION BOARD 2008

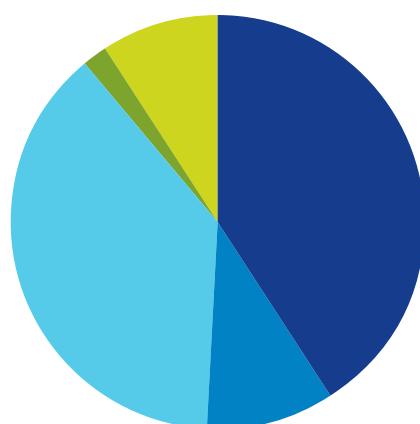

Het aantal klachten is t.o.v.

2007 gedaald met 2%.

De meeste klachten gaan over gas en elektriciteit.

In comparison with 2007,
the number of complaints
decreased with 2%. Most
complaints concern gas and
electricity.

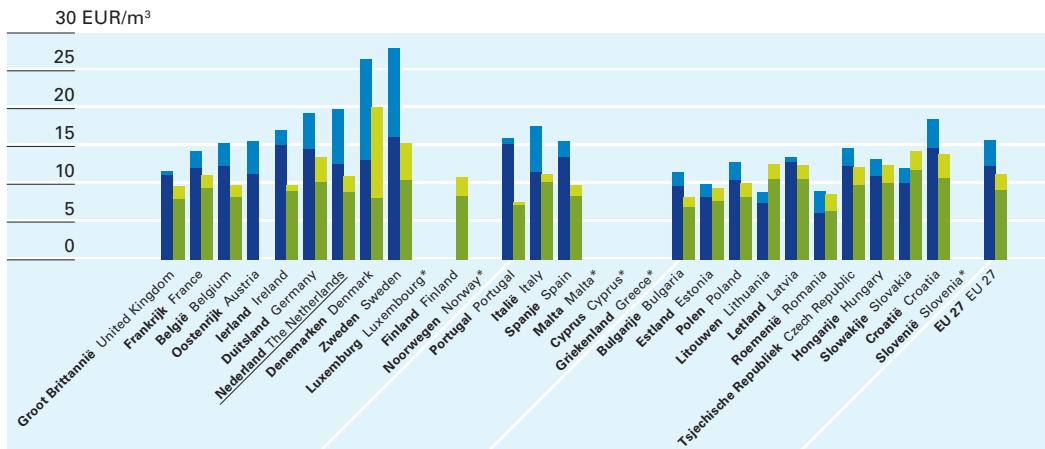

GASPRIJZEN IN EUROPA PER 1-7-2008

GAS PRICES IN EUROPE ON 1-7-2008

- █ huishoudens, excl. belastingen
- █ belastingen
- █ industrie, excl. belastingen
- █ belastingen

- households, excl. taxes
- taxes
- industrial consumers, excl. taxes
- taxes

* niet beschikbaar

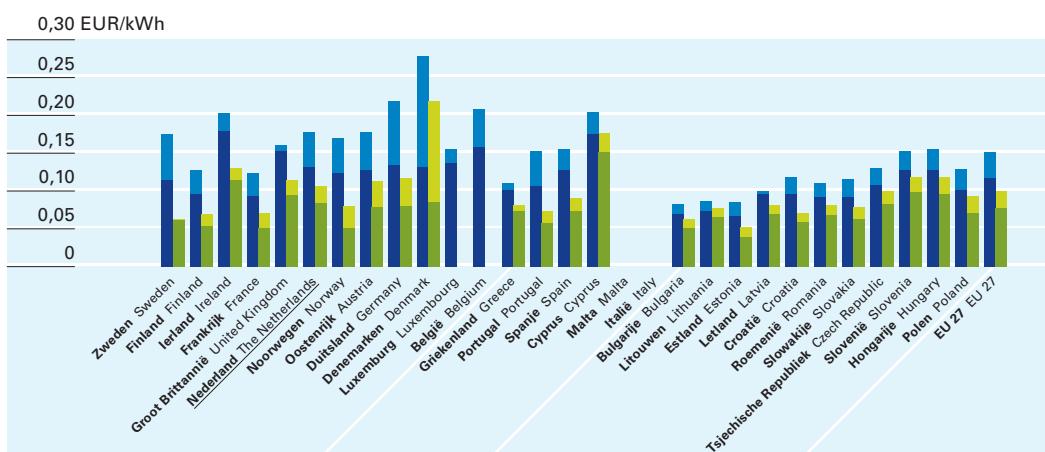
* not available

ELEKTRICITEITSPRIJZEN IN EUROPA 1-7-2008

ELECTRICITY PRICES IN EUROPE ON 1-7-2008

- █ huishoudens excl. belastingen
- █ belastingen
- █ industrie excl. belastingen
- █ belastingen

- households, excl. taxes
- taxes
- industrial consumers, excl. taxes
- taxes

Kooldioxide (CO_2) wordt verantwoordelijk gehouden voor het broeikaseffect, mogelijk leidend tot een wereldwijde klimaatverandering. De CO_2 -emissie per hoofd van de bevolking ligt in Nederland boven het EU-gemiddelde. De jaarlijkse CO_2 -uitstoot bedraagt in Nederland 185 miljoen ton waarvan circa de helft wordt veroorzaakt door energieverbruik: de verbranding van gas bij de energieconsument en de verbranding van brandstoffen in de elektriciteitscentrales.

Schone elektriciteitsproductie heeft volop de aandacht van de elektriciteitsproductiebedrijven. De verzurende emissies (NO_x en SO_2) zijn de afgelopen twintig jaar enorm afgangen. Ook de hoeveelheid uitgestoten CO_2 per kilowattuur ligt de afgelopen jaren op een lager niveau dan tien jaar geleden. Daarnaast zijn kolencentrales geschikt voor het bijstoken van biomassa.

De energiebranche wil bijdragen aan het Nederlandse overheidsbeleid dat is gericht op 20% duurzame energie en 30% CO_2 -reductie t.o.v. 1990 in 2020. Meer inzet van biomassa, meer toepassing van windenergie en ontwikkeling van afvang en ondergrondse opslag van CO_2 bieden daarvoor de beste mogelijkheden. Ook energiebesparing draagt bij aan terugdringing van CO_2 . De energieleveranciers werken daaraan mee door hun klanten hierover voor te lichten en te adviseren. Ook is de Nederlandse energiebranche een van de initiatiefnemers voor het 'Nationale energiebesparingsplan Meer met Minder', gericht op energiebesparing in de bestaande bouw. Dit plan gaat een belangrijke bijdrage leveren aan de doelstelling van de Nederlandse overheid om jaarlijks 2% energiebesparing te realiseren.

Een aparte plaats binnen de energiemarkt is weggelegd voor groene energie. Groene energie wordt opgewekt uit hernieuwbare bronnen, zoals zon, wind, water en biomassa. Vrijwel alle energieleveranciers bieden groene energie aan. De klant die kiest voor duurzame energie heeft de garantie dat deze daadwerkelijk op duurzame wijze wordt geproduceerd. Dit wordt gecontroleerd door de overheid (zie schema op pagina 69).

CO_2 -emissiehandel

Per 1 januari 2005 is in de EU CO_2 -emissiehandel in werking getreden. De organisatie van de CO_2 -emissiehandel is weergegeven in het schema op pagina 70.

Carbon dioxide (CO_2) is believed to be responsible for the greenhouse effect, which may lead to a change in the global climate. The emissions of CO_2 per person in the Netherlands is higher than the European average. The annual emission of CO_2 in the Netherlands is about 185 million tonnes, almost half of which is attributable to energy consumption. This includes combustion of gas by energy consumers and combustion of fuels in electricity power stations.

Environmentally sound production of electricity receives much attention from electricity generators. Acidifying emissions (NO_x and SO_2) have declined enormously over the past 20 years, and CO_2 emissions per kilowatt hour have for some years now been lower than they were a decade ago. Furthermore coal-fired power plants are now suitable for using biomass as a supplementary fuel.

The energy sector in the Netherlands is keen to contribute to Dutch government policies that aim by 2020 to increase the proportion of energy derived from sustainable sources to 20% and reduce CO_2 emissions by 30% as compared to 1990. Greater use of biomass, more use of wind energy and the development of the capture and underground storage of CO_2 present the most promising opportunities to achieve these aims. Increased energy saving will also contribute to CO_2 reductions. Energy suppliers are actively informing and advising their clients about these opportunities. The energy sector in the Netherlands is also one of the initiators of the 'National energy saving plan More with Less', which focuses on achieving energy savings in existing buildings and homes. The plan will make an important contribution to the Dutch government's target of realizing energy savings of 2% per year.

A special place has been set aside in the energy market for green energy. Green energy is generated from sustainable resources such as sun, wind, water and biomass. Virtually all energy suppliers offer customers green electricity. The customer who chooses green electricity has the guarantee that it has indeed been produced in a sustainable fashion. This is checked by the government (see the diagram on Page 69).

CO_2 emission trade

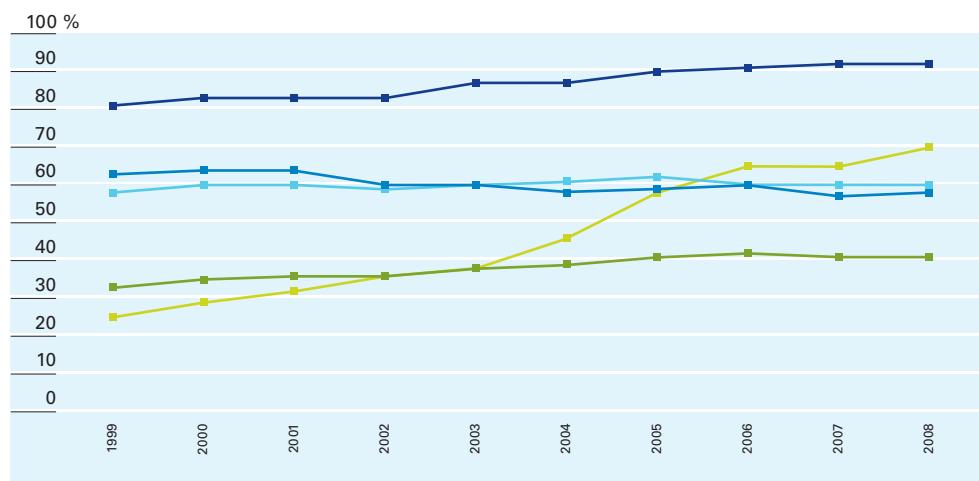
On 1 January 2005 CO_2 emission trading began in the EU. The way CO_2 emission trading is organized is shown in the diagram on Page 70.

PENETRATIE BESPARINGSMAATREGELEN

PENETRATION OF ENERGY SAVING MEASURES

- █ dubbel glas
- █ muurisolatie
- █ dakisolatie
- █ vloerisolatie
- █ HR-ketels

- double glazing
- wall insulation
- roof insulation
- floor insulation
- high efficiency boilers

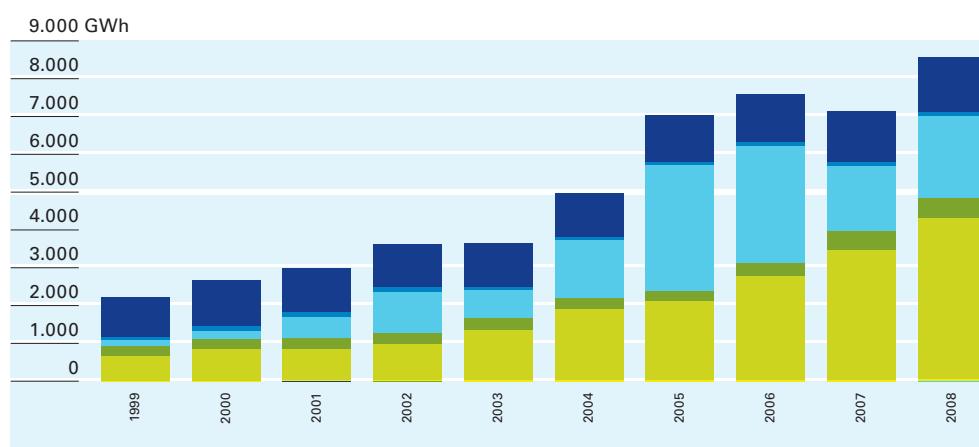

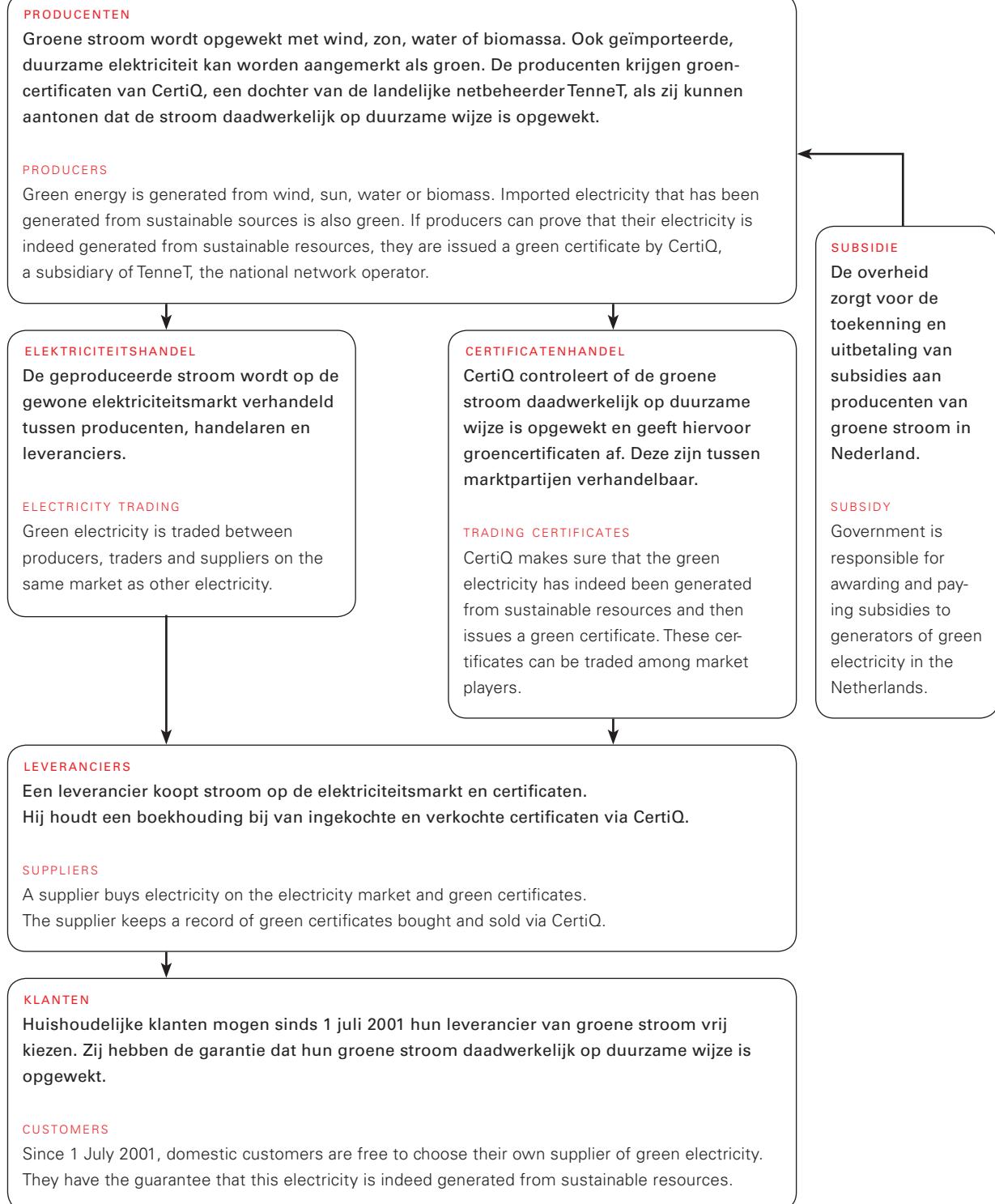
OPWEKING DUURZAME ENERGIE

SUSTAINABLE ENERGY GENERATION

- █ overig biomassa
- █ water
- █ bijstoken
- █ stortgas
- █ wind
- █ zon

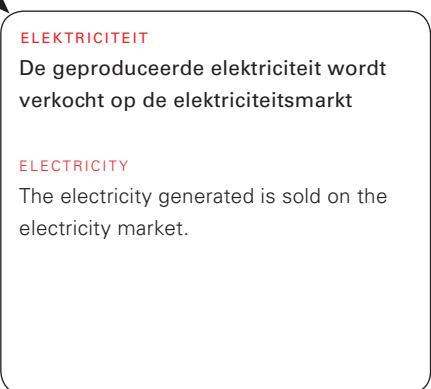
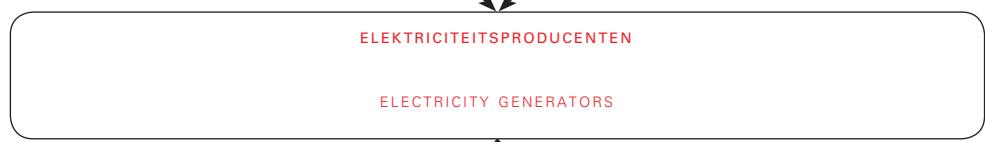
- other biomass
- hydro
- co-firing
- landfill gas
- wind
- sun

ORGANISATIE VAN DE CO₂-EMISSIEHANDEL

ORGANIZATION OF CO₂ EMISSION TRADING

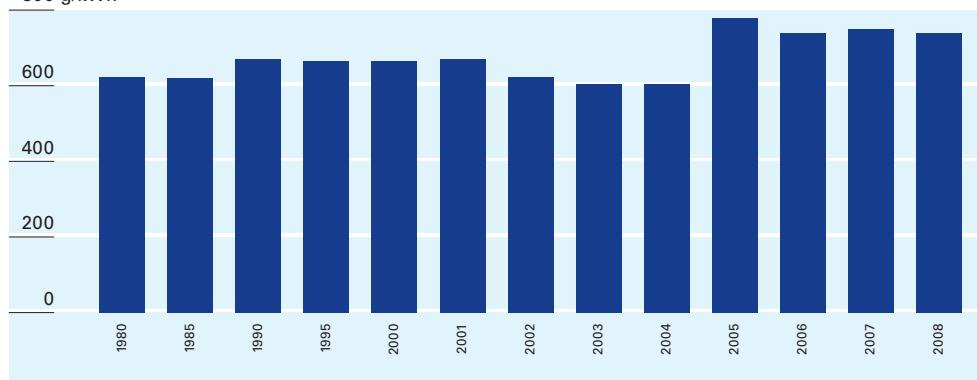
EMISSIONS GROOTSCHALIGE PRODUCTIE

- █ CO₂ (kooldioxide)
- █ NO_x (stikstofoxiden)
- █ SO₂ (zwaveldioxide)

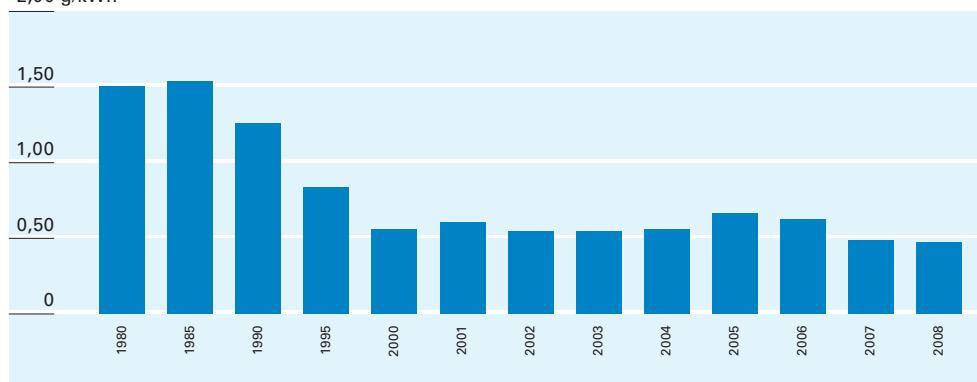
EMISSIONS LARGE-SCALE POWER UNITS

- CO₂ (carbon dioxide)
- NO_x (nitrogen oxides)
- SO₂ (sulphur dioxide)

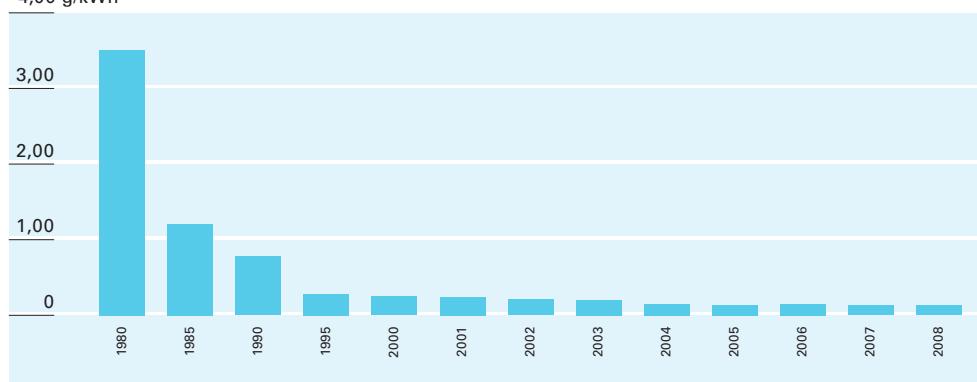
800 g/kWh

2,00 g/kWh

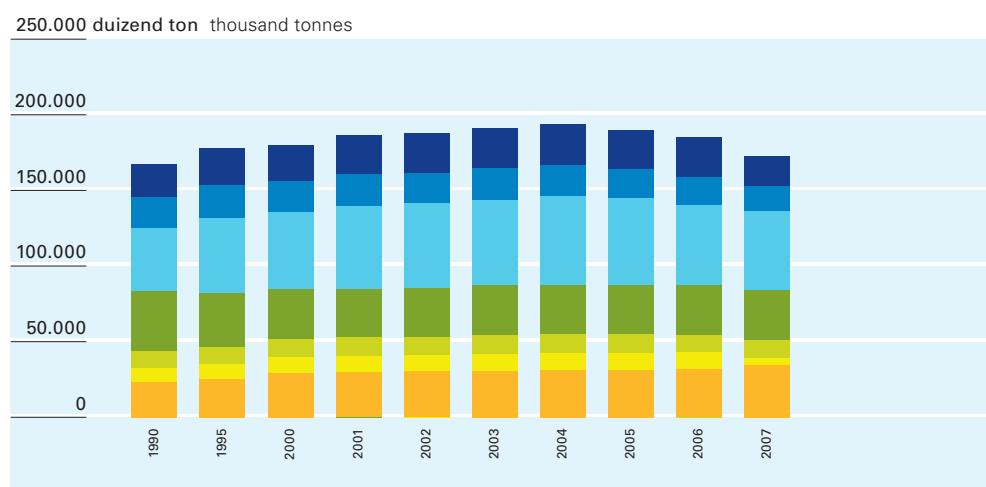
4,00 g/kWh

EMISSIONE KOOLDIOXIDE

SOURCES OF EMISSION OF CARBON DIOXIDE

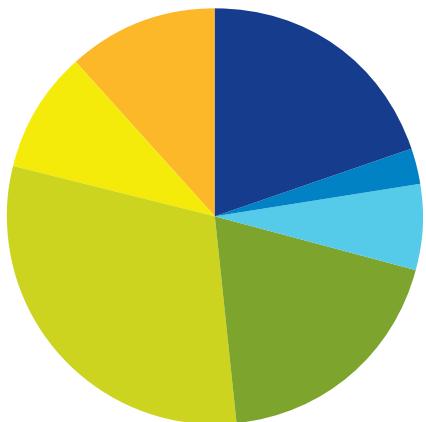
■	overig	■	others
■	huishoudens	■	households
■	energiesector	■	energy sector
■	industrie	■	industry
■	aardolieraffinaderijen	■	oil refineries
■	overig mobiel	■	other transport
■	wegverkeer	■	road traffic

**EMISSIONS OF CARBON DIOXIDE,
NITROGEN OXIDES AND SULPHUR DIOXIDE**

- wegverkeer
- overig mobiel
- aardolieraffinaderijen
- industrie
- energiesector
- huishoudens
- overig

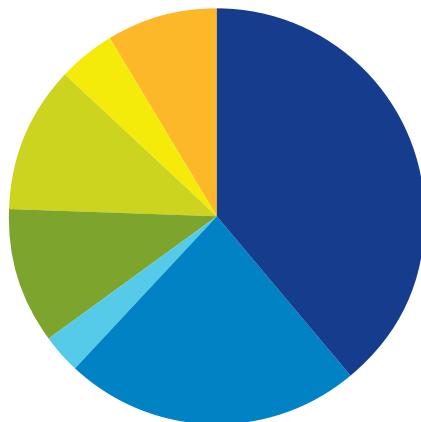
172.700 duizend ton kooldioxide (CO_2)
172,700 thousand tonnes of carbon dioxide (CO_2)

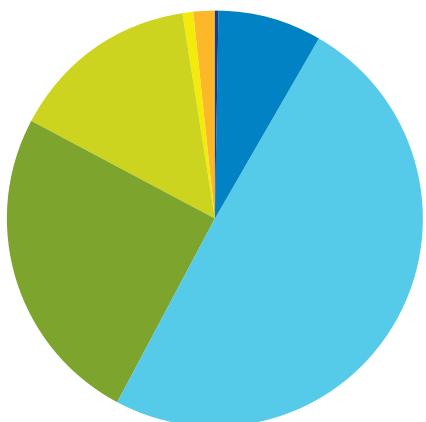
**SOURCES OF EMISSIONS OF CARBON DIOXIDE,
NITROGEN OXIDES AND SULPHUR DIOXIDE**

- road traffic
- other transport
- oil refineries
- industry
- energy sector
- households
- other

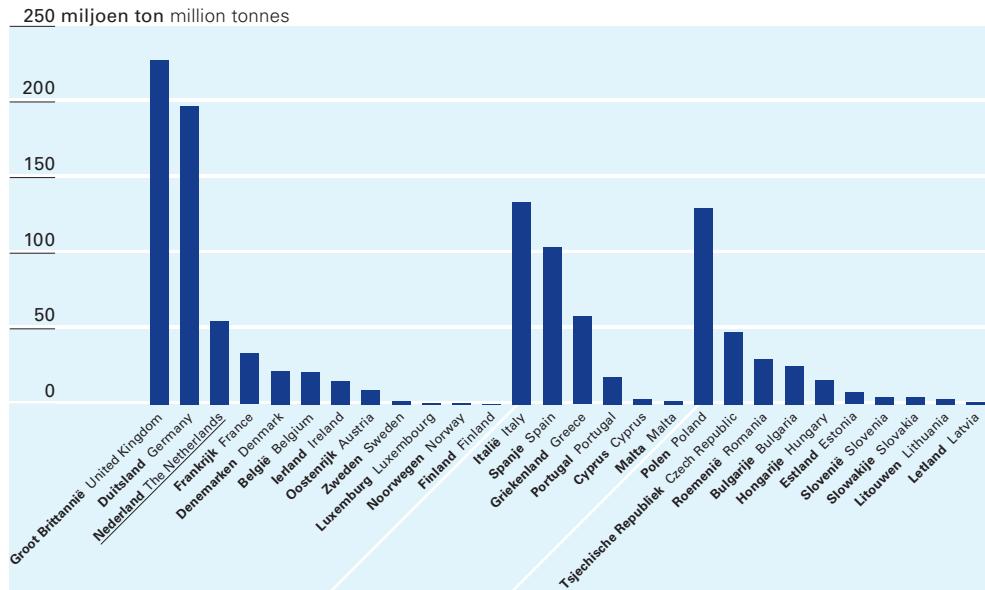
299 duizend ton stikstofoxiden (NO_x)
299 thousand tonnes of nitrogen oxides (NO_x)

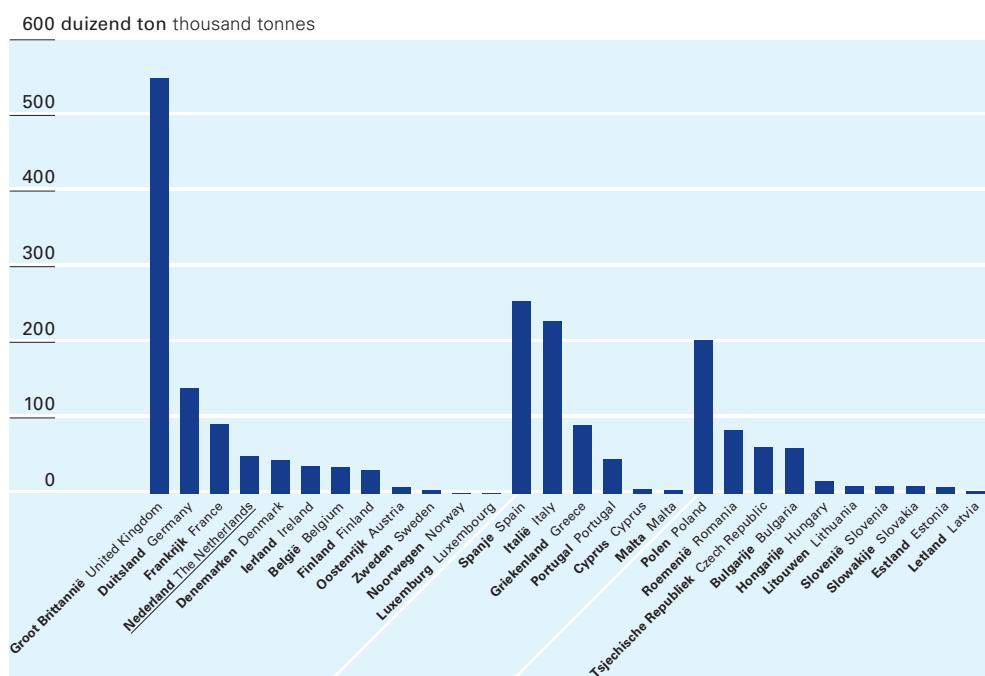
60,5 duizend ton zwaveldioxide (SO_2)
60.5 thousand tonnes of sulphur dioxide (SO_2)

EMISSION CARBON DIOXIDE ENERGY INDUSTRIES
IN EUROPE (2008)

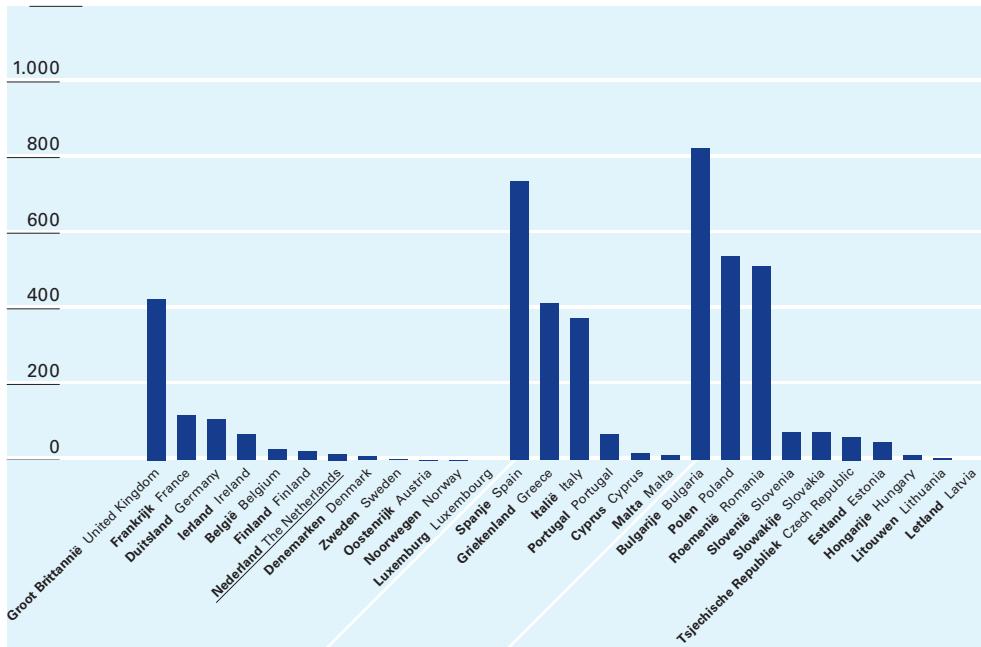
EMISSION STIKSTOFOXIDES ENERGY SECTOR
IN EUROPA (2008)

EMISSION SULPHUR DIOXIDE ENERGY INDUSTRIES
IN EUROPA (2008)

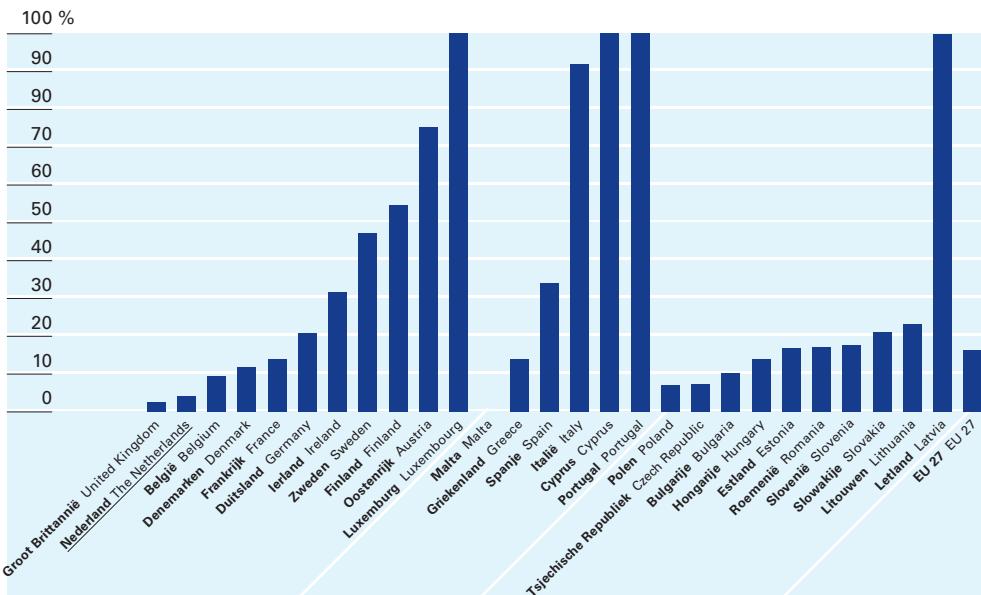
EMISSION SULPHUR DIOXIDE ENERGY INDUSTRIES
IN EUROPE (2008)

1.200 duizend ton thousand tonnes

AANDEEL DUURZAME ELEKTRICITEIT IN
ELECTRICITEITSPRODUCTIE
(% VAN BRUTO ELECTRICITEITSPRODUCTIE)

PROPORTION OF ELECTRICITY GENERATED FROM
RENEWABLE ENERGY SOURCES
(% OF GROSS ELECTRICITY GENERATION)

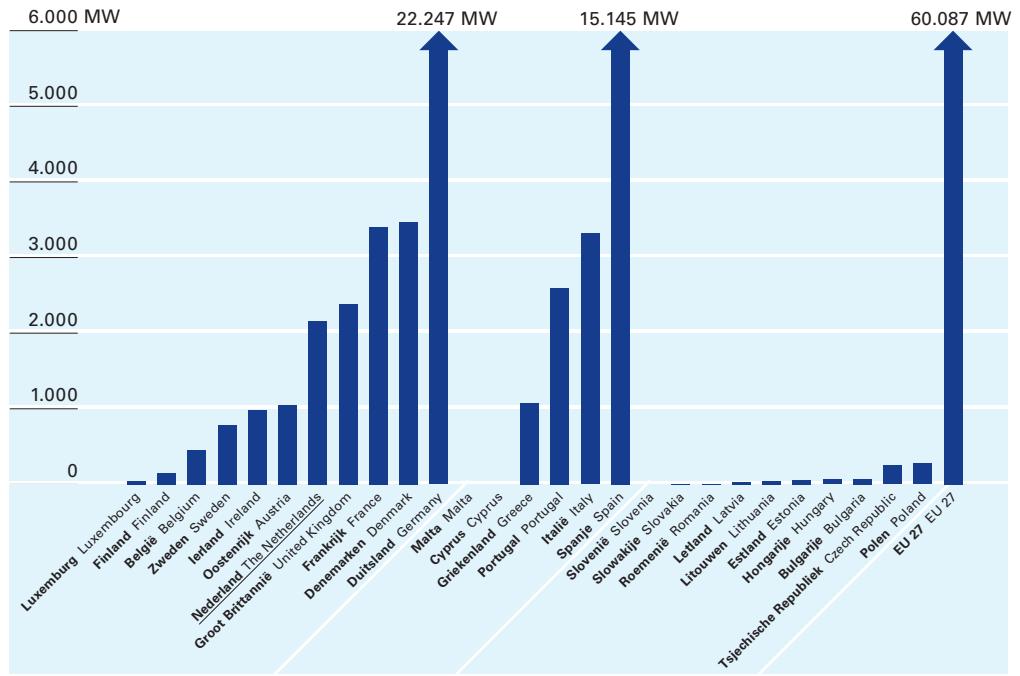
GEINSTALLEERDE CAPACITEIT AAN WINDENERGIE IN 27 EU LANDEN

INSTALLED GENERATION CAPACITY USING WINDPOWER IN THE 27 EU LANDEN

Het opgesteld windvermogen in de EU is in 2008 t.o.v. 2007 met 6% toegenomen.
In Nederland bedraagt de groei 24%.

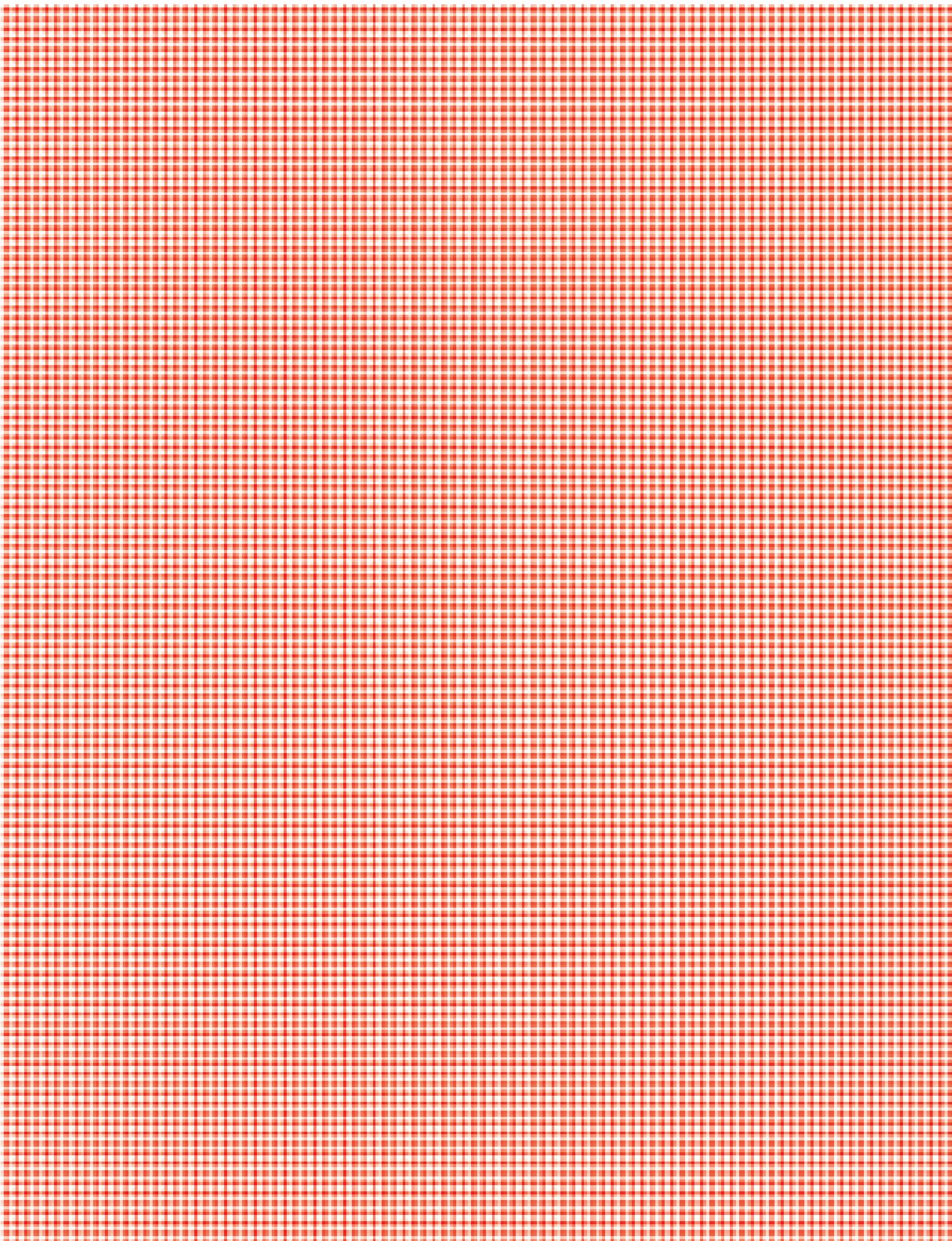
In comparison to 2007, total installed capacity in the EU has increased by 6% in 2008.

In the Netherlands it increased 24%.

BIJLAGEN

APPENDICES

OMREKENINGSFACTOREN VOOR ENERGIESOORTEN CONVERSION FACTORS FOR TYPES OF ENERGY

	1 GJ	1	0,2778	0,948	0,0284	0,0316	0,0239	0,0341	0,0241	0,0278	0,1743
	1 MWh	3,6	1	3,412	0,1024	0,1137	0,086	0,1228	0,0869	0,1002	0,6276
	1 MBtu	1,055	0,293	1	0,03	0,03333	0,0252	0,036	0,0255	0,0294	0,184
10 ³ m ³ gas (Groningen)	35,17	9,769	33,336	1	1,1112	0,84	1,2	0,8485	0,9791	6,131	
10 ³ m ³ gas (standaard)	31,65	8,792	30	0,900	1	0,7559	1,08	0,7636	0,8811	5,518	
1 TOE	41,87	11,63	39,69	1,1905	1,3229	1	1,429	1,0101	1,1656	7,3	
1 TSE	29,31	8,142	27,78	0,8334	0,9261	0,7	1	0,7071	0,816	5,11	
1 ton stookolie	41,45	11,51	39,29	1,1786	1,3096	0,99	1,4142	1	1,154	7,226	
1 m ³ HBO	35,92	9,978	34,05	1,0213	1,1349	0,8579	1,2255	0,8666	1	6,262	
1 barrel OE	5,736	1,593	5,437	0,1631	0,1812	0,137	0,1957	0,1384	0,1597	1	

	GJ	MWh	MBtu	10 ³ m ³ gas (Groningen)	10 ³ m ³ gas (standaard)	TOE	TSE	ton stookolie	m ³ HBO	Barrel OE
1 GJ	= 1.000.000.000 Joules									
1 MWh	= 1.000 kWh									
1 Gcal	= gigacalorie = 1.000.000.000 cal. = 1.000.000 kcal.									
1 MBtu	= 1.000.000 Btu (British thermal unit)									
10 ³ m ³ gas (Groningen)	= 1.000 m ³ Gronings-aardgasequivalent bij een druk van 1,01325 en 0°C 1,000 m ³ Groningen natural gas equivalent at 1,01325 bar and 0 °C									
10 ³ m ³ gas (standaard)	= 1.000 m ³ aardgas bij een druk van 1,01325 en 15°C volgens de norm van de International Organization for Standardization (ISO). 1,000 m ³ natural gas at 1,01325 bar and 15 °C according to ISO (International Organization for Standardization) standards.									
1 TOE	= Ton Olie Equivalent = 1.000 kg ruwe olie (equivalent). 1 Tonne Oil Equivalent = 1,000 kg crude oil (equivalent).									
1 TSE	= Ton Steenkolen Equivalent = 1.000 kg steenkolen (equivalent). 1 TCE = Tonne Coal Equivalent = 1,000 kg coal (equivalent).									
1 ton stookolie	= 1.000 kg zware stookolie 1,000 kg heavy fuel oil	AT	= Oostenrijk	Austria						
1 m ³ HBO	= 1.000 liter huisbrandolie 1,000 litres gasoil	BE	= België	Belgium						
1 barrel OE	= ± 159 liter ruwe olie approx. 159 litres crude oil	BG	= Bulgarije	Bulgaria	CY	= Cyprus	Cyprus			
		CZ	= Tsjechische Republiek	Czech Republic	DE	= Duitsland	Germany			
					DK	= Denemarken	Denmark			
kilo (k)	= 10 ³	EE	= Estland	Estonia						
Mega (M)	= 10 ⁶	ES	= Spanje	Spain						
Giga (G)	= 10 ⁹	FI	= Finland	Finland						
Tera (T)	= 10 ¹²	FR	= Frankrijk	France						
Peta (P)	= 10 ¹⁵	GR	= Griekenland	Greece						
Exa (E)	= 10 ¹⁸	HU	= Hongarije	Hungary						
		IE	= Ierland	Ireland						
miljoen	= 10 ⁶	IT	= Italië	Italy						
million		LT	= Litouwen	Lithuania						
miljard	= 10 ⁹	LU	= Luxemburg	Luxembourg						
billion		LV	= Letland	Latvia						
		MT	= Malta	Malta						
		NL	= Nederland	Netherlands						
		PL	= Polen	Poland						
		PT	= Portugal	Portugal						
		RO	= Roemenië	Romania						
		SE	= Zweden	Sweden						
		SI	= Slovenië	Slovenia						
		SK	= Slowakije	Slovakia						
		UK	= Groot Brittannië	United Kingdom						

Naam vergunninghouder Name licence holder	Postadres Postal address	Status*				
Anode B.V.	Postbus 9034	3007 AA	Rotterdam	V	e	
Atoomstroom B.V.	Postbus 79130	1070 ND	Amsterdam	V	e	
Caplare Energy Service B.V.	Cruquiusweg 142G	1019 AK	Amsterdam	V	e,g	
Centrica Energy Netherlands BV	Postbus 2201	1200 CE	Hilversum	V	e,g	
De Groene Belangenbehartiger B.V.	Oosteinde 21	7772 CA	Hardenberg	V	e,g	
DELTA Comfort B.V.	Postbus 5048	4330 KA	Middelburg	V	e,g	
Dong Energy Sales B.V.	Postbus 5032	5201 GA	's-Hertogenbosch	V	e,g	
E.ON Benelux Levering B.V.	Postbus 2402	5600 CK	Eindhoven	V	e,g	
Electrabel Nederland Retail B.V.	Postbus 10087	8000 GB	Zwolle	V	e,g	
Electrabel Nederland Sales B.V.	Postbus 10087	8000 GB	Zwolle	V	e,g	
Electrabel UnitedConsumers Energie B.V.	Postbus 10087	8000 GB	Zwolle	V	e,g	
Eneco Business B.V.	Postbus 96	2900 AB	Capelle a/d IJssel	V	e,g	
Eneco Energie Retail B.V.	Postbus 1003	3000 BA	Rotterdam	V	e,g	
Energie Data Maatschappij B.V.	Postbus 15950	1001 NL	Amsterdam	V	e	
Energie:direct B.V.	Postbus 266	5680 AG	Best	V	e,g	
EnerService Maastricht B.V.	Postbus 1484	5200 BM	's-Hertogenbosch	V	e,g	
Essent Energie Verkoop Nederland B.V.	Postbus 689	5201 AR	's-Hertogenbosch	V	e,g	
Essent Retail Energie B.V.	Postbus 1484	5200 BM	's-Hertogenbosch	V	e,g	
Gemeente Amsterdam Afval Energie Bedrijf	Postbus 58292	1040 HG	Amsterdam	V	e	
Greenchoice	Pieter de Hoochweg 111	3024 BG	Rotterdam	V	e,g	
Gaz de France Supply, Trading & Marketing, The Netherlands B.V.	Postbus 462	2700 AL	Zoetermeer	V	g	
HVC Energie B.V.	Postbus 9199	1800 GD	Alkmaar	V	e	
MAIN Energie B.V.	Cruquiusweg 142G	1019 AK	Amsterdam	V	e,g	
MKB Energie B.V.	Postbus 96	2900 AB	Capelle a/d IJssel	V	e,g	
N.V. Nuon Energie	Postbus 40021	6803 HA	Arnhem	V	e,g	
N.V. Nuon Business	Postbus 41920	1009 DC	Amsterdam	V	e,g	
Nederlandse Energie Maatschappij B.V.	Postbus 23064	3001 KB	Rotterdam	V	e,g	
OXXIO Nederland B.V.	Postbus 1952	1200 BZ	Hilversum	V	e,g	
Power and Gas Ventures B.V.	Postbus 75272	1070 AG	Amsterdam	V	e,g	
Qwint B.V.	Postbus 2444	7302 EP	Apeldoorn	V	e	
RWE Energy Nederland N.V.	Postbus 90	2130 AB	Hoofddorp	V	e,g	
Scholt Energy Control BV	Postbus 418	5550 AK	Valkenswaard	V	e	
Trianel Energie B.V.	Europalaan 24	6199 AB	Maastricht	V	e	
Twence B.V.	Postbus 870	7550 AW	Hengelo	V	e	
Westland Energie Services B.V.	Postbus 596	2675 ZV	Honselersdijk	V	e,g	

Leveranciers aan kleinverbruikers dienen te beschikken over een leveringsvergunning. Stand van zaken per 1 april 2009

Suppliers to small consumers must have a licence to do so.
State of affairs as on April 1st 2009

* V = vergunning

* V = licence

e = elektriciteit

e = electricity

g = gas

g = gas

A = aanvraag in behandeling

Naam netwerkbeheerder	Postadres			*
Name network operator	Postal address			
B.V. Netbeheer Haarlemmermeer	Postbus 90	2130 AB	Hoofddorp	(g)
Cogas Infra & Beheer B.V.	Postbus 71	7600 AB	Almelo	(e,g)
DELTA Netwerkbedrijf B.V.	Postbus 5013	4330 KA	Middelburg	(e,g)
Enexis B.V.	Postbus 856	5201 AW	's-Hertogenbosch	(e,g)
Gas Transport Services B.V.	Postbus 181	9700 AD	Groningen	(g)
Intergas Energie B.V.	Postbus 179	4900 AD	Oosterhout	(g)
Liander N.V.	Postbus 5086	6802 EB	Arnhem	(e,g)
NRE Netwerk B.V.	Postbus 2414	5600 CK	Eindhoven	(e,g)
Obragas net N.V.	Postbus 300	5700 AH	Helmond	(g)
RENDÖ Netbeheer B.V.	Postbus 18	7940 AA	Meppel	(e,g)
Stedin B.V.	Postbus 2686	3000 CR	Rotterdam	(e,g)
TenneTTSO B.V.	Postbus 718	6800 AS	Arnhem	(e)
Westland Infra Netbeheer BV	Postbus 1	2685 ZG	Poeldijk	(e,g)
Zebra Gasnetwerk B.V.	Postbus 24	4600 AA	Bergen op Zoom	(g)

* e = elektriciteit

* e = electricity

g = gas

g = gas

PRODUCTIEBEDRIJVEN

PRODUCTION COMPANIES

Naam productiebedrijf	Postadres		
Name production company	Postal address		
E.ON Benelux	Postbus 8642	3009 AP	Rotterdam
Electrabel Nederland	Postbus 10087	8000 GB	Zwolle
Elista B.V. & Co. C.V.	Postbus 161	4530 AD	Terneuzen
Essent B.V.	Postbus 689	5201 AR	's-Hertogenbosch
N.V. EPZ	Postbus 130	4280 AC	Vlissingen
N.V. NUON	Postbus 41920	1009 DC	Amsterdam
Rijnmond Energie C.V.	Petroleumweg 46	3196 KD	Vondelingenplaat

Electricity generation

- Large-scale generation of electricity by a few market players
- Generation of electricity by many market players from combined heat-power installations, and sustainable energy from wind, water, sun and biomass
- Imports

Gas production

- Gas production from the Groningen field near Slochteren.
- Gas from small fields widely spread over the North Sea and the Maas plain, for example, has been given priority, to conserve gas reserves in the Netherlands ('small fields policy'). Gas is produced by NAM (Nederlands Aardolie Maatschappij) and several smaller companies. The gas is brought to the market by Gastera
- Imports, although the Netherlands is an important exporter of gas.

APX

The APX is the Dutch energy exchange with operating markets for electricity and gas.

Traders

These make a business of exploiting the margins between supply and demand, trying to buy and sell electricity and gas at the most advantageous price. Several suppliers and producers already have their own trading platform, while others contract this out to external parties.

Suppliers

These are the commercial and administrative link with the customer: they are the party that supplies the product – energy – and collects the fee. Most companies supply both gas and electricity. There are 13 'traditional' suppliers in the Netherlands (usually owned by provincial governments or municipal councils) and a growing number of newcomers to the market, among them 'dot-com' firms and foreign companies. A producer can also be a supplier.

Brokers

These are intermediaries (negotiators) for the market players, bringing supply and demand together; in contrast with a trader, they have no position in the production–supply chain.

Customers

- Large-scale users of electricity have been free since January 1999 to buy from whom they like; for gas they have been free since August 2000.
- Medium sized customers (businesses) have been free to buy from whom they like since 1-1-2002.
- All customers have been free to buy green electricity since 1-7-2001.
- Domestic households and small businesses have been free to choose their own supplier since 1-7-2004.

National transport grid (TenneT)

The independent operator of the national grid has been a national governmental body (100% of shares) since 1 October 2001. TenneT monitors the balance of the electricity network, ensures connection with foreign networks and auctions available import capacity.

National transport network (GTS)

Gastransport Services (GTS) is responsible for the transport of natural gas over the 11,000 kilometre high-pressure gas network in the Netherlands. It also manages the pipes and installations, and monitors the balance of the national gas transport network.

Regional networks/grids

Regional network operators connect customers to the grid and provide transport of electricity and/or gas. In the Netherlands these network operators belong to the same concern as the traditional suppliers, but are legally and organisationally independent (unbundling). Their independence is meant to provide fair access to the grid for other suppliers.

Balance responsables

They balance supply and demand for electricity for the following day to prevent underload or overload of the transport grid and contribute to maintaining balance in the electricity supply system. This is a consequence of legal responsibilities towards customers on the grid. Any market party can assume this role but in most cases it is fulfilled by traders and/or suppliers. In this way network operators can facilitate transport on the grid and TenneT is able to correct any imbalance and charge for the cost of doing so.

Shippers

Just as for balance responsables, the role of shipper can be undertaken by the supplier, trader or customer; shippers are often suppliers. They buy in transport capacity and have responsibilities in maintaining a balance between demand and supply in the gas supply system. Gastera is also a shipper.

Metering responsables

They install and maintain meters, and pass on meter readings to the network operator. Sometimes the network operator does the reading of meters itself. The network operators pass on the meter readings to the suppliers and – for electricity – to network balance responsables, or for gas to shippers.

Bronnen / Sources

APX
CBS
EDSN
Eurelectric
Eurogas
Eurostat
Gasunie
Geschillencommissie Energie en Water
TenneT

Colofon

Ontwerp en illustraties / Design and illustrations
2D3D

Drukwerk / Printed by
Drukkerij Roos en Roos B.V.

2009

EnergieNed

Utrechtseweg 310
6812 AR Arnhem
Postbus / P.O. box 9042
6800 GD Arnhem
the Netherlands

T +31 (0)26 - 356 94 44
F +31 (0)26 - 445 13 47
secretariaat@energiened.nl
www.energiened.nl

Netbeheer Nederland

Utrechtseweg 310
6812 AR Arnhem
Postbus / P.O. box 1156
6801 BD Arnhem
the Netherlands

T +31 (0)26 - 356 95 00
F +31 (0)26 - 442 83 20
secretariaat@netbeheernederland.nl
www.netbeheernederland.nl